

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Ana Bilim Dalı

**FAİZ VE FAİZ DIŞI GELİRLERİN BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PERFORMANSLARI ÜZERİNE
ETKİLERİNİN PANEL VERİ YÖNTEMİYLE ANALİZİ
(2005-2017)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kerim Gökay DENİZLİ

Sivas

Kasım 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Ana Bilim Dalı

**FAİZ VE FAİZ DIŞI GELİRLERİN BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PERFORMANSLARI ÜZERİNE
ETKİLERİNİN PANEL VERİ YÖNTEMİYLE ANALİZİ
(2005-2017)**

Yüksek Lisans Tezi

Kerim Gökay DENİZLİ

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Selahattin KOÇ

Sivas

Kasım 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İşletme Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : İşletme Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Faiz ve Faiz Dışı Gelirlerin Bankacılık Sektörünün
Finansal Performansları Üzerine Etkilerinin Panel Veri
Yöntemiyle Analizi (2005-2017)
Savunma Tarihi : 03/11/2017
Danışmanı : Doç.Dr.Selahattin KOÇ

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

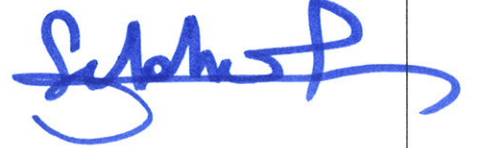
Jüri Başkanı : Doç.Dr. Süleyman Serdar KARACA

Üye : Doç.Dr. Mehmet DEMİR

Üye : Doç.Dr. Selahattin KOÇ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Kerim Gökay DENİZLİ tarafından hazırlanan Faiz ve Faiz Dışı Gelirlerin
Bankacılık Sektörünün Finansal Performansları Üzerine Etkilerinin Panel Veri
Yöntemiyle Analizi (2005-2017) başlıklı tez, kabul edilmiştir.

...../...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

20.11./2017

Kerim Gökay DENİZLİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	1
BANKACILIK HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
1.1. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	1
1.2. Osmanlıda Bankacılık	3
1.3. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık.....	5
1.3.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932).....	5
1.3.2. Özel Amaçlı Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem (1933-1944).....	7
1.3.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959).....	11
1.3.4. Planlı Dönem (1960-1980)	13
1.3.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma (1981-2000)	16
1.3.6. Bankacılıkta Yeniden Yapılanma (2000-2010)	20
1.3.7 Bankacılık Sektöründe Mevcut Durum	22
1.2. Bankaların Temel İşlevleri	23
1.2.1. Fon Sağlama İşlevi.....	23
1.2.2. Fon Kullandırma İşlevi	25
1.2.3. Kaydi Para Yaratma İşlevi	26
1.2.4. Hizmet Fonksiyonu İşlevi	27

BÖLÜM 2.....	29
BANKALARIN FAİZ GELİRLERİ VE FAİZ DIŞI GELİRLERİ	29
2.1. Faiz Tanımı.....	29
2.2. Faiz Hesaplamaları	31
2.2.1 Basit Faiz	31
2.2.2 Bileşik Faiz	31
2.2.3 Nominal Faiz.....	32
2.2.4 Reel Faiz	32
2.3. Faiz Türleri	33
2.3.1. Hukuksal Nitelikleri Açısından Faiz Türleri.....	33
2.3.2. Ekonomik Nitelikleri Bakımından Faiz Türleri.....	34
2.3.3. Faiz Gelirleri	36
2.3.4. Faiz Dışı Gelirler.....	39
2.4. Literatür Taraması	41
BÖLÜM 3.....	51
FAİZ VE FAİZ DIŞI GELİRLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PERFORMANSLARI ÜZERİNE ETKİLERİNİN PANEL VERİ YÖNTEMİYLE ANALİZİ (2005-2017)	51
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	51
3.2. Araştırmanın Kısıtları ve Verileri.....	52
3.3. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri	53
3.3.1. Aktif (Varlık) Kârlılığı (ROA –Return on Assets)	53
3.3.2. Öz Sermaye Kârlılığı (ROE -Return on Equity).....	54
3.3.3. Hisse Başına Kâr Oranı (EPS -Earnings Per Share)	55
3.3.4. Piyasa Değeri / Defter Değeri	56
3.3.5 Fiyat Kazanç Oranı	56

3.3.6. Net Faiz Marjı (NIM -Net İnterest Margin).....	57
3.3.7. Tobin's Q Oranı	57
3.3.8. Çalışmanın Kontrol Değişkenleri	58
3.4 Panel Veri Analizi	59
3.4.1. Panel Veri Avantajları	59
3.4.2. Panel Veri Dezavantajları	60
3.4.3 Dengeli - Dengesiz Panel.....	61
3.4.4 Uygulamada Kullanılan Testler	62
3.5 Uygulama	63
3.5.1 Model 1	66
3.5.2 Model 2	69
3.5.3. Model 3	71
3.5.4. Model 4	73
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	83
ÖZ GEÇMİŞ	95

KISALTMALAR

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Uygulamada Kullanılan Değişkenler ve Formülleri.....	64
Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler	64
Tablo 3: Korelasyon Katsayıları.....	65
Tablo 4: Modellerin Birim Kök Testleri	66
Tablo 5: LR ve Hausman Testleri	67
Tablo 6: Varsayım Testi.....	67
Tablo 7: Faiz Gelirleri ve Faiz dışı Gelirlerin Aktif Kârlılık Oranına Etkisi	68
Tablo 8: LR ve Hausman Testleri	69
Tablo 9: Varsayım Testi.....	70
Tablo 10: Faiz Gelirleri ve Faiz Dışı Gelirlerin Tobin's Q Oranına Etkisi.....	71
Tablo 11: LR ve Hausman Testleri	72
Tablo 12: Varsayım Testi.....	72
Tablo 14: LR ve Hausman Testleri	74
Tablo 15: Varsayım Testi.....	75
Tablo 16: Faiz Gelirleri ve Faiz dışı Gelirlerin Hisse Başına Kâr Oranına Etkisi	75
Tablo:17: Genel Değerlendirme Tablosu.....	79

ÖZET

Bu tezde bankaların elde ettikleri faiz geliri ve faiz dışı gelirlerin performanslarına etkileri üzerinde durulmuştur. İlk bölümde genel bankacılık tarihinden itibaren günümüze kadar olan bankacılık sektörü hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde bankaların faiz gelirleri ve faiz dışı gelirleri detaylı olarak açıklanmış ve literatür taraması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise faiz gelirlerinin ve faiz dışı gelirlerinin belirlenen dört bağımlı değişken için performans analizi yapılmıştır. Panel veri analizi yapılmış, tez çalışmasında 9 adet bankanın 2005-2017 yılları arasında ait çeyrek dönem verileri kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda bağımsız değişken olarak belirlenen faiz gelirin aktif kârlılığa ve net faiz marjına pozitif etkisi tespit edilmiştir. Faiz dışı gelirlerin aktif kârlılığa ve net faiz marjına negatif etki ettiği ancak tobin's q oranına pozitif etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Performans Analizi, Faiz Gelirleri, Faiz Dışı Gelirler, Panel Veri

ABSTRACT

In this thesis, it is emphasized that the effects of interest incomes and non-interest incomes obtained by the banks on their performance. In the first part, general information about the banking sector is stated from the very beginning of banking history to the present day.

In the second part, the interest incomes and non-interest incomes of the banks are explained in a detailed way and literature review is made.

In the third part, the performance analysis of banks' interest incomes and non-interest incomes is made in terms of four predetermined dependent variables. Furthermore, panel data is carried out, and quarterly data of nine different banks covering the years between 2005 and 2017 are used throughout the study.

As a result of the research, the positive effect of the interest income determined as the independent variable on the asset profitability and the net interest margin was determined. It has been determined that primary income has a negative effect on asset profitability and net interest margin, but has a positive effect on tobin's q ratio.

Keywords: Performance Analysis, Interest Income, Primary Income, Panel Data

GİRİŞ

Ülkemizde Bankacılık faaliyetleri Cumhuriyet ilan edildikten sonra gelişmeye başlamıştır. Dünya ekonomisinde bankacılık faaliyetleri sanayi inkılabı sonrası gelişim göstermiştir. Osmanlı'da bu dönemde bankacılık sektörü ile ilgili gerekli adımlar atılamamış ve sonra dağılma dönemine geçilmesi sebebiyle gerekli gelişim gösterilememiştir. Günümüz bankacılık sektörünün temelleri Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması ile atılmıştır. İlk faaliyet İzmir İktisat Kongresi ile başlamış ancak 1929 ekonomik krizi ile tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye'de ki bankacılık sektöründe zarar görmüştür. 2000'li yıllara kadar çeşitli krizler ülkenin ekonomi politikasını etkilemiş ve sürekli olarak politika değiştirilmiştir. Kasım 2000 ve şubat 2001 krizleri bankacılık alanında ki düzenlemelerin yetersiz olduğunu göstermiş ve çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin başında da BDDK kurulmuştur.

Alınan önlemlerle birlikte dünya genelinde yaşanan ekonomik krizlerin diğer ülke ekonomilerini etkilemesi dünya bankacılık sektörünün de ülkeler tarafından sürekli yakından takip edilmesini zorunlu kılmaktadır. Genellikle bankacılık sektörünün sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı ön gören önemli bir fonksiyonu yerine getirdiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda bankalar ekonomide önemli rol almaktadırlar. Bankacılık sektörünün istikrarı finansal sistem için büyük önem arz etmektedir.

Bankalar gerek fon sağlamada gerekse fonların kullandırılmasında önemli rol üstlenmektedirler. Bankalar mevduat toplayarak biriktirdikleri fonları bir araya getirerek oluşturdukları bu kaynağı doğru bir şekilde piyasada fon talebinde bulunanlara aktarılmasını sağlamaktadır. Bu nedendir ki bu aracılık faaliyetini yürüten bankaların performanslarının yüksek olması beklenir. Bankaların gösterdikleri performans dolaylı ya da direk yollardan banka ile alış verişi halinde olan tüm sektörleri ve piyasayı etkileyecektir. Bankacılık faaliyetlerinin sürekli ve düzenli olarak işler halde bulunması ülke ekonomisini de önemli derecede etkilemektedir.

Bankaların esas amacı ise diğer tüm işletmelerde ki gibi kâr sağlamaktır. Bu neticede bankaların ana gelir kalemlerinden faiz geliri ve faiz dışı gelirlerin kârlılık üzerine etkileri ve performanslarına olan etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmada Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren dokuz bankanın 2005-2017 yılları arasında ki performans ölçümlerine özgü bağımsız değişkenlerle birlikte çalışmaya konu olan bankaların performans analizleri panel veri analiziyle araştırılmaktadır.

Yapılan çalışmada birinci bölümde genel bankacılık tarihinden günümüze kadar olan dönem kronolojik olarak aktarılmıştır. İkinci bölümde bankaların faiz ve faiz dışı gelirleri tanımlanmış ve gelirler hakkında bilgiler aktarılmıştır. Üçüncü bölümde; ise 2005-2017 yıllarına ait çeyreklik dönem verileri (2017 yılı ilk çeyreği) ile seçilen dokuz bankanın performansı ayrı ayrı , panel veri analizi ile incelenmiştir.

BÖLÜM 1

BANKACILIK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılık faaliyetleri eski dönemlerde, tapınak gibi dini yapıların çevresinde ve rahiplerin yardımlarıyla doğup gelişmiştir. Dünyada ilk bankaların tapınaklar ve ilk bankacıların da rahipler olduğunu söylemek mümkündür. İlk çağlardan bu yana dokunulmazlıkları olan mabetler insanlar tarafından güvenilir bulunmuştur. Servetlerini diğer insanlardan korumak ihtiyacında olan zenginler mabetlerin güvenilirliğinden, rahiplerin de dürüstlüklerinden yararlanarak mal varlıklarını buralara emanet etmişlerdir (Tarlan 1986: 7).

Tarihte yazılı ilk bankacılık işlemlerinin eski Sümer ve Babil'e kadar uzandığı sanılmaktadır. Sümerlerde M.Ö. 3500 yılında kurulan Meket ilk banka kuruluşudur. Meket'in rahipleri ilk borç verenlerdi. Meketler, harman zamanı ödenmek üzere tohum, hammadde ve teçhizat alımı için çiftçilere ilk dönemlerde aynı yardım daha sonralarında ise parasal kredi açtıkları kazılar sonucu ortaya çıkmıştır. Meketlerin temel işlevleri ödünç para verme ve mevduat toplamaktı. Ayrıca meketlerde borç alma-verme işlemlerinin çok düzgün bir şekilde gerçekleştiğini yapılan kazılar açıkça ortaya koymaktadır. Hammurabi kanunlarında; Meketlerin ödünç işlerinin ne şekilde gerçekleşeceği, borcun vadesinde nasıl tahsil olunacağı, borçlunun hangi mallarının ne şekilde borcun tasfiyesinde kullanılacağı yazılı olarak belirtilmiştir. Ödünç işlerinde faiz işletilmesine de müsaade edilmekteydi. Bu faizin oranı tahıl ya da hurma ihracatında ana sermayenin üçte biri, nakit para ihtiyacının beşte biri olarak saptanmıştır. Diğer yandan karşılaşılan doğal afetler sonucu ürün elde edilmediği yıllarda faiz yansıtılmayacağı bu gibi durumlarda borcun tahsiline gidilemeyeceği belirtilmiş. Ayrıca her türlü taşınır mal rehinine, taşınmaz mal ve özellikle tarla ipoteline, aynı zamanda saygın kişilerin kefaletine de bu kanunlarda açıkça yer verilmiştir (Parasız 1991: 109).

Bankaların tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Yapılan kazıların, araştırmaların ortaya çıkarmış olduğu Mezopotamya'da Uruk kenti yakınlarındaki “

Kızıl Tapınak (M.Ö. 3400-3200)’’ bilinen en eski banka yapısı olarak tarihe geçmiştir. Günümüze ulaşan en eski bankacılık kanunları ‘‘ Eshunanca Krallığı’ndadır (M.Ö. 2000)’’. Bu krallıkta özellikle faiz oranlarıyla ilgilenildiği gözlemlenmiştir.. Araştırma tahminlerine göre herhangi bir kullanım süresi için faiz oranının %20 olarak belirlendiği tespit edilmiştir (Tarkan 2001: 3).

O dönemlerde de devletler yüksek faizin önüne geçmek için buna benzer şekilde kanunlar yapmaya ihtiyaç duymuştur. Alınan borçların faizleriyle ödenebilmesi için kişilerin özgürlüklerinin dahi satılıp köle olarak yaşamaya mecbur bırakılması bu kanunların fazla etkili olmadığını göstergesi olmuştur.

Eski Mısır’da ‘‘bileşik faiz’’i yasaklayan kanun maddeleri vardı. Batlamyüs döneminde bankacılık devletin tekeli altına girmişti. Bu bankacılık alanında şahsi işletmelerin o dönem yasaklı olduğu anlamını taşımaktadır. Ancak ülkeyi Romalılar ele geçirdikten sonra özel bankacılık yeniden ortaya çıkmış ve faaliyetlerine devam etmiştir. Eski Atina ve Roma’nın ilk bankaları sarraflıktan kâr sağlayan kişileriydi. Eski Yunan döneminde faiz herhangi bir kayıt altına alınmak zorunlu değildi ve özel bankerler mabetlere emanet olarak bırakılan paraları bir başkasına borç verebilirdi. Roma’da denetime tabi olan bankacılık bazı defterlerle kayıt altına alınıp ibrazı zorunluydu Roma’nın politik yönden toplayıcı karakteri ticari merkez olmasına da katkı sağladığından bankaların işleri genişlemişti (Tarkan 2001: 3).

MÖ. VII. Yüzyılda eski Yunan’da krallar kendi isimlerine para bastırmışlardır. Bu dönemde Sinop, Sicilya, Kartaca ve Lidya’yı ele geçiren Persler tarafından bankacılığın Ortadoğu’ya yayıldığı görülmektedir. (Aydın 2006: 21).

M.Ö. 3. Yüzyılın sonlarında Roma’da ‘‘argentarii’’ ismi verilen özel bankacılar ve ‘‘numarii’’ denilen para değiştiriciler görülmektedir. Bu bankacıların çoğu azat edilmiş Yunan esirleriydi. Roma bankacılığının sonradan İtalyanlar aracılığıyla ilk devirlerde Avrupa bankacılığının, geniş ölçüde eski Yunan bankalarının etkisinde kalmasının sebebi, buradan gelmektedir. Dördüncü yüzyılı takiben Roma imparatorluğunun yıkılmasından sonra Batıda o döneme kadar bankacılık alanında kaydedilen gelişmeler de Roma’nın yıkılmasıyla kayboldu. Buna rağmen, Doğu’da Bizans İmparatorluğu’nda Roma tipi devlet bankaları faaliyetlerine devam ettiği dönemde Justinyen’in Roma Kanunlarını tekrardan düzenlemesi ve

devlet maliyesini esaslı bir şekilde düzenlemesinden sonra bankacılık alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır (Öçal ve Çolak 1999:15-16).

Ortaçağ Avrupa'sında politik istikrarsızlık, savaşlar, yolların güvensizliği, ekonomik faaliyetleri geniş ölçüde etkilemiştir. 11.Yüzyıldan itibaren baş gösteren nispi barış ile şehirler kurulmuş ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Ticari şehirlerin geliştiği başlıca ülke İtalya idi. Ticaretin gelişmesi bankacılığın gelişmesine yol açıyordu. Bankacılığın net biçimde gelişmesini engelleyen faiz yasağı ise hristiyanların ve müslümanların bankerlik yapmalarına engel oluyordu (Öçal ve Çolak 1999:15-16).

1453'te İstanbul'un fethi ve sonucunda neden olduğu rönesans hareketi ve kısa zaman sonra yeni kıtaların keşfi, ticaretin okyanus ötesine taşınması, bugünkü batı ülkelerinde o döneme kadar yürürlükte olan kilise kanunlarının yerini Roma Hukukun almasına sebep oldu. Bu şekilde kilise kanunları değişime uğramış ve faize bakış açısı dabuna bağlı olarak değişmiştir (Parasız 1991: 110).

Modern anlamda ilk bankacılık etkinliği gösteren "Amsterdamsche Bank" Amsterdam Bankası olmuştur. 1609 yılında kurumuştur. Başka ülkelerde ki gibi burada da bankacılık faaliyetleri, önce sarrafların ve kasaların 15-16'ncı asırda gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak 17'nci yüzyıl başlarından itibaren günümüz anlayışıyla bankacılık faaliyetleri başladığı görülmektedir (Tarkan 2001: 4)

17. Yüzyılda bankaların para piyasasında önemli bir işleve sahip olmasına rağmen , paranın istikrarsız olması, piyasalarda güvensizlik oluşturuyordu. Bu sebeple 1694 yılında İngiltere Bankası kuruldu. Kurulan bu banka bir devlet bankasıydı ve piyasaya para çıkarma yetkisine sahipti günümüzde ki anlamda Merkez Bankası görevinde nitelendirilmesi mümkündür (Öçal ve Çolak 1999: 16).

1.2. Osmanlıda Bankacılık

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kâğıt para 1840 yılında basılmıştır. Amaç bütçe açıklarını kapatmaktır. Basılan paraya 'Kaime' adı verilmiştir. Osmanlı Hazine'sinin sürekli açık vermesi ile Kaime yabancı paralar karşısında büyük oranda değer kaybetmiştir. Bu durumun sonucunda ithalatın yapılabilmesi için dış piyasalardan kaynak tahsis edilmesi güçleşmiş ve Osmanlı hükümetini çözümler

aramaya yöneltmiştir. 1845 yılında Galata Bankerlerinin ileri gelenlerinden ikisi ile bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre bankerler tarafından Osmanlı ithalatının finansmanın, sabit bir döviz kuru üzerinden dış mali piyasalara yazılacak olan poliçelerle finanse edilerek uygulanmaya başlanması kararı alınmıştır. Daha sonra bu sözleşme 1847 yılında tekrar yenilenmemiş ve bankerler hükümetten ayrı olacak şekilde fakat aynı işlevi yerine getirmek için yeni bir banka kurmuşlardır. (Korukçu 1998: 1).

Osmanlılarda ilk banka Tanzimat Fermanından sekiz yıl sonra ‘‘Bank-ı Dersaadet’’ adıyla kurulmuştur. Paranın dış değerinin dengelenmesi ve paranın sterline karşı olan kurunun sabit olması amacıyla Galatalı iki bankerle anlaşma yapmak zorunda kalınmıştır. Her iki bankere hükümetin egemenliği altında ‘‘Bank-ı Dersaadet’’in kurulması ayrıcalığı verilmiştir. Nakdi sermayesi bulunmayan ve bankerlerin itibarı ile devletin himayesine dayanan bu ilk bankanın poliçe ve bonoları yurt içinde ve dışında kolayca kabul görmüştür. Fakat Osmanlı maliyesinin bankadan aldığı 130 milyon kuruşluk kısa vadeli borcu geri ödeyememesi bankanın durumunu sarsan önemli bir etken olmuş ve 1852 yılında iflas etmiştir (Tarlan 1986: 62).

Osmanlıda gerçek anlamda bankacılık 1863’te yabancı ortaklık ile kurulan ‘‘Bank-ı Osman-ı Şahane’’ adıyla Osmanlı Bankası ile başladığı düşünülmektedir. Banka dış borç alımında Osmanlı Hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık faaliyetleri gerçekleştirmek üzere İngiliz sermayesi ile kurulmuştur. Ayrıca banka 1925 yılına kadar da Merkez Bankası görevini üstelenmiştir (Yazıcı 2013: 4-5).

Bankanın ilk bürosu Galata’da, bir ay sonra da liman kenti İzmir’de bir şube açılmış. Şubenin bu kadar kısa sürede kurulmasının sebebi kent ile batı arasındaki ticari ilişkileri geliştirmektir. Bölgenin en cazip ticari merkezi olan İskenderiye, Bank of Egypt’e verilen münhasır haklar sebebiyle erişim alanının dışında kalıyordu. Bu sebeple Mısır dışındaki tüm Türk Topraklarında bulunabilecekti. Bankanın faaliyetleri esas olarak ticari işlemlerle özellikle de senet, poliçe iskontosu ve mevduat bankacılığıyla sınırlıydı (Eldem 1999: 55-56).

Daha uygun koşullarda çiftçilere tarımsal kredi sağlamak için yine 1863 yılında Memleket Sandıkları oluşturulmuştur. Bu sandıkların finansmanı ilk

dönemlerde imece usulüyle, sonrasında da köylünün elindeki mal varlığıyla orantılı olarak buğday vermeleriyle sandık finansmanı desteklenmeye çalışılmıştır. Sermayenin toplanmasında sonraki dönemlerde sıkıntılar yaşanmaya başlanması ve krediler verilirken çeşitli yolsuzlukların tespitiyle bu kuruluşun Menafi Sandıkları adıyla yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Menafi Sandıkları'nın sermayesi ise, aşar vergisine menafi hissesi adı verilen bir artış yapılarak oluşturulmuştur. Kısa zaman sonrasında bu sandıklarda toplanan finansmanın kullanımı ile ilgili şüpheler belirmiştir. Şüpheler üzerine 1888 yılında Ziraat Bankası ilk devlet bankası vasfıyla kurulmuştur. Ziraat Bankası'nın amacı tarımsal kredilendirmeyi devlet denetimine almaktır. Bankanın sermayesi ise Menafi Sandıkları'nın alacakları devredilerek oluşturulmuştur (Yetiz 2016: 107-117).

1.3. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık

Cumhuriyet döneminde bankacılığın gelişimini, ekonomide yaşanan gelişmelere ve izlenen ekonomi politikalarına göre yedi ayrı dönemde incelemek mümkündür. Her dönemin ekonomik anlayışı ve karakteristik özellikleri farklılık göstermektedir (Aslanoğlu 1980:38).

1.3.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Türk Bankacılığındaki gelişmelere baktığımızda, 1923 yılında, Türkiye'de faal 22 tanesi ulusal, 13 tanesi yabancı olmak üzere ülkede 35 banka vardı (Korukçu 1998: 3).

Osmanlı'nın gerek maddi gerekse manevi mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı iktisadi yapı çokça yıpranmış ve büyük kısmı tarım sektörüne dayalı olarak faaliyet gösteriyordu. Bu nedenle ülkenin kuruluş yıllarındaki iktisat politikaları, devralınan bu sistemin değiştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelikti. Cumhuriyet Döneminde ekonominin alacağı yön ve biçim Şubat 1923 tarihinde gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresinde temel unsurlarıyla belirlenmiştir. Kongre esnaf, sanayici, çiftçi ve işçi kesimlerinden oluşan delegelerin bir araya gelmesi ile oluşmuştur (Şahin 2009: 35).

Kongreye katılan tüccar grubu hükümetin de ortağı olacağı bir ticaret bankası kurulmasını önermiş ve Türkiye İş Bankası A.Ş. bu öneriler doğrultusunda 1924

yılında kurulmuş ve Türkiye'nin ilk özel kesim bankası olmuştur. Bu bankanın görevi gayrimenkul alım-satım yapmak, her türlü sınai, ticari işlerle uğraşmak ve bu alanlarda hizmet veren işletmelere kredi açmak olarak belirlenmiştir (Şahin 2009: 35).

İktisat kongresine katılan sanayicilerin önerileri ile bir sanayi bankasının kurulması istenmiştir. Bu öneriler doğrultusunda Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası 1925 yılında kurulmuştur. Kurulan bu banka ülkemizdeki ilk kalkınma bankası özelliğini taşır. Bu bankanın kuruluşunda özel sanayi işletmelerine orta ve uzun vadeli kredi verilmesine mali, ekonomik ve teknik konularda yardım edilmesi hedeflenmiştir. Kaynaklarının büyük kısmını kuruluş halinde devraldığı ortaklarına bağlamıştır. Bu sebeple kredi vermesi gereken işletmelere yeterli kaynak yardımında bulunamamıştır ve 1933 yılında Sümerbank'a devri gerçekleştirilerek faaliyetlerine son verilmiştir. (Aydemir 2005: 16).

Kongreye katılan çiftçi grubunun bankacılığa ilişkin önerileri esas itibariyle Ziraat Bankasının güçlendirilmesine ve tarım kredi sorununun çözümüne yönelik olmuştur. Bu önerilerin amaçları ve temel hatları, Ziraat Bankasının kaynaklarının güçlendirilmesi; devletin bankadan aldığı borç paraları diğer bankalardan öncelik tanıyarak ödemesi ve bundan böyle Ziraat Bankasının kaynaklarını tarımsal kredi amaçları dışında farklı amaçlarda kullanılmasının önlenmesi, Ziraat Bankası kanununda değişiklik yapıp bir an önce uygulamaya konulması, tarım kredilerine yeni tür güvencelerin geliştirilmesi, çiftçilere dayanışmalı zincirleme kefalet ile birlikte kredi verilmesinin mevcut yönetmeliğe dahil edilmesi, Ziraat Bankasının yardımları ile kurulan kooperatiflerin en kısa sürede faaliyete geçmesitemel hedef olarak belirlenmiştir (Akgüç 1992: 20).

Cumhuriyet Döneminde atılan adımlardan en önemlisi 1931 yılında Merkez Bankasının kurulmasıdır (Aydın, 2006, 26). (*Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası* 2011) belirtildiği gibi; bu konu ilk olarak 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde ele alınmış, "tedavül bankası" işlevi görececek "milli devlet bankası" kurulması fikrine yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, Merkez Bankasının kuruluş aşamasında diğer ülkelerin merkez bankalarından da görüş istenmiş, 1928 yılında Hollanda Merkez Bankası İdare Meclisi Başkanı Dr. G. Vissering Türkiye'ye davet

edilmiştir. Vissering hazırladığı raporda hükümete bağlı olmayan ve bağımsız olarak örgütlenmiş bir merkez bankasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde İtalyan Uzman Kont Volpi, Türk parasının istikrarının sağlanması için bir merkez bankası kurulmasının şart olduğunu belirtmiştir. Hükümet, merkez bankası kurulmasına ilişkin görüşlerin tümünü değerlendirdikten sonra gerekli yasal çerçevenin hazırlanması için harekete geçmiştir. Bu amaçla Lozan Üniversitesinden Prof. Leon Morf'un katkılarıyla Merkez Bankası yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilerek "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Merkez bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Diğer banka kuruluşlarından farklı ve bağımsız bir yapıda olmasının göstergesi olarak anonim şirket olarak kurulan banka hisselerinin hazineye ait kısmının toplam sermayenin yüzde 15'inden fazla olamayacağı belirtilmiştir. Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamak, ayrıca finansal sistemde istikrarı sağlayıcı önlemleri almak olarak belirlenmiştir.

1.3.2. Özel Amaçlı Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem (1933-1944)

29 Ekim 1929 günü New York borsasında ortaya çıkan " Büyük Buhran " kısa bir sürede Rusya dışında kalan tüm ülkelerin ekonomilerinin tahribine, çökmesine yol açmıştı. Bu büyük ekonomik kriz ilk olarak ve önemli ölçüde tarım ürünleri piyasalarını etkilediğinden, Türk ekonomisi üzerinde krizin etkileri büyük oranda ve yıkıcı olmuştur. Dünya'nın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulları çok iyi değerlendiren Atatürk ülke için iktisadi ve sosyal yapıya uygun tedbirleri peş peşe yürürlüğe koymaya " Devletçilik " ilkesini kurumlaştırmaya başlamıştır (Tokgöz 2007: 69). Atatürk tarafından kaleme alınan iktisadi devlet politikasını tanımlı ise; " *Devletçiliğin bizce manası şudur: fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleketin iktisadiyatını devletin eline almak. Bizim takip ettiğimiz yol görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir.*" (İnan, 1930: 351). Atatürk 1930 yılından itibaren gerçekleştirdiği siyasal, sosyal ve kültürel devrimlerini iktisadi politikalarla tamamlayıp ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırma çabasına girişti. Bunun için öncelikle laik hukuk devletinin gereği olan devletin ekonomiye müdahale ve yön verme yetkilerini tanımlayan kanunlar

çıkarılmıştı. Yeni ekonomik düzene geçişi sağlayan , 1930-1933 arasında çıkarılan temel yasalar şunlardı:

- 1) 20 Şubat 1930 tarih ve 1567 sayılı “ *Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun.* “
- 2) 10 Haziran 1930 tarih ve 1705 sayılı “ *Ticarette Tağşişin Men’i ve İhracatın Mukarebesi ve Korunması Kanunu.*”
- 3) 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı “ *TC Merkez Bankası Kanunu.*”
- 4) 22 Temmuz 1931 tarih ve 1873 sayılı “*Türkiye’ye Bazı Ülkerlerden Yapılacak İthalata Tahdit ve Takyitler Tatbikine Dair Kanun.*”
- 5) 1932 yılında yürürlüğe konan “ *Çay, Şeker ve Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun.*”
- 6) 3 Haziran 1933 tarih ve 2262 sayılı “*Sümerbank’ın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun.*”
- 7) 18 Haziran 1933 tarih ve 2299 sayılı “ *Ödünç Para Verme İşleri Kanunu.*”

Devletçiliğin altyapısını meydana getiren bu kanunların zaman içinde boşlukları doldurduğu gibi ihtiyaçlara karşılık vermeyen kanunlarda yürürlükten kaldırılmıştır (Tokgöz 2007: 69-70).

1930-1933 yıllarında çıkarılan bu kanunlar ile birlikte 1930-1946 yıllarında ekonomi politikası üç ana politikadan oluşmaktaydı. Sırasıyla:

- 1) İçeride ve dışarıda güçlü bir devlet için güçlü bir devlet hazinesi ve denk devlet bütçesine dayalı maliye politikası.
- 2) Enflasyonu önleyen güçlü bir Türk Lirası, iyi işleyen bir bankacılık sistemi oluşturmak için kaynak ve harcamaları denkleyecek bir para politikası.
- 3) Dış ekonomik ilişkilerde devlet hazinesinin gücünü, Türk Lirasının yabancı paralara karşı değerini koruyan döviz gelir ve giderlerini denkleştiren bir dış ticaret politikası (Aysan, 2004: 49).

Bu politikalar arasında iyi işleyen bir bankacılık istemi için devlet pek çok girişimlerde bulunmuştur. Kısa dönemde özel yasalarla kurulan devlet bankalarının

tarihsel sıralaması şu şekildedir: Sümerbank(1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938).

Sümerbank: 3 Haziran 1933'te 2262 sayılı Sümerbank Kanunu kuruluş yasası gereğince merkezi Ankara'da olmak üzere “ Sümerbank” kurulmuştur. Bu devlet bankası Devlet Sanayi Ofisinden devralacağı fabrikaları işlemek, devlet sermayesi ile kurulacak olan bütün sanayi kuruluşlarının etüt ve projelerini hazırlayarak, yönetimini gerçekleştirmekle sorumlu olmuştur (Erolat 1997: 84).

Kuruluş yasasına göre Sümerbank'ın görevleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

- 1) Kendisine devredilen kamuya ait sanayi işletmelerini özel sektöre devredinceye kadar yönetmek.
- 2) Maden imtiyazı almak ve maden işletmek.
- 3) Sanayici ve madencilere kredi desteği vermek.
- 4) Kendi fabrikalarının ürünlerine pazar bulmak, ticari teşebbüslere girmek, ortaklık yoluyla sanayi işletmeleri kurmak ve işletmek.
- 5) Kuruluş amacını gerçekleştirmek için her türlü bankacılık faaliyetini yürütmek.

Banka Osmanlı'dan kalan dört fabrikayı; Feshane Yünlü Dokuma, Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma, Bakırköy Yünlü Dokuma, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikalarını devralmıştır (Yılmaz 2007: 155-156).

Belediyeler Bankası: 11 Haziran 1933 tarih, 2301 sayılı yasa ile kurulmuştur. Bu devlet bankasının temel işlevi belediyelere kredi sağlayarak şehirlerin kalkınmasına hizmet etmek, imar planları hazırlamak şehir ve kasabaların su, elektrik, kanalizasyon, gibi kamu hizmetleriyle ilgili tesislerin altyapı çalışmalarına destek vermek için kurulmuştur. Belediyelere gerekli orta ve uzun vadeli kredi ve teknik destek sağlamak amacıyla kurulan bu banka daha sonra adı İller Bankası olarak değiştirilmiş ve günümüze kadar faaliyetlerine devam etmiş halende devam etmektedir (Yılmaz 2007: 185).

Etibank: 20 Haziran 1935 tarih ve 2905 sayılı kanun ile kurulmuştur. Bu banka devletin maden yataklarını ve enerji kaynaklarından işlemeye elverişli olanları işleyecek işletmeleri kuracak, finanse edecek bir kurumun eksikliği belirlenmiş bu amaç doğrultusunda kuruluşu gerçekleşmiştir. Kuruluş yasayı gereği Etibank'a:

- 1) Türkiye’de yer altı zenginliklerini rasyonel bir şekilde değerlendirmek.
- 2) Elektrik üretim ve dağıtım imtiyazlarını almak ve işletmek; elektrik santralleri kurmak, elektrik dağıtım hatları yapmak, elektrik enerjisini dağıtmak, her türlü elektrik malzemesi araç ve makinelerini üretecek fabrikalar kurmak ve bu araç gereç ve makinelerin alım satımını yapmak.
- 3) Maden ve enerji üretiminin gerektirdiği malzemenin alım satımına aracı olmak.
- 4) Bu sayılan görev ve sorumluluklar dahilinde her türlü bankacılık hizmeti yapmak.

şeklinde görevler verilmiştir (Akgüç 1992: 32).

Denizbank: 30 Kasım 1937 tarih ve 3295 sayılı yasayla kurulmuştur. Denizbank’ın kuruluşuna ait kanunda Etibank ve Sümerbank gibi başarılı bankacılık faaliyetlerinin verdiği güven etkisi ile içerde ve dışarıda ticaretimizle beslenmeyip kendisi de bu gelişmelere araç olmayan bir denizcilik faaliyetinin gelişmeyeceği belirtilmiştir. Devletin denizcilik işlerinde takip edeceği yolun mevcut durumda ki deniz müesseselerinin bir yetkide toplanması ve bir hedef dahilinde çalışmaya yönlendirilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda her türlü bankacılık işlemini yapmak yetkisi ile donatılmış olan banka 1938 yılında faaliyete geçmiş fakat iki yıl sonra faaliyetlerini sona erdirmiştir. Daha sonra Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı 1952 yılında faaliyete geçmiş ve devletin denizcilik alanındaki teşebbüslerinin kurulması işletilmesi ve finanse edilmesi ile görevlendirilmiştir (Yılmaz 2007: 193-194). Günümüzde faaliyetlerini yürüten Denizbank özel bankalar niteliği kazanmış ve yabancılara satışı yapılmıştır.

Halk Bankası ve Halk Sandıkları: 8 Haziran 1938 ve 2284 sayılı kanunla kurulmuştur. Cumhuriyetin ilk on yılında ülke esnaf ve sanatkârlarına onların ihtiyaç duyduğu ölçüde kredi verebilecek bir kurum yoktu. O dönemlerde yeterli birikim ve girişimci olmadığı için her konuda devlet girişim göstermiş birçok ihtisas bankası kurmuştur. Kanunla birlikte esnaf ve sanatkârların ihtiyaç duyduğu krediyi sağlayacak bir kurum olmadığı için devlet tarafından Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur. Halk Bankası doğrudan kredi vermeyen fakat halk sandıklarını finanse eden bir kurum olarak tasarlanmıştı. Halk Bankası, ilk başta

Halk Sandıklarının merkez bankası şeklinde düşünölmüş ve küçük bir kredi sitemi meydana gelmesi istenilmişti. Bu nedenle bankanın şube açamayacağı ve Halk Sandıkları'ndan başkalarına kredi verilmemesi kayıt altına alınmıştı. Bu kurum ile esnafa uygun krediler verilerek üretimin ticaretin ve ekonominin gelişmesi hedeflenmiştir. Kendi içerisinde farklı bir isteme sahip olan bu banka sadece Ankara'da ve İstanbul'da birer Halk Sandığı kurabilmişti. Kanun gereği şube açamayan banka yeterli halk sandığı olmadığı için işlem maliyetlerinin artmasına neden olmuş bu yüzden 1950 yılına kadar halk bankacılığında yurt dışında ki gibi önemli gelişmeler olmamıştır (Özçelik 1995: 559-565).

1933-1944 döneminde en büyük gelişmelerin arasında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ve İkinci Beş Yıllık Sanayi planları bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında en basit ihtiyaçlar bile yurt dışından sağlanırken devletçilik ilkesiyle temel ihtiyaçların ülke içinde üretilmesi hedeflenmiştir. 1929 ekonomik bunalımından tarım ölkelerinin daha fazla etkilendiği görölmüşü ve olası bir kriz durumunda etkilenmemek adına devlet eliyle kurulan bu dönemki bankaların işlevlerini planlı bir hale dönüştürölerek temel ihtiyaçları yabancı kaynaklardan bağımsız ülkenin öz kaynakları ile finanse edeceği bir sistem ön görölmüşü (Özçelik 1995: 559-565).

1.3.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarılı bir şekilde uygulanması halinde 1936 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlıkları başlatıldı. Bu ikinci planda ara ve yatırım malları üretiminde öncelik veriliyor ve ayrıca makine, deniz ulaşımı, kimya gibi alanlarda yatırım hedefleniyordu. İlk planın uzantısı olarak görölen plan İkinci Dünya Savaşı yüzünden askıya alınmış ve yerine iktisadi savunma planı hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur (Kepenek ve Yentürk 2005:71).

Savaş yılları sonrasında ölkedeki ve dünyada ki gelişmelere paralel olarak yeni iktisat politikası arayışları baş gösterdi. Devletçiliğin yerini özel kesimin liderliğinde iktisadi kalkınma politikası devralmaya başlamıştır. Bu tür bir değişikliğe gidilmesi esas nedeni savaş yıllarında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyonlu dönemlerin yaşanılmış olmasıdır. Bu dönem başlangıcında tarım ve ticaret sektörlerinde variyetli bir kesimin etkinlik kazanması ve 1950 yılında iktidara iktisadi liberalizm ilkesini benimsemiş Demokrat Parti'nin iktidara gelmiş olmasıdır.

Bu dönemlerde yapılan yatırımların artması, kırsal kesimin pazara açılması, hızlı kentleşme, hızlı nüfus artışı, milli gelirin artması, ekonomide para ver kredi gereksinimlerinin artmasına vesile olmuştur. Bu durumun etkisi bankacılık sektörüne yansımış bankalara yapılan yatırımlar artmış ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır (TBB 2012: 24).

1945-1959 döneminde özel bankaların gelişimi ön plana çıksa dahi özel yasalarla kurulan üç devlet bankası bulunmaydı. Devlet bazı özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda faaliyet göstermiştir.

Denizcilik Bankası: 10 Ağustos 1951 tarih ve 5842 sayılı yasa ile kurulmuştur. Banka faaliyetleri gemicilik alanında ki inşaat, tamir, satın alma ve deniz işletmeciliği yapan kişilere kredi açmak, deniz ulaştırmasıyla ilişkili konularda her türlü banka işlemi gerçekleştirmek, faaliyet konularında araştırma ve geliştirme yapmak şeklinde sıralanabilir.

Türkiye Vakıflar Bankası: 11 Ocak 1954 tarih ve 6219 sayılı yasa ile kurulmuştur. Banka Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Mülhak Vakıflar İdaresi'nin bankaya vermeyi yararlı gördükleri taşınmazlarını ve işletmelerini rasyonel bir şekilde devam ettirmek, yönetmek ve işletmeleri için gerekli tüm işlemleri yapmak üzere kurulmuştur. Bir ihtisas bankasından ziyade bir ticaret ve mevduat bankası niteliğini taşımaktadır. Günümüzde Vakıfbank olarak varlığını sürdürmektedir.

Türkiye Öğretmenler Bankası: 14 Mayıs 1958 tarih ve 7118 sayılı yasa ile kurulmuştur. Memur ve öğretmenlere konut ihtiyacı için taşınmaz mal ipoteği karşılığında kredi açmak; Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra örgütünde görevli memurlara ait arsalar üzerine konutlar inşa etmek ve bunları peşin ya da ipotek karşılığı memur ve öğretmenlere satmak amacını güdüyordu. 1992 yılında bakanlar kurulu kararı ile Türkiye Halk Bankasına katılımı ile hukuki varlığı son bulmuştur (Akgüç 1992: 44-46).

1945-1960 dönemi özel bankaları; Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950), Pamukbank (1955) olmuştur. Kurulan bankalar mevduat bankaları olarak faaliyet göstermiş ve mevduat toplama konusunda rekabet ortamı oluşmuş ve bu vesile ile şube bankacılığı yaygınlaşmış bankacılık faaliyetleri tüm yurda yayılmıştır (Kaya

2012: 50). Bunlardan Garanti Bankası, Akbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası faaliyetlerine devam ederken, Pamukbank'ın faaliyetlerine son verilmiştir.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 1925 yılında kurulan ve kısa ömürlü olan Türkiye Sınai ve Maadin Bankası denemesini bir kenara bırakacak olursak ülkenin ilk kalkınma bankasıdır. Sermayesinin büyük kısmını ticaret bankaları tarafından karşılanmış, devlet tarafından ise uzun süreli krediler verilerek desteklenmiştir. Türkiye'de kurulan ve kurulacak özel sınai işletmelerini iştirakleri kolaylaştırmak, ülkede sermaye piyasasının gelişimine katkıda bulunması amacıyla kurulmuştur (Akgüç 1992: 48).

Belirtilen dönemde dikkate alınacak bir başka önemli ayrıntı ise Türkiye Bankalar Birliği'nin kurulmasıdır. Birliğin amacı: serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkelerinin geçerli olduğu, bankacılık düzenleme ilke ve kurallar doğrultusunda bankaların hak ve çıkarlarını savunmak, bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabetçi bir ortamın oluşturulması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak, uygulamak şeklinde belirtilmiştir (TBB 2008: 7).

Kısaca bu dönem için ekonomide parasallaşma sürecinin hızlandığı, yerel sermayenin yoğunlaşarak arttığı, ticari etkinliklerin önemli ölçüde genişlediği ve sanayileşme adımlarının yeniden atılmaya çalışıldığı dönem olarak nitelendirebiliriz (Artun 1980: 46).

1.3.4. Planlı Dönem (1960-1980)

Planlama düşüncesi Türkiye'de 1930'lu yıllarda başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulduğu günden itibaren dokuz adet beş yıllık kalkınma planı hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Planlarda birinci dönem Büyük Buhran ile başlayıp ikinci dünya savaşı sonuna kadar devam eden devletçi politikalarla 1945-1969 özel sektöre öncelik verdiği dönemdir. İkinci dönem ise 1960-1980 dönemidir bu dönem ithal ikameci politikalarla kalkınmanın ve gelişmenin sağlanabileceğinin düşünüldüğü dönemdir. Üçüncü olarak ise sanayileşme stratejilerinin arttığı 1980 sonrası dönem olarak belirtilir (Takım 2011: 155).

1950-1960 yılları arasında ekonomik anlamda istikrarsız bir süreç yaşanmıştır. 1950 yılların ortalarından itibaren ekonomik büyüme yavaşlamaya, dış ticaret açıkları giderek artmaya başlamış ve enflasyonun etkisi ile ülke krize

yönelmiş ardından tüm sektörlerde büyüme yavaşlamıştır. Oluşan bu krizin görünürdeki sebebi iç ve dış kaynakların verimli kullanılamaması, kaynakların dengesiz kullanımı ve bunlara bağlı olarak istikrarlı bir kalkınmanın sürdürülememesi gösterilebilir (Şahin 2009: 131).

Bu yıllarda liberal politikanın benimsenmesi sebebiyle devletin ekonomik alandaki etkinliğinin sınırlı olması amacına uygun olarak kalkınma için plan yapma yoluna gidilmemiştir. 1950 yılların sonlarına doğru artarak çoğalan dış ödeme güçlüğü ve yüksek enflasyon sonucu bozulan ekonominin düzenlenmesi için oluşturulan iki yöntemden ilki; sermaye kullanımını serbest rekabet koşullarına bırakmak, bir diğeri ise sermaye kullanımındaki belirsizliği ortadan kaldıracak planlı sermaye kullanımına geçilmesiydi. Dönemdeki iç ve dış koşullar için ikinci yöntemin tercih edilmesinde etkili olmuştur (Kepenek ve Yentürk 2005: 145).

Bu kararlar doğrultusunda liberal ekonomi politikası terk edilerek devletin ekonomi alanına müdahalesinin arttığı karma ekonomik modele geçilmiştir. Bu dönemde kamu iktisadi gelişimleri ve özel sektör aracılığıyla kalkınma planlarında ki belirtilen yatırımlar gerçekleştirilerek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde ülke kaynakları kullanılarak üretilmesini sağlayan bir sanayi politikası izlenmiştir. İthal ikameci stratejisinin izlendiği dönemde ekonomide var olan sektörlerin korunması amacıyla , dışa kapalı bir ekonomi gibi yönetilmiş, faiz oranları temel fiyatlar ve döviz kurları devlet tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle planlı dönemde bankacılık sektörü büyük oranda devletin kontrolü altında kalmıştır. Kredilere, mevduatlara uygulanacak faiz oranları, kredi limitleri ithal ikameci strateji kapsamında yeniden belirlenmiş ve bankaların kalkınma planlarına finansman sağlanmasına olanak tanınmıştır (TBB 2008: 11-12).

Planlı Dönemde farklı kredi gereksinimlerine cevap verebilmek adına çeşitli bankalar hükümet tarafından kalkınma ve yatırım bankaları olarak kurulmuştur.

Turizm Bankası: 1962 yılında ve 7470 sayılı yasa ile turistik yerleri işletmek, kiralamak, turizme yönelik inşaat ve ulaştırma çalışmaları yapmak ve bu sayede turizm sektörünün gelişmesine yardım etmek amacıyla kurulmuştur. Turizm kurum ve işletmelerine krediler sağlamak amacıyla bir ihtisas bankası olarak faaliyetini sürdürmüştür. Kredi vermenin haricinde turistik tesis kurup işleterek

sektöre yardımda bulunmuştur. 1988 yılın alanına bir kara ile Türkiye Kalkınma Bankası'na devredilmiştir (Akgüç 1992: 55-64).

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası: 1963 yılında 1315 sayılı kararname ile ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dahilinde kurulması öngörülen bir kalkınma bankasıdır. Kuruluş amacı Türkiye'de mevcut veya kurulacak özel sınai teşebbüslere orta süreli yatırım ve işletme kredisi sağlamak, yerli ve yabancı sermayenin Türkiye'de özel sektör tarafından kurulacak sanayi teşebbüslerine ortaklık etmesini ve ülkede oluşacak menkul değerler piyasasının kurulup gelişmesine hizmet etmek şeklinde belirtilmiştir (Akgüç 1992: 55-64).

Devlet Yatırım Bankası: 1964 yılında ve 441 sayılı yasa ile kurulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ön gördüğü bir yatırım bankası olarak faaliyete geçmiştir. Banka Kamu İktisadi Teşebbüslerinin eksikliğini hissettiği orta süreli krediye olan ihtiyaçlarının karşılanması, bu kurumlar için toplanacak paraların, fonların tek elden idare edilmesi amacıyla kurulmuştur (Akgüç 1992: 55-64).

Türkiye Maden Bankası: Kalkınma Planları'nda madencilik sektörünün finansmanı için bir banka düşünülmüş fakat girişim başarılı sonuç vermemiştir. 1968 yılında yedi banka (Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma, Yapı ve Kredi Bankası, Osmanlı, Akbank, Türk Ticaret ve Garanti Bankası) tarafından Maden Bankası kurulmuştur. Ancak Ortaklar madencilik sektörünün finansmanını kendi açılardan riskli gördüklerinden fiilen faaliyete geçmeden tasfiye edilmiştir (Akgüç 1992: 55-64).

Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (Türkiye Kalkınma Bankası): 1975 yılında 13 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulmuştur. Bankanın kuruluş amacı Türkiye'nin yurt düzeyinde sanayileşmesi, yurt içinde ve özellikle yurt dışında çalışmış ve çalışacakların birikimlerini ekonomik güç halinde birleştirerek kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek olarak belirtilmiştir (Akgüç 1992: 55-64).

1960-1980 döneminde faaliyete geçen ticaret bankaları ise; Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve Arap-Türk Bankası'dır. Bu iki bankanın özelliği ise ticaret bankası olarak faaliyete geçmiş ve aynı zamanda cumhuriyet tarihinin yabancı sermayeli ilk banka oluşumları olarak kurulmasıdır (Akgüç 1992: 55-64).

Planlı dönemin belirgin özelliklerinden biri de dünyada da yaygın olarak görülen ‘‘Holding Bankacılığı’’ özel sektör yatırımlarına hız katacağı ön görüşüyle devlet tarafından teşvik edilmiş ve ticaret bankalarının büyük çoğunluğu holding bankasına dönüştürülmüştür (Dinçer 2006: 85).

Planlama döneminde hızlı bir kalınma süreci yaşanmış olmakla birlikte sanayileşmenin finansmanında enflasyona sebep olan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin iç tüketime yönelik üretim yapması, dış üretime yönelememesi 1970’li yıllarda önemli bir döviz kıtlığı yaşanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle içe dönük bu sanayileşme stratejisinden vazgeçilmesi ve piyasa uygun üretim yapmayı hedefleyen bir stratejinin doğmasına yol açmıştır (TBB 2008: 14).

1.3.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma (1981-2000)

1970’li yıllarda başlayan ekonomik kriz belirtileri 70’li yılların sonunda doğru etkisini giderek artmıştı. Ekonomide uygulanan planlar anlamını kaybetmiştir. Bu geçen sürede belirlenen sanayileşme hareketleri dış satıma bağlı olarak döviz kazanmaya değil iç tasarruf yapmaya koşullanmıştı. Bunların yanı sıra Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün 1974 yılında petrol fiyatlarını beş kat artırması, Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye’nin ilişkide bulunduğu ülkelerinde ekonomik kriz içinde olması mevcut durumu daha da kötü bir hal almasına vesile olmuştu (Kepenek ve Yentürk, 2005: 195-196).

Bu etkilerden kurtulmak yeni bir hedef ve strateji doğrultusunda arayış çalışmaları başlamıştır. Küreselleşme kavramının diğer ülke ekonomilerinde de etkili olan, ülke sermayelerinin dışa açılması yönünde liberal politikaları hayata geçirmişlerdir. Bütün dünyada etkisi görülen yeni akımda Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarından etkilenmiş, serbestleşme ve dışa açılma stratejileri ülke ekonomimizde uygulanmaya başlanmış ve ithal ikameci politikadan vazgeçilmiştir. Alınan kararlar ile devletin ekonomiye müdahalesi minimum seviyeye indirilecek, piyasa ekonomisi işlev kazanacaktı. Dışa açık sanayi modeli ile üretilen mal ve hizmetlerin ticaretinde serbest piyasa modeli benimsenmiştir. Bu şekilde ki bir sanayileşme stratejisi ile ülkenin ihracat gelirleri artacak, elde edilen gelir ile yeniden sanayileşme sürecinde kullanılarak diğer gelişmiş ülke düzeylerine varılmasını sağlayacaktı (Er 2009: 138).

24 Ocak 1980 kararlarının bir eklentisi olarak 1 Temmuz 1980 kararları bankacılık sektöründe büyük etkileri olmuştur. Vadeli mevduatlara , kredilere uygulanan faiz oranları serbest bırakılarak, planlı dönemde uygulanan negatif faiz uygulamasından pozitif faiz uygulamasına geçilmiştir. Bu durum kısa sürede bankaların mevduat ve kredi faizlerinin de yükselmesine sebep olmuştur (TBB 2012: 15). Müşterilerine yüksek faiz geliri sunmaları bankaların temel fon kaynağını kaybetmemek adına mevduata yüksek getiri sunmasına yöneltmiştir. Bu durumda giderek artış gösteren rekabet 1982-1984 yıllarında yüksek faiz veren birkaç mevduat bankası, bankacılık sisteminden çıkmak zorunda kalmıştır (Dinçer 2006: 86). Hisarbank, İstanbul Bankası, Ortadoğu Bankası yönetimine el konulmuş ve Ziraat Bankasına devredilmiştir. Yine bu dönemde İstanbul Emniyet Sandığı, İşçi Kredi Bankası, Bağbank'ın bankacılık faaliyetleri durdurulmuş ve tasfiye edilmiştir. Son olarak da Töbank kamulaştırılarak Halk Bankasının bünyesine devredilmiştir daha fazla aracı kurumun tasfiye edilmemesi için Ocak 1983'de Merkez Bankası faizlere sınır getirmiştir (Özbek 2003: 5).

1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılmasıyla 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın faaliyete geçmesi ve böylece tahvil, repo, bono gibi araçların gelişmesi tasarruf sahiplerinin seçeneklerini artırmış, leasing, factoring, swap, future gibi işlemlerin faaliyete geçmesi bu tarz kredilerin artması döviz ve mali piyasalardaki çeşitliliği de artmıştır. 1987 yılında Merkez Bankası açık piyasa işlemlerini yürütmeye başlamış, 1988'de döviz efektif piyasası ve 1989'da altın piyasası kurulmuştur ve döviz işlemleri sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. Döviz mevduatı serbest bırakılmış piyasalarda çeşitli tasarruf imkânlarına olanak verilmiştir (Er 2009:138).

1985'de 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir, uluslararası bankacılık sistemleri tanıtılmış tek düzen hesap planına geçilmiştir bu sayede bankaların iç ve dış denetimlerinin yolu açılmıştır. Bankalar Tasfiye Fonu bu yıllarda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na dönüştürülmüş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık ayrılması sağlanmıştır denetim ve gözetim uluslararası standartlara yaklaştırılmıştır. Bu yıllarda yurt dışında ikamet eden kişilere Türkiye'de döviz veya Türk Lirası cinsinden mevduat açma izni verilmiştir. 1992 yılında elektronik fon transferi sistemini işlev kazanmıştır (TBB 2008: 14).

1980-1990 yılları arasında kurulan yabancı bankalar şu şekilde sıralanabilir; Bank of Creditand Commerce (1980), Bank of Melland (1981), Türk Bankası Ltd (1981), Habib Bank (1982), The First National Bank of Boston (1984), Manufacturers Hanover Trust Company (1984), Suudi American Bank (1984), Bank of Bahrainand Kuwait BSC (1985), Standard Chartered Bank (1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd (1988) ve Societe Generale S.A.(1989) şeklindedir (Ertuğrul ve Zaim 1996: 27).

1980-1990 yılları arasında bankalar piyasadan mevduat almak için ve banka ürünlerini müşterilere sunmak ve tanıtmak için çok daha fazla personel çalıştırmaya başlamıştır. Seksenli yılların başında şube başına düşen personel verileri 20,3 iken doksanlı yılların başına doğru bu rakam 25,6'ya yükselmiştir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte personeline verimliliği bu dönemlerde artış göstermiştir (Dinçer 2006: 87).

1989'da 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'na bağlı olarak çıkarılan 32 sayılı kararname ile Türk Lirası'na konvertible fonksiyonu kazandırılmış, Yabancı sermayeler üzerinde ki miktar kısıtlamaları kaldırılmış yabancı yatırımlara izin verilmiştir. Kanun öncesinde yabancı yatırımcılar ülkede ki elde ettikleri kazanımları döviz tahsisi veya mal ihraç edilmesi gibi bazı şartlar dahilinde ülkeden çıkarabilmekteydi, diğer durumlarda elde ettikleri kazanımların bir kısmı merkez bankası tarafından bloke edilirdi. Bu blokenin kaldırılması ise elde edilen kazanımların ülke içinde kullanma şartına bağlanmıştır. Bu yasa ve kararname bu durumu ortadan kaldırmış yabancı yatırımcıların ülkeden sapladıkları kazanımları ülke içinde ve ülke dışında kullanımlarını serbest bırakmıştır. Merkez Bankası ve Hazine bu yeni yasalarla birlikte oluşan kayıplara bir düzenleme getirememiş bu nedenle bankalar temel likidite yönteminin ilkelerini bir kenara bırakarak yabancı sermaye kaynaklarına yönelmişlerdir. Borç ile elde edilen dövizler Türk Lirası cinsinden kredi olarak verilmiştir. Bu durum bankaların döviz varlıkları ve döviz yükümlülükleri arasında fark olmasına ve bankaların açık pozisyonda çalışmalarına sebebiyet vermiştir (Köne 2003: 240; Yavan 2006: 25).

Merkez Bankası 1990 yılında ilk kez bir para programı açıklamıştır. Bu programın amacı Merkez Bankası'nın bilanço büyüklüğünün kontrol altında

tutulması ve Hazine'ye sağladığı avansların bir denetime tabi tutulması hedeflenmiştir. 1991 yılında Körfez Krizi'nin meydana gelmesi ile yürürlüğe konulamamıştır. Krizin etkileri ile ülke içinde ki dövizler yurt dışına çıkmış ve bankalar önemli mali kayıplar yaşamıştır. Fon bulmak için yapılan çalışmalar sonuçsuz kalmış, yüksek faiz peşinden yüksek enflasyonu sürüklemiştir, artan cari açık ve bütçe açığının da sebep olduğu belirsizlik ve güvensizlikle 1994 yılında faizlerin rekor seviyelere çıkmasına ve ekonomik krizin ortaya çıkmasına yol açmıştır (TBB 2012: 21). Kriz döneminde sorumluluklarını yerine getiremeyen 3 bankanın (Impexbank, TYT Bank, Marmara Bank) faaliyetlerine son verilmiş, Türkiye'nin uluslararası kredi notu düşmüş ve bankaların yabancı kaynaklardan borçlanmaları bu nedenlerle birlikte olumsuz etkilenmiştir.

Ekonomide ki bu kötü gidişe son vermek adına 5 Nisan 1995 yılında alınan kararlar ile ekonomi toparlanma sürecine girmiş ve olası bir çöküşün önüne geçilmiştir. Bu kararın bazı içerikleri;

- 1) Yabancı yatırımcıların Türk yatırımcılar ile aynı haklara sahip olmaları
- 2) Yabancı ortakların payına ilişkin bir kısıtlama olmaması
- 3) Yabancı sermaye olarak getirilen dövizin Türk Lirasına çevrilmeden döviz olarak mevduatta tutulabilmesi
- 4) Yabancı yatırımcı ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilecektir.
- 5) Edinilen kâr payları istenildiği şekilde yurt dışına çıkarılabilecektir.

Ekonomide ki bu düzelme bankacılık sektörünün de büyümesine katkı sağlamıştır. Türk Lirası yatırım araçları cazip hale gelmiş, kapatılan döviz mevduat hesapları yeniden açılmış aşırı maliyetli olsa dahi yurt dışından borçlanma yeniden başlamıştır. 1997 yılına kadar bankacılık sektörü milli gelirin üzerinde büyüme göstermiştir. Bu dönem 1999 yılının başlarına kadar devam etmiş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsü kazanması ve Merkez Bankasının halka enflasyon ile mücadele programlarını açıklamaları, doğrudan yapılan yabancı yatırımların ilk kez 1 milyar dolar üzerinde yatırım yapmalarına vesile olmuştur (Büyükşalvarcı 2007: 93-95).

1.3.6. Bankacılıkta Yeniden Yapılanma (2000-2010)

1999 yılında Nisan ayında ki genel seçimlerde üçlü koalisyon hükümeti Temmuz- Aralık aylarını kapsayacak şekilde IMF ile Yakın İzleme Anlaşması gerçekleştirmiştir. 1999 yılının aralık ayında 3 yıl süreli stand-by antlaşması imzalanmıştır. İstikrar programı olarak imzalanan bu antlaşma diğer istikrar programlarından farklı özellikler gösterir, genel itibariyle kriz sonrası yürürlüğe konulan programlar gibi değildir, bir kriz ortamı yokken yürürlüğe konulmuştur ve süresi 3 yıl olarak belirlenmiş ve kısıtlanmıştır. Bir diğer önemli fark ise enflasyonla mücadele hedeflerinin olması ve bu hedeflere ulaşılması için çeşitli stratejilerin belirlenmesidir. Uzun yıllardan bu yana yaşanan yüksek enflasyonun bir anda tek haneli rakamlara indirilmesinden ziyade üç yıllık plan ile tek haneli rakamlara indirilmesi daha reel bir yaklaşım olacağı belirtilmiştir ve bu vesile ile aylık enflasyon oranlarının kaç olacağı belirlenmiştir (İbiş 2013: 27-29). Bu antlaşma dahilinde Ocak 2000’de sıkı para politikası ve sıkı döviz kuru politikaları ile bankacılık sektöründe kalıcı değişimleri içeren Enflasyonu Düşürme Programı başlatılmıştır. Ancak Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri nedeniyle program kaldırılmış yerine Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır. Sonrasında 2002-2004 yıllarını kapsayan yeniden bir stand-by antlaşması imzalanmıştır (Eğilmez ve Kumcu 2004: 384-387).

Bu yıllardaki diğer önemli bir gelişme de 31 Ağustos 2000 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun faaliyete geçmesidir. Hazinesin ve merkez bankasının bankacılık sektöründe düzenleme görevlerini üstlenen kurum, kritik bir dönemde faaliyete geçtiği ve tecrübesiz olduğu için etkin bir düzenleme yapamamıştır. Daha sonra TMSF’ de BDDK’nın bünyesine alınarak bankacılık alanını düzenleyen ve denetleyen tek kurum olmuştur. Yapılan bu çalışmalara rağmen yüksek enflasyon devam etmiş bankacılık sektöründe sorunlar giderek artmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001’de ki krizler meydana gelmiştir. Kasım krizinde faiz riski önemli kayıplara sebep olmuştur (Gülen 2015: 14-15). 19 Şubat 2001 tarihli krizde 2000 yılındaki krize oranla daha ağır bir kriz yaşanmış hem faiz riski hem de döviz kuru riski ortaya çıkmıştır. Dönemin Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında yaşanan anayasa kitapçık tartışması piyasaların, yatırımcıların panik olmasına ve ülkenin ekonomik krize sürüklenmesine sebep olmuştur. Ülke dışına çıkarılan döviz

çıkışları yüksek faizle de durdurulamamış ve faizler olması gerekenden daha yukarı seviyelerde kalmıştır (Celasun 2001: 67).

2000ve 2001 krizleri sonucunda 2001 yılında sekiz banka BDDK' ya bağlı olan TMSF' ye devredilmiştir. Bu bankalar; Ulusal Bank, İktisat Bankası, EGS Bank, Bayındır Bank, Kent Bank, Milli Aydın Bankası, Tariş Bank, Site Bank ve Toprak Bank'tır. Aynı dönemde Ege Bank, Yurt Bank, Yaşar Bank ve Bank Kapital, Ulusal Bank, Sümerbank ile birleştirilmiştir. 2001 yılı içerisinde Sümerbank' da Oyak Grubuna satışı gerçekleşmiştir. Şubat 2001 yılında sabit kur uygulaması terk edilmiş ve dalgalı kura geçilmiş, %40 oranında devalüasyon yapılmıştır. Bahsi geçen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı bu tarihlerde yürürlüğe girmiştir. Program enflasyonun düşürülmesi, kamu borçlarının normal seviyelere indirilmesi ve bankacılık sektörünün güçlenmesini amaçlamıştır. Krizden etkilenen bankalar yeniden sermaye artırmaya başlamışlardır. Artırım yapamayacak durumda olan bankalar birleşme kararları almışlar ya da TMSF' ye devredilmişlerdir. Bu sonuca bağlı olarak ülkedeki 61 olan banka sayısı 48 e düşmüştür. Krizden sonra yapılan çalışmalar ile 2002 yılından 2008 yılına kadar istikrarlı bir büyüme süreci başlamıştır (Gülen 2015: 15-16).

2008 yılında küresel bir kriz yaşanmış, kriz Amerika'da "Mortgage (konut edindirme) Sistemi" ile konut sektöründe yaşanan kriz ile başlamış, ve konut sektörüne bağlı türev piyasalarda ve sektörlerde de etkisini göstermiştir bu karmaşık durumlar finans kuruluşlarında iflaslara sebep olmuştur. Amerika'da başlayarak zamanla tüm ülkelere yayılan kriz o dönem dünyanın 17. büyük ekonomisi arasında yer alan Türkiye'yi de etkilemiştir (Adanur 2012:69-76). Ülkemizde görülen diğer krizlerden farklı bir kriz olan 2008krizi, küresel kriz diye isimlendirilen tüm dünyayı etkisi altına alan kriz sonrası 2009 yılı dünya ekonomisi için oldukça zorlu geçmiştir. Finans sektörü dışında ki diğer sektörlerde de etkisini artıran kriz etkileri G-20 ülkelerini uygulanabilecek tedbirler almaya zorlamıştır. Etkilere çabuk bir şekilde tepki veren ekonomiler daha hızlı bir süreçte toparlanabilmiştir (Gülen 2015: 16).

Ülkemizde 2008 krizi için TCMB' nin önlemleri şu şekilde sıralanır;

- 1) Faiz oranları düşürülmüştür.
- 2) Döviz alım-satım ihalelerine bir müddet ara verilmiştir.

- 3) Döviz piyasalarında ki aracılık faaliyetlerine yeniden başlanmıştır.
- 4) Döviz mevduatı zorunlu karşılık oranları azaltılmıştır.
- 5) İhracatı teşvik amaçlı reeskont kredileri artırılmıştır (Parasız 2009: 133).

Sonuç olarak 2008 küresel krizi sonrasında dünyada büyük bankaların iflası ile oluşan piyasalarda ki güven sorunu Türkiye içinde finans sektörünün kendileri arasında ve reel sektöre fon sağlama, fon akışını kısıtlamıştır. Krizin Türkiye'yi diğer dünya ülkeleri gibi büyük çapta etkilememsinin iki temel nedeni vardır. 2001 krizi sonrası bankacılık sisteminde ki yeniden yapılandırma döneminde türev piyasa işlemlerinin tercih edilmemesi kararı ve “mortgage” sisteminin ülkemizde yaygın olarak benimsenen kullanılan bir sistem olmamasıdır.

1.3.7 Bankacılık Sektöründe Mevcut Durum

2010 yılından itibaren krizin yaraları sarılmaya başlanmıştır. Krizin daraltıcı etkileri yerine artık büyüme hedefleri ortaya çıkmıştır. Büyüme hedeflerinin gerçekleşmesi için genişletici para ve maliye politikası uygulanmıştır. TCMB tarafından açık piyasa işlemleri ile piyasaya fon aktarımı sağlanmıştır. 2011 yılı finans sektörü için yükseliş yılı olmuştur. Avrupa ülkeleri ve bazı gelişmiş ülke ekonomilerinde, finans piyasalarında ki belirsizliklerin Türkiye ekonomisine olan etkilerini azaltmak için çeşitli önlemler alınmıştır. Alınan önlemler sayesinde işsizlik oranında azalma, bankacılık sektöründe büyüme gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise alınan tedbirler dünya piyasalarında ki olumsuz ortamdan etkilenmemiş işsizlik oranında azalma devam etmiş, cari açık azalmış, enflasyon son 44 yılın en düşük seviyelerine gerilemiştir (Gülen 2015:16-17).

Son yıllarda küresel piyasalarda yaşanan yüksek riskli ortamda Türkiye istikrarlı bir görünüm sergilemiştir. Bankacılık sektörü başarılı bir grafik göstermiş ekonomik işlemlerin finansmanını sağlıklı biçimde yürütebilmiştir. 2013 yılına ait bazı temel göstergeler (sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite, büyüme kârlılık gibi) bankacılık sektörünün risklere dayanacak büyüme faaliyetlerini destekleyebilecek bir bilanço yapısı ortaya koymaktadır (TBB 2014: I-9).

2014 yılında bankacılık sektörünün performansı enflasyon beklentilerinin iyileşmesi, tasarruf açığının düşürülmesi, para ve kredi politikasının daraltılmasını

etkilemiştir. TCMB' nin fonlama maliyetini artırması ile faiz oranları artmıştır. Kredilerde vadenin azaltılması, kredi kartına taksit imkanlarının kısıtlanması ve kredi kartlarında ki asgari ödeme tutarının artırılması bireysel kullanıcıların gelirlerine göre borçlandırılması bankaların bireysel müşteri taleplerinin azaltılmasına neden olmuştur (TBB 2015: I-13).

2017 yılı itibariyle ülkemizde faaliyet gösteren banka sayısı tasarruf mevduatı sigorta fonunda ki bankalar hariç 51 olmuştur. Bankaların 33' ü mevduat, 13 tanesi kalkınma ve yatırım, 5 adedi katılım bankasıdır. Ziraat Katılım Bankası 12 Mayıs 2015'te beşinci katılım bankası olarak faaliyete geçmiştir. 30 Eylül 2017 tarihi itibariyle ülkede ki tüm bankaların şube sayısı 10.658 olarak kayıtlara geçmiştir (TBB 2017: 1-4). 2017 yılı itibariyle ilk beş bankanın toplam aktifleri sektörün yüzde 58'ini oluştururken, İlk beş banka içinde 1 kamu, 3 özel, 1 yabancı sermayeli banka yer almaktadır. Aktif büyüklüklerine göre sıralandığında ilk 10 banka için toplam aktifleri sektörün yüzde 85'ini oluştururken, toplam mevduat miktarı sektörün yüzde 89'unu oluşturmaktadır. İlk on bankanın krediler içinde ki oranı ise yüzde 84'ünü kapsamaktadır. İlk on banka arasında 3 kamu bankası (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş, Türkiye Halk Bankası A.Ş, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O), 4 özel banka (Türkiye İş Bankası A.Ş, Akbank T.A.Ş, Yapı Kredi Bankası A.Ş, Denizbank A.Ş), 3 yabancı sermayeli banka (Türkiye Garanti Bankası A.Ş, Finans Bank A.Ş, Türk Ekonomi Bankası A.Ş) bulunmaktadır.

1.2. Bankaların Temel İşlevleri

Bankaların çeşitleri gereği ticari sistem içerisinde çok sayıda işlevi bulunmasına rağmen değişmeyen dört temel işlevi vardır. Bankalar ekonomik sistem içerisinde tasarruf edilen fonları toplamak, piyasada gereksinim duyan kişi ve kurumlara fon sağlamak, kaydi para oluşturmak ve son olarak diğer çeşitli hizmetlerin bir ana başlık altında toplandığı hizmet fonksiyonu şeklindedir.

1.2.1. Fon Sağlama İşlevi

Fon sağlama işlevi bankalarda iki farklı yoldan sağlanır. Bunlardan ilki öz kaynaklar, diğeri yabancı kaynaklardır. Bankanın kendi bünyesinde sağladığı fonlar

öz kaynaklarını, borçlanma yoluyla banka dışından elde ettiği fonları ise yabancı kaynaklarını oluşturur (Avery ve Ailen 1991: 15). Öz kaynaklar; bankaların ortakları tarafından konulan sermaye, yedek akçe ve geçmiş yıldan devreden karlarından oluşur. Belirtilen öz kaynak çeşitlerinden en önemli olanı ortakların ve pay sahiplerinin koyduğu sermayedir. Yedek akçe ise bankaların elde ettikleri kârların yıl sonunda ortaklara ait olan kısmının da dağıtılmadan tekrar bir sonraki dönemde banka sermayesi olarak değerlendirilmesini ifade eder (Takan 2001: 61-62). Öz kaynaklar bir fon olmasına karşın banka borçlarının yalnızca küçük bir bölümünü karşılamaya yeterlidir. Yani bankaların öz kaynakları yalnızca olağan üstü durumlarda veya beklenmedik koşullarda ki kayıpların karşılanması için vardır. Bu sebep ile bankaların temel fon ihtiyacını yabancı kaynaklar oluşturmaktadır (Frost 2004: 12).

Yabancı kaynaklar “ Angajman” işlemi adı altındaki borçlanma yoluyla elde edilen fonlardır. Bankalar için başlıca üç temel borçlanma yöntemi vardır. Bunlar; mevduat kabulü, merkez bankasından borçlanma ve tahvil çıkarımı yapılarak borçlanma şeklindedir (Takan 2001:61-62). Mevduat; tasarruf sahiplerinin bankalara istediği miktarda, dilediği zaman veya belirli bir süre sonunda geri almak için yatırılan Türk lirası veya dövize denir (Güney 2009: 45). Bankalar kanununun 34. maddesi gereğince bankalar türlerine göre ayrıştırılmak durumundadırlar. Kanunda belirtilen altı tür mevduat bankası vardır bunlar; tasarruf mevduatı, ticari mevduat, resmi kuruluş mevduatı, mevduat sertifikası, döviz mevduatı ve diğer mevduat olarak isimlendirilir. Ayrıca her bir türde kendi içinde vadeli, vadesiz, ihbarlı olmak üzere üçe ayrılarak sınıflandırılabilir. Bir diğer borçlanma yöntemi olan merkez bankasından borçlanma ise bankaların kısa vadeli fon gereksinimlerini karşıladıkları başka bir alternatiftir. Bankaların bankası olarak nitelendirilen merkez bankasından reeskont ve avans şeklinde açılan kredilerdir. Vadeleri bir gün yada bir kaç hafta olabilen kredilerin maliyeti reeskont oranlarıdır (Altan 2001:106-108). Bankalarda diğer işletmelerde olduğu gibi arazi bina gibi sabit yatırımlar yaparlar. Bu gibi yatırımların uzun dönemli finansmanı için gerekli olan fonu tahvil çıkararak sağlarlar. Bu yöntemi daha çok kalkınma ve katılım bankalarının kullandığı görülmektedir (Aydoğan 1193: 27).

1.2.2. Fon Kullandırma İşlevi

Bankalar öz kaynakları, yabancı kaynakları ile oluşturdukları fonları daha önceden belirlenmiş bir komisyon ya da gelir beklentisi içinde kullanımları fon kullandırma işlevinin temelini oluşturur (Çerçi 2011: 13). Bankaların en temel fon kullandırma yöntemleri şu şekildedir;

- 1) Piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere normal para çekişlerini sağlamak adına yasal zorunluluk oranları ayrıldıktan sonra bankada kullanılan para.
- 2) Bankalar Kanununun 50. maddesinde göre belirtilen esas varlıklarını yürütebilmek adına sabit varlık edinmek
- 3) Bankalar Kanununun 47. maddesine göre yasalarla belirtilen usuller dahilinde farklı sektörlerdeki işletmelere iştirakte bulunmak.
- 4) Bankalar Kanununun 37-46. maddelerine göre belirlenen yasalar dahilinde kredi vermek (Duruer 1988:28).

Fon kullanım yöntemlerinden en önemli olanı kredi vermek olarak belirtilir. Öyle ki bankaların aktifleri arasında en büyük kalem kredilere aittir. Ülkemizde bankaların kredilerden elde ettikleri faiz ve komisyonlar bankanın diğer toplam gelir kalemlerinin yarısından fazlasını oluşturur (Çerçi 2011:13-14).

Kısa bir tanım olarak kredi, belirli bir miktar paranın belirli bir vade sonrasında geri alınması şartıyla verilmesi ya da verilmiş bir varlığın ödeme işlemine kefil olunmasıdır. Bankalar müşterilerine iki şekilde kredi verirler ya para vererek müşterilerine kredi hizmeti sunarlar ya da müşterilerin banka itibarından faydalanarak hizmet almalarını sağlarlar. Bu bakımdan bakıldığında ayırım nakdi krediler ve gayri nakdi krediler şeklinde tanımlanır bu kavramları tanımlayacak olursak;

Nakdi Krediler: Banka müşterilerine belirli bir faiz veya komisyon gibi tutarlar karşılığında ve geri ödenmesi şartıyla borç para vermesi nakdi kredi olarak tanımlanır. Banklar avans verme, borçlu cari hesap açma gibi işlemler ile bu kredileri gerçekleştirir.

Gayrinakdi Krediler: Bu kredi türünde banka müşterilerine nakit bir para aktarımı sağlamaz yapılan ticari işlemlerden bankanın itibarı kullanılır. Müşteri lehine teminat verilmesi, senet kabul, ciro ve aval işlemlerinin yanında yurt dışındaki kredilerin kullanılmasında kredi veren bankaya garanti verilmesi, teminat mektubu gibi işlemler ile gayrinakdi kredi işlemleri olarak gerçekleştirilir (Sezal 2006: 51).

1.2.3. Kaydi Para Yaratma İşlevi

Bankaların ekonomik sistem üzerinde önemli faaliyetlerinden birisi kaydi para yaratma işlevi olarak bilinir. Bu fonksiyonda amaç para basımıyla bir üretim sağlamak değildir, mevduat ve kredi işlemleri ile bir para arzı oluşturmaktır. Kaydi para bankaya yatan mevduatın karşılık ayrıldıktan sonra yeniden kredi verilerek ekonomik sisteme aktarılmasıdır (Dilley 2008:6). Kaydi paranın bir diğer adı da ‘‘Banka Parası’’ olarak tanımlanır. Fiziksel bir özelliği olmayan bu para sadece bankaların hesaplarında ki borç alacak ilişkisi ile oluşur. Yani bankalar tasarruf edilen mevduatları toplar belirlenen karşılıklar ayırıp kalan kısmı kredi olarak verir, verilen krediler yeniden mevduat oluşturur ilkesine bağlı olarak bu döngü içinde belirli bir miktarda kaydi para oluşturulur (Afşar 2006:127).

Konuyu sayısal bir örnekle açıklarsak; örneğin yüzde 10 mevduat karşılığının ayrıldığı varsayılan sistemde bir kullanıcı 100 TL kredi kullandığında krediyi hemen kullanmıyorsa banka bu tutarı mevduata alır, karşılık oranı olan 10 TL’yi ayırıp 90 TL için banka yeniden başka bir müşterisine kredi verir, 90 TL’nin hemen kullanılmadığı varsayımı devam ettiğinde banka bu tutarı yine mevduat olarak işler ve 9 TL’lik Merkez Bankasına karşılık olarak yazılır. Bu sistem son tutarlara kadar devam ettirildiğinde 100 TL’den 1000TL kredi oluşturulur ki buna kaydi para denir. Ayrılan karşılıklar toplamı da 100TL olacak şekilde Merkez Bankasında kaydi paranın karşılığı olarak bulundurulur (Eğilmez 2012:1).

Kaydi paranın oluşturulması için artık para yatırılması veya kredi çekilip mevduata dönüşmesini beklemek gerekmemektedir. Bankalar müşterilerine kredi açması ve bu kredi limitleri dahilinde ödeme emri verebilmeleri, müşterilere çek defteri verilmesi ve kredi kartını ödeme aracı olarak kullanılması kaydi para oluşturmaktadır. Bu çeşitlilik piyasadaki kaydi para miktarını da artırmaktadır (Karataş 2015: 16).

1.2.4. Hizmet Fonksiyonu İşlevi

Bankaların fon toplama ve fon kullandırma işlemlerinin yanında çeşitli hizmet işlemleri de bulunmaktadır. Ekonomik hayatta ve ticarete ortaya çıkan gelişmeler; banka müşterilerinin isteklerine, ihtiyaçlarına yönelik hizmet üretmek durumunda kalmıştır. Müşterilerin para gönderimi, kambiyo işlemleri, dış ticaret işlemleri gibi konularda farklı ürün ve hizmetler müşteri ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve ortaya çıkmıştır (Altan 2001: 173).

Bankaların sundukları hizmetler genel olarak şu şekilde belirtilir (Karataş 2015: 17; Sezal, 2006: 52).

- Tasarruf sahiplerinin ellerinde ki paraların saklanacağı güvenli bir yer,
- Tedavülde ki paranın toplanması ve ödenmesi işlemlerini yerine getirmek,
- Çek, senetleri iskonto ve tahsil etmek,
- Borsa işlemlerinde aracılık faaliyetlerinde bulunmak,
- Teminat mektubu vermek,
- Tahvil satışlarında aracılık etmek,
- Kambiyo işlemleri yapmak,
- Havale, eft, swift, western union gibi para gönderim işleri yapmak,
- Kiralık kasa işlemleri yapmak,
- Dış ticaret işlemlerine aracılık etmek,
- Finansal konularda danışmanlık hizmetleri sunmak,
- Bireysel, kurumsal kredi kartı hizmeti sunmak,
- Devlete olan vergi, prim, ceza ödemelerine aracılık yapmak,
- Elektrik, su, doğalgaz, telefon gibi fatura ödeme işlemleri gerçekleştirmek.

Bankaların sundukları hizmetlerin genel yapısı bankaya gelir sağlamaktadır. Bazı işlemler banka açısından zararlı sonuçlanmasına rağmen bankalar arasında ki rekabet müşteri kaybı yaşamamak adına işlemlere devam edilir. Verilen bu genel hizmetlerinde esas amacı yüksek seviyede ki rekabet ortamında bankaya daha fazla mevduat getirisi sağlamaktır. Dolayısıyla daha fazla mevduat daha çok kredi anlamı

taşımaktadır. Bu durum neticesinde bankaların hizmet fonksiyonu büyük önem teşkil etmektedir (Karaayhan 2008: 16).

BÖLÜM 2

BANKALARIN FAİZ GELİRLERİ VE FAİZ DIŞI GELİRLERİ

2.1. Faiz Tanımı

Faizin genel olarak bilinen iki tanımı vardır; Dar anlamdaki bir tanım paranın kirası olarak bilinir iken bir diğer geniş anlamda ki tanımı ise üretim için kullanılan sermayenin getirisidir (Öztürk 2004: 4). Asırlar boyunca insanların bazıları başkalarının mülkiyetinde bulunan toprakları, malları kiralamışlardır. Kiraya verenler mallarına ait kullanım hakkı karşılığında bir bedel talep etmişlerdir. Bu kavramdan hareket ile satın alma gücünü temsil eden para içinde kişilere borç verilebilmekte ve belirli bir dönem bu paranın kullanımından vazgeçilmektedir. Bu durumun karşılığında faiz olarak isimlendirilen bir bedel verilmektedir. Faizin her zaman konu olabilmesi için borç verilen bir para olması gerekir. Bu açıdan bakıldığında; faiz satın alma gücünden belirli bir süre vazgeçilmesi karşılığında ödenen bedel ve paranın bir yüzdesi şeklinde belirlenen bir ödeme olarak düşülebilir (Topaloğlu ve Fidan 2010: 2).

Paranın zaman değeri boyutuyla ele alarak farklı bir tanım yapmak gerekirse bugün elimizde bulunan bir varlık ileride sahip olacağımız nitelik ve nicelik bakımından eşit olan bir varlıktan daha değerlidir. Bu varlığın para olduğunu düşünürsek örneğin elimizde 100 TL olsun bugün elimizde bulunan bu para belirli bir süre sonunda elde ettiğimiz 100 TL'den daha değerlidir. Arada ki değer farkı zaman ve miktar göz önüne alındıkça değışiklik gösterebilir. Bu neden ile piyasada elinde para bulunduran kişiler değer kaybını düşünerek borç vermek istemeyecektir. Ancak borç süresince razı olacakları ellerinde ki paranın ödünç verme değeri olarak gördükleri belirli bir miktardaki parayı aldıkları takdirde bu isteksizlikleri ortadan kalkacaktır. İşte bu durumdaki paranın borç verilen vade süresince borç para alanın borç verene ödemeyi kabul ettiği bedel "faiz" olarak adlanmaktadır (Mishkin 2004: 61-62).

Faiz kelimesinin kökeni Arapça olup ribâ kelimesinden kâr, nema, ürem gibi çeşitli anlamlara gelir. Alacak borç ilişkileri faiz kavramını ortaya çıkarmıştır. Faizin

ne olduğu konusu hukuk mevzuatında; Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, 3095 Sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun'da çok sayıda hüküm bulunmakta ancak faizi tanımlayan, düzenleyen derli toplu tek bir tane bile kanun bulunmadığı gibi faiz hukukuna ilişkin kavram kargaşası da bulunmaktadır. Bu duruma rağmen doktrinlerde geçen ve yargı kararlarında faiz farklı kavramlarla tanımlanmaya çalışılmıştır (Demir 2010: 15).

Faiz Hukuku'na göre en genel tanım para alacaklısının, bu paradan mahrum kaldığı süre için kendisine tanınan bir karşılıktır. Söz konusu belli miktardaki paranın ödenmesinden ibaret olan borçlarda borcun meydana geldiği veya muaccel olduğu andan itibaren, ödeme işleminin yapıldığı güne kadar kısa veya uzun bir süre geçmiş olabilir borçlunun bu şekilde bir vadeden faydalanması nedeniyle para alacaklısına kanun veya sözleşme gereği belirli bir oranda ödemesi zorunlu para miktarına faiz denir.

Faiz Hukuku'na göre her para borcu için mutlaka faiz ödemek gerekmez. Sadece hukuki bir işlem ya da bir kanun gereği faiz borcu ortaya çıkıyorsa borçlu faiz ödemekle yükümlü tutulabilir. Yine Faiz Hukuku'na göre faiz halk arasında paranın bir tür kirası olarak görülmektedir. Fakat bu düşüncede doğru değildir. Çünkü kira bir malın kullanılmak üzere kiracıya terk edilmesini şart koyar. Ancak alacaklı borçluya kullanması için para vermese dahi faiz söz konusu olabilir. Hukukta faiz borcunun esas temelini bir parayı kullanmaktan çok bir süreden yararlanmakta aramak gereklidir. Örneğin satış bedelinin muaccel olacağı bir güne kadar faiz ödemeyi söz veren alıcıya, satıcının herhangi bir şekilde para kiraladığı söylenemez.

Bu tanımlardan hareket ile faizin üç temel unsuru;

- 1) Belirli bir para alacağının var olması
- 2) Borcun muacceliyetinden itibaren belirli bir zaman geçmesi
- 3) Belirli bir para alacağına belirli bir oranda faiz işletilmesidir

şeklinde hukuki doktrinlere ve yargı kararlarına bağlı olarak sıralanabilir (Canikli 2010: 4-5).

Finansal ekonominin faize bakışı ise; fon arzı ile fon talebini eşitleyen bir fiyat olarak tanımlanmaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse ülkede belirli bir zaman

içinde ellerindeki fazla fonları başkalarına borç vermeye hazır kişi veya kurumlar ve bu fonları talep eden kişi veya kurumların bu borç alma karşılığında bir bedel ödemeye razıdırlar. Bu bedele faiz adı verilmektedir (Desaim 1988: 217).

2.2. Faiz Hesaplamaları

Genel olarak literatürde pek çok faiz hesaplamaları ve faiz teorileri bulunmaktadır. En genel olarak kullanılan dört yöntem; Basit Faiz, Birleşik Faiz, Nominal Faiz ve Reel Faiz olarak sıralanabilir.

2.2.1 Basit Faiz

Basit faiz belirli bir tutar paranın, sermayenin tek bir dönemlik vade boyunca esas paraya yürütülen, işletilen faiz oranıdır. Vade süresinden kasıt günlük, haftalık, aylık, yıllık ve hatta daha bir kaç yıl olabilir. Basit faizde esas olan faizin süre uzunluğu ya da kısalığı değildir. Önemli olan kısım vade süresince faizin yalnızca bir kez hesaplanmasıdır. Yani faize faiz yürütülmemesidir.

Basit Faiz formülü ;

$$\text{Basit Faiz} = \text{Anapara} \times \text{Faiz Oranı} \times \text{Süre}$$

2.2.2 Bileşik Faiz

Ekonomi dünyasında diğer ismi “Mürekkep Faiz” olarak bilinen bileşik faiz, faize faiz yürütülme şeklidir. Bileşik faizde, faiz hesaplaması sadece anapara üzerinden hesaplanmaz. Her faiz dönemi sonrasında anaparaya eklenen faiz tutarı ile birlikte yeniden bir sonra ki faiz dönemi ne kadar anaparaya ve faize tekrar faiz hesaplamasının yapılmasıdır.

Bileşik Faiz formülü ise;

$$S = P \times (1+i)^n$$

$$S = \text{Anapara} + \text{Faiz}$$

$$P = \text{Başlangıçtaki anapara}$$

$$i = \text{Faiz oranı}$$

$$n = \text{Dönem sayısı}$$

Basit ve bileşik faiz için farklı dönemlerde (günlük, aylık, yıllık) hesaplama formülleri ufak değişiklikler göstermektedir. En genel olarak formüller bu şekilde belirtilmiştir (Vurucu ve Arı 2014: 749).

2.2.3 Nominal Faiz

Bankaların mevduatlarına belirledikleri, uyguladıkları faize nominal faiz denir. Örnek olarak herhangi bir banka bir yıl vadeli mevduata yüzde 10 faiz vereceğini beyan etmişse bu faiz nominal faizdir. Bankaların belirledikleri nominal faizden vade sonunda stopaj kesintisi yapılır. Mevduat sahibinin eline geçen faiz getirisi bu gelir vergisi stopaj kesintisinden sonra elde ettiği faizdir ve bu faize ‘‘Net Nominal Faiz’’ denir. Ülkemizde mevduat hesaplarına uygulanan stopaj kesintisi % 12 oranında gerçekleşiyor. Kısa bir örnekle bankaya bir yıllığına yatırılan 1000 TL paranın %10 faiz üzerinden net nominal faiz hesaplaması:

$$1000 \times 0,1 = 100 \text{ TL}$$

$$100 - (100 \times 0,12) = 88 \text{ TL}$$

bulunan 100 TL nominal faiz 88 TL ise net nominal faiz tutarıdır. Net nominal faizi oran olarak bulmak istersek;

$$0,10 - (0,10 \times 0,12) = 0,088 \text{ şeklinde bulunur.}$$

2.2.4 Reel Faiz

Reel faiz hesaplaması nominal faizden enflasyon etkisinin çıkarılmasıyla elde edilen faizdir. Başka bir deyişle vade sonunda elde edilen faizin satın alma gücündeki değişimin revize edilmesiyle bulunan faiz demektir. Hesaplamalar yapılırken dikkate alınan faiz sermaye yatırılınca geçerli olan enflasyon oranı değildir vade bitiminde geçerli olan güncel enflasyon oranıdır ve bu orana ‘‘beklenen enflasyon’’ denir. Şu şekilde hesaplanır:

$$\text{Reel Faiz} = (1 + \text{Net Nominal Faiz}) / (1 + \text{Beklenen Enflasyon}) - 1$$

Reel faiz hesaplaması; piyasada nominal faiz üzerinden enflasyonun arındırılması hesaplanırken doğru yapılacak hesaplama işlemi net nominal faiz üzerinden enflasyon oranının arındırılması işleminin yapılarak hesaplanmasıdır.

Çünkü; gelir vergisi ve stopaj kesintisi mevduat sahibinin eline geçen tutarı azaltır (Eğilmez 2013: 1).

2.3. Faiz Türleri

Çeşitli kaynaklarda pek çok faiz çeşitlerinden ve ayrımlarından söz edilmekte bu tez araştırması kapsamında iki ana başlık olarak faiz türleri kaleme alınacaktır.

2.3.1. Hukuksal Nitelikleri Açısından Faiz Türleri

Bu ana başlıkta açıklanacak olan faiz türleri üç alt başlık şeklinde; kanuni faiz, akdi faiz, gecikme faizi olarak açıklanacaktır.

2.3.1.1. Akdi Faiz

Akdi faiz, adından da anlaşılacağı üzere akid ile yani sözleşme ile belirlenen faizdir. Bu sözleşme ile birlikte tarafları, faiz oranı, türü, başlangıç bitiş süreleri, ödeme şekilleri tarafların belirledikleri faiz türüdür. Özellikle bankaların mevduat, kredi, kredi kartı gibi işlemlerinde kullandıkları bir faizdir. Müşterilere yazılı olarak beyan edilen ve müşterilerin sözleşmeyi imzalaması yoluyla kabul edilmektedir. Ancak sözleşme serbestliği, hukuk kurullarına yasal düzenlemeye uygun olarak yapılmalıdır. Aksi durumlarda kanuni bir sınırlama yapılabilir. Akdi faiz çok yüksek derecede olup borcun ekonomik varlığını tehlikeye düşürüyorsa bu duruma müdahale edilebilir (Vurucu ve Arı 2014: 747; Demir 2010:40).

2.3.1.2. Kanuni Faiz

Kanuni faiz, adından da anlaşılacağı gibi kaynağı kanuna dayanan faiz türüdür. Taraflar arasında ki alacak borç ilişkisinin faiz ödeme işlemine dayalı olmasını kararlaştıran ancak faizin oranı, türü, başlangıç ve bitiş tarihleri taraflarca belirlenmemiş olabilir. Bu tür durumlarda devreye sokulan faiz türüdür. Böylesi durumlarda faizin miktarı ve oranı kanuna göre belirlenir.

Kanuni faiz yine kendi içinde çeşitleri bulunmaktadır. Borç alacak ilişkisinin varoluş şekillerine göre; sermaye faizi, tazminat faizi, masraf faizi, İadesi gereken para faizi olarak adlandırılmaktadır. Kanuni Faizin kaynağını oluşturan kanunlar ise şu şekildedir; Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Hukuku, 3905 sayılı Kanunu. Güncel olarak kanuni faiz en son bakanlar kurulunun 2005/9831 sayılı kararı ile 01.01.2006

tarihinden günümüze kadar %9 oranın da uygulanmaktadır. (Canikli 2010: 30-31; Vurucu ve Arı 2014: 747).

2.3.1.3. Gecikme Faizi

Temerrüt faizi olarak da bilinen bu faiz kısaca tanımı; borçlu kişinin alacaklı kişi veya kuruma karşı olan borcunun ödeme yükümlülüğünü zamanında yerine getirmemesi durumunda alacaklı kişi veya kurumun oluşan zararı karşılamak için ödemesi gereken faize gecikme faizi denir. En önemli unsuru gecikmenin varlığıdır. Alacaklı alacağını zamanında tahsil edemediği için herhangi bir zarara girmemiş olabilir, bu durumun yanı sıra borçlu da gecikmeye karşı kusursuzluğunu ispat etmiş olsa dahi gecikme faizi ödenmektedir. Taraflar arasındaki borç alacak ilişkisi dahilinde gecikme faizi sözleşme ile belirlenebilir buna “Akdi Gecikme Faizi” denilir. Ancak sözleşme ile belirlenmediği durumlarda ise yasal olarak belirlenen “Kanuni Gecikme Faizi” oranları uygulanmaktadır. Güncel olarak ülkemizde 01.01.2017 tarihi itibari ile Ticari temerrüt faizi ise %9,75 oranında uygulanmaktadır (Vurucu ve Arı 2014: 747; Zeytinoğlu 2005: 255).

2.3.2. Ekonomik Nitelikleri Bakımından Faiz Türleri

Farklı kaynaklarda pek çok çeşitte faiz türü ayrımı yapılmıştır bu araştırmada 4 farklı faiz türü ele anılacak ve açıklama yapılacaktır. Bu türler sırasıyla; brüt-net faiz, sabit-değişken faiz, itibari-hakiki faiz, negatif faiz şeklinde ele alınacaktır.

2.3.2.1. Brüt-Net Faiz

Brüt faiz borç alan kişi ile borç veren kişi ve/veya kurumlar için belirli bir miktar para üzerinde anlaştıkları faiz oranına denir. Günümüzde faiz kavramı denildiğinde akla gelen brüt faiz olmakta ve net faiz ile brüt faiz ayrımı fazla anlaşılmamaktadır. Halk arasında faiz diye adlandırdığımız oran içinde belirli miktarlarda alınması gereken ve miktarları yasa ile belirlenmiş masraflar mevcuttur. Bu masraflar kişilerin ya da kurumların ödemek zorunda olduğu vergi, reklam, komisyon, damga vergisi gibi masrafların düşülmüş haline ise net faiz denir. Farklı bir ifadeyle (Net Faiz = Brüt Faiz - Masraflar) şeklinde belirtilebilir (Öztürk 2004: 30).

2.3.2.2. Sabit-Değişken Faiz

Bir borç ilişkisinde borç alan ve borç veren kişi ve/veya kurum arasında gerçekleşen sözleşmede belirlenen ve borç ile ilgili ödeneceği vadeye kadar oranında değişiklik yapılamayan faiz oranına, sabit faiz denir. Değişken faiz ise; taraflar arasında yapılan anlaşma dahilinde belirli bir alt ve üst sınırı belirlenen değer aralıklarına göre sözleşme süresince artıp, azalabilen faiz oranıdır. Gerek borç alan gerekse borç veren için faiz türünün ve oranının belirlenmesi, ilerleyen dönemlerde gerçekleşecek olan alacak-borç ilişkisini etkileyecektir. Bu nedenle ilerde oluşacak beklentiler ödenecek veya elde edilecek miktarlar zaman içinde artış azalış gösterebilir.

Bu durumdan etkilenmemek adına şayet ilerleyen dönemlerde faizlerin artacağı gibi bir beklenti varsa borç alan kişi uzun dönemli ve sabit faiz oranından borçlanmak isteyecektir. Ancak ilerleyen dönemlerde beklenti faizin düşeceği yönündeyse borç alan kişi kısa dönemli ve değişken faiz ile borçlanma yoluna gidecektir (Kara 2012: 35).

2.3.2.3. İtibari-Hakiki Faiz

Ödünç olarak verilen fonun, nominal faiz oranıyla elde ettireceği gelire itibari faiz denir. Örneğin bir devlet tahvilinin üzerinde yazılı değeri 100 TL ve yıllık kupon değeri 20 TL olursa, bu durumda bahsi geçen itibari faiz %20'dir. Bu tahviller üzerinde yazılı olan ve nominal değer olarak adlandırılan değerinin üzerinde veya altında ihraç edilebilir veya finans piyasasında bu değer üzerinde veya altında işlem görülüp alım-satım yapılabilir. İşte buna tahvilin hakiki faiz oranı denilmektedir (Orman 1987: 65).

2.3.2.4 Negatif Faiz

Borç alacak ilişkisinde esas olan borçlunun alacaklıya faiz ödemesidir. Ancak enflasyonist ortamda bu durum beklendiği gibi devam etmeyebilir. Enflasyonist ortamda paranın değer kaybetme durumu olduğu için ödenecek faiz bedeli ortadan kalkacağı gibi alacaklı borçlu kişiye faiz ödemiş bir duruma bile düşebilir. Alacaklı kişiden borçlu kişiye bir değer aktarımı varsa vade başındaki değer vade sonundaki değerden daha fazla mal ve hizmet satın alabiliyorsa bu durumda negatif faiz oluşmuştur.

Kısaca bir örnekle açıklarsak; 100TL %10 faiz oranı üzerinden borç verilsin bu durumda yıllık gelecek faiz miktarı 10 TL'dir. Vade sonunda anapara ve nominal değer 110TL'dir. Aynı yıl içinde enflasyon hızı da nominal faiz oranı yani %10 değerinde artmışsa 100 TL paranın değeri 90 TL olacak ve elde edilen 10 TL faizin değeri de 9 TL olacaktır toplamında 99 TL edeceğine göre bu durumda başlangıçtaki 100 TL'nin değeri 99 TL oldu ve %1 negatif faiz gerçekleşti.

Nominal faiz oranının enflasyon hızına eşit ya da nominal faizden daha düşük olduğu tüm durumlarda negatif faiz meydana gelir. Bu nedenle negatif faiz oluşmaması için nominal faizin mutlaka enflasyon hızının üstünde olması gerekmektedir (Öztürk 2004: 32).

2.3.3. Faiz Gelirleri

Bankaların faiz gelirleri olarak elde ettikleri çok sayıda gelir kalemi bulunmaktadır. Banka bilançolarından hareketle kullanılan en genel altı adet faiz geliri başlığı bulunmaktadır. Ve bunlar faiz gelirleri konusunun alt başlıkları şeklinde açıklanacaktır.

2.3.3.1. Kredilerden Alınan Faizler

Kredi; belirli bir miktardaki satın alma gücü olan para veya mal gibi değerlerin süresi belirli bir vade sonunda geri ödenmesi vaadi ile bir faiz karşılığında şahıslara ya da işletmelere verilmesi olarak tanımlanır (Şakar 2006: 2).

Bir kredinin olması için gerekli koşulları vardır. En önde gelenleri güven, zaman ve risk unsurlarıdır. Zaman koşulu, risk koşuluna doğru orantılıdır. Kredinin zamanı arttıkça risk oranı da artış gösterir. Diğer bir koşul ise gelir unsurudur bankalar kredilerden elde ettikleri faiz ve komisyonları kara dönüştürerek gelir elde ederler ve bu geliri yeniden kredi verme işlemleri için kullanırlar. Kredinin işlevleri şu şekilde incelenebilir. Bunlardan ilki ekonomideki atıl durumda olan fonlar sermaye veya tasarruf sahipleri tarafından kullanılmayan paraların kredi olarak ekonomiye kazandırılmasıdır. Bir başka işlevi de işletmelerin ihtiyaç duydukları sermaye artışlarını krediler vasıtası ile elde edip ve günü gelince kredilerini ödeyerek işletmelerin sermaye artırımına ya da birikimine katkı sağlamış olur. Krediler ekonomik faaliyetlere hız katarak, arz talep dengesi kurarak, ticari faaliyetleri düzenleyerek ekonomiye katkıda bulunur. Bankalar krediler için bilançodan üç

şekilde fon sağlar bunlar; öz kaynaklar, yabancı kaynaklar, teknik kredi kaynakları olacak şekildedir. Öz kaynaklar, yabancı kaynaklar, teknik kredi kaynağı pasifler tarafında yer alırken bankaların kullanıma verdiği krediler aktifinde yer alır. Bankalar kredi kullanıcılarına pek çok çeşitte kredi seçenekleri sunmaktadır. Taşıt, konut, ihtiyaç kredileri bilinen en genel krediler arasındadır (Çayır 2015:23-35).

2.3.3.2. Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler

Bankalar piyasadan aldıkları fonları, mevduatlarını yasal olarak belirlenen bir oranda merkez bankası rezervine aktarmak zorundadır. Bu aktarılan mevduat yada fonlar merkez bankasının para arzı işlevini yerine getirdiği en önemli araçtır. Merkez Bankası oranları değiştirerek bankaların elindeki mevduat miktarını azaltıp kaydi para miktarını değiştirebilir. Bir başka şekilde oranları düşürerek bankaların daha uygun maliyette kredi vermeleri piyasaya canlılık getirmeleri sağlanabilir. Devletler bu aracı, kamu kurumlarına para sağlamak ya da sektör kredilerinin dağılımını değiştirmek için kullanabilmektedir. Merkez Bankası 08.08.2001 tarihinden itibaren yatırılan zorunlu karşılık oranları için bankalara faiz ödemesi yapmaya başlamıştır. Faiz oranları her yıl yeniden belirlenmekte ve her üç ayda bir bankalara ödeme yapılmaktadır. Ayrıca 24.05.2002 tarihinden itibaren döviz olarak tutulan karşılık oranlarına da faiz ödemesi yapılmaya başlanmıştır (Yurttadur 2012: 94-95).

2.3.3.3. Bankalardan Alınan Faizler

Bankaların gün sonunda kendi aralarında borç alıp-verme işlemlerinden elde ettikleri faizlerdir. Bunun için Bankalararası Para Piyasası borç alıp-verme işlemini düzenlemektedir. Bankalararası para piyasası, kısa dönemde nakit ihtiyacı olan bankaların ihtiyaçlarını gidermek, para rezervlerini desteklemek, bankaların rezervlerini arasında dengeli bir dağılım kurmak amacıyla 2 Nisan 1986 tarihinde kurulmuştur. Bu kurumun varlığından sonra kısa dönemde nakit fazlası olan bankalar ve yine kısa dönem nakit ihtiyacı bulunup bu ihtiyacını uzun dönemli varlıkların satışı ile karşılamak istemeyen bankalar, Merkez Bankası aracılığı ile bir araya gelerek ihtiyaç duyulan fon transferlerini gerçekleştirebilmişlerdir. Merkez Bankası'nın aracılık ettiği ve oluşan piyasada işlem yapacak bankalar ilgili departmanlardan borç almak-vermek istediği tutarı, faiz oranını, vadesini bildirir.

Gecelik işlemler olarak alınan teklifler ve talepler gün sonunda otomatik iptal edilir. Piyasalardaki işlemler borç alan ve veren kurumlar için takip edilir ve her kurum kendi yararına olacak şekilde tekliflerini düzenleyebilir. Merkez Bankası bu işlemler için borç alan ve borç veren bankalardan ayrı ayrı ana paranın milyonda kırksekizi oranında komisyon alır ve Banka ve Sigorta Muamele Vergisi her iki bankadan ayrıca tahsil edilir (Yiğit 2002: 4-6).

2.3.3.4. Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler

Bankalararası Para Piyasasında yürütülen dört farklı işlem mevcuttur. Bunlardan ilki, Türk Lirası Depo İşlemleri, gün içinde bankalardan borç almak ve borç vermek isteyenlerin Merkez Bankası aracılığıyla sağladıkları fon aktarım işlemlerini ifade eder. İkinci işlem ise Geç Likidite Penceresi, iki şekilde hizmet verir; ilki gün sonunda borç almak isteyen ancak bankalar arasında istediği likiditeyi sağlayamayan bankalara hizmet vererek bankaların kısa sürede çıkacak fon krizinin önlenmesine yardımcı olur ve ikincisi , bankaların ellerinde kalan atıl durumdaki likiditelerini değerlendirebilmelerini amaçlar. Ancak 2010 yılından itibaren atıl fonlar için belirlediği faiz oranı yüzde sıfırdır. Üçüncü işlem ise Türk Lirası Depo Alım İhalesidir.

Dördüncü işlem, Gün İçi Limit İşlemleri; Bankacılık sisteminde gün içinde oluşacak acil fon ihtiyaçlarının sağlanabilmesi, gün içinde çıkacak ödeme sistemlerinde aksiliklerin ortadan kaldırılması için Merkez Bankası aracılığıyla gün sonunda geri ödenmek koşuluyla gün içinde bankaların borçlanmasıdır. Bu kalemlerin haricinde bankalar Merkez Bankası'na döviz depoları, efektif depolar, yabancı devlet tahvil ve bonoları, devlet iç borçlanma senetleri ile teminat karşılığında para piyasasında aktif rol oynamaktadırlar (TCMB 2007:6-21).

2.3.3.5. Menkul Değerlerden Alınan Faizler

Bankaların menkul değerlerden yani finansal araçlardan elde ettikleri faiz, banka bilançosunda dört başlık altında incelenir. Muhasebe standartlarında da bulunan araçlardan ilki; Alım-Satım Amaçlı Finansal varlıklardır. Bir finansal borç ya da varlık alım satım amaçlı elde bulundurulabilir. Yakın tarihte satılmak veya geri satın alınmak şartıyla edinilmiş veya yakın tarihte kâr edeceği belirtileri bulunan finansal araçlar portföyünün bir parçasıysa alım-satım maksadıyla kullanılabilir. Bir

diğeri; Gerçeğe Uygun Değer Farkıdır. Amaçlı olarak süreleri bir yıldan az alım satım amaçlı bulunan menkul kıymetlerdir. Tahvil, bono, senet, para piyasası senetleri ve borçlanma senetleri gibi menkul kıymetler yer almaktadır. Üçüncü olarak, Satılmaya Hazır Finansal Varlıktır. Bu araç alım satım amaçlı değildir. Finansal sıkışıklık durumunda her zaman elden çıkarılabilir menkul kıymetlerdir. Dördüncü ve son olarak; Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar, işletmenin vadeye kadar elde tutma imkanı olan sabit ya da belirlenebilecek düzeyde ara ödemeler içeren belirli bir vadesi bulunan, türev olmayan varlıklardır. Vadesine kadar elde tutulacak tahvil, bono gibi menkul kıymetlerdir (Kaya 2015:109-110).

2.3.3.6. Finansal Kiralama Gelirleri

Finansal kiralama ülkemizde BDDK tarafından yayımlanan 6361 sayılı kanun kapsamında yürürlüğe girmiştir. Belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında yapılan bir anlaşmaya dayatılan, kiracının üreticiden istediği malın mülkiyetinin kiralayanda ancak kullanım hakkının kiracıda olduğu bir sözleşmedir. Süre sonunda mülkiyet sahibi sembolik bir tutar karşılığında malı kiracıya devretmektedir. Kira, vade sonuna kadar sabit tutulacağı gibi sözleşme dahilinde belirli oranlar baz alınarak değişiklik gösterebilir (Vurucu ve Arı 2014: 620-623).

2.3.4. Faiz Dışı Gelirler

Ticari bankalar, son dönemlerde artan rekabet dolayısıyla olağan faaliyetlerinin yanında sigorta ürünleri, finansal araçlar, fon yönetim hizmetleri gibi gelirlerinin dışında gelir kalemleri oluşturmuşlardır. Artan rekabet koşulları ile birlikte bankaların hasılat gelirleri içinde, faiz gelirlerinde bir azalma olduğunda oluşan açığın ücret, komisyon ve masraf gibi faiz dışı gelirlerle kapatılması bir fırsattır (Allen ve Santomero, 2001: 290-291; Williams ve Rajaguru, 2012:117-118).

Banka bilançolarındaki faiz dışı gelirlerinin bankalar birliğinin belirlemiş olduğu hesaplama yöntemi şu şekilde verilmiştir.

Faiz Dışı Gelirler = Net Ücret ve Komisyon Gelirleri/Giderleri + Temettü Gelirleri + Ticari Kâr/Zarar + Diğer Faaliyet Gelirler (TBB 2016 :227).

Bankaların alacakları ücret ve komisyonlar, BDDK' nın yayınladığı yönetmelik dahilinde 5 başlık ve 20 kalemden oluşmaktadır.

1) Bireysel Krediler

- Tahsis Ücreti
- Ekspertiz Ücreti
- Taşınır ve Taşınmaz Rehin Ücreti

2) Mevduat Katılım Fonu

- Hesap İşletim Ücreti
- Para Çekme Ücreti

3) Para Transferleri

- Elektronik Fon Transfer Ücreti
- Havale Ücreti
- Swift Ücreti

4) Kredi Kartları

- Yıllık Üyelik Ücreti
- Ek Kart Yıllık Üyelik Ücreti
- Kart Yenileme Ücreti
- Nakit Avans Çekim Ücreti

5) Diğer Ücretler

- Kiralık Kasa Ücreti
- Kampanyalı Ürün veya Hizmet Ücreti
- Fatura Ödeme Ücreti
- Arşiv- Araştırma Ücreti
- Onaya Bağlı Bildirim Ücreti
- Başka Kurum ATM'sinden Yapılan İşlem Ücreti
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Yapılan Ödemeler
- Üçüncü Kişilere Yapılan Ödemeler

Alınan ücretler dışında BDDK alınmayacak ücretlerin de bir listesini yayımlamıştır. Alınmayacak ücretlerin bazıları ise şu şekildedir; bozuk para tümlene ücreti, kiralık kasa ziyaret ücreti, hesap özeti gönderim ücreti v.b ücretlerin alınmayacağı BDDK tarafından açıklanmıştır (Özdemir 2015:58-59).

Banka muhasebesinde bilançoda izlenecek faiz dışı gelirler için hesaplar belirtilmiştir. Buna göre bankaların yaptıkları işlemler sonucu aldıkları komisyon, masraf ve ücretlerin kayıt edileceği hesaplar şu şekildedir;

- İskonto ve İştirak Senetlerinden Alınan Komisyon
- Faktoring Alacaklarından Alınan Ücret ve Komisyon
- Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyon
- Yeniden Yapılandırılan ve İtfa Planına Bağlanan Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar
- Tasfiye Olunacak Alacaklar
- Nakdi Olmayan Kredilerden Alınacak Olan Ücret ve Komisyonlar
- Bankacılık Hizmet Gelirleri

Bu sıralanan gelirler dışında bir ücret ya da komisyon gideri varsa bu hesaplarda bilançoda ki diğer faiz gelirleri adında ki hesaplara aktarılır (Yıldırım 2008:259-265).

2.4. Literatür Taraması

Tüm dünya ülkelerinde bankacılık sektörü, finansal performans ölçümü için önemli bir ölçme, çalışma ve araştırma konusudur. Son yıllarda yapılan bankacılık sektörü üzerindeki performans, gelir, kârlılık analizleri üzerinde farklı yaklaşım ve yöntemler kullanılarak çalışmalar yapılmıştır genel olarak önce çıkan çalışmalar sıralandığında;

Saldanlı ve Aydın (2016) Türkiye ölçeğinde mevduat bankalarına ait 2004-2014 dönemleri içerisinde bankaların kârlılığını etkileyen faktörler incelenmiştir. Panel veri analizi ile yapılan inceleme sonucunda modele konu olan değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca 2004-2014 yılları arasında gelişmeler göz önüne alındığında bankaların azalan faiz kârları nedeniyle oluşan kârlılık azalışlarını faiz dışı gelirler ile telafi ettikleri gözlemlenmiştir.

Demirel vd. (2013) çalışmasında bankaların faaliyet oranları ve kârlılık göstergeleri zaman serisi ve panel veri analizi ile karşılaştırılmıştır. Bankaların kârlılıklarını farklı açılardan incelenmiştir. Analiz 2002-2012 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılarak yapılmıştır. Çalışma sonucu yabancı sermayeli bankaların

ve özel sermayeli bankaların, devlet sermayeli mevduat bankalarından daha az kârlılık gösterdiği görülmüştür.

Taşkın (2011) makalesinde ülkemizde faaliyet gösteren ticari bankaların 1995-2009 yılları arasında ki performanslarını etkileyen kurum içi ve kurum dışı faktörleri belirlemeyi amaçlar. Yapılan çalışmada aktif getirisi, net faiz marjı ve öz kaynak getirisinin belirleyicileri analiz edilmiştir. Sonuç olarak banka performanslarının etkisinde mikro unsurların daha baskın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kriz dönemlerinde bankaların hem faiz marjlarını hem de aktif kârlılıklarını negatif olarak etkilediği görülmüştür.

Doğan (2013) yaptığı bu 2005-2011 yılları arasında bankacılık sektöründe hizmet veren katılım ve faiz bankalarının performansları analiz etmiştir. Yapılan karşılaştırmada farklılık tespiti için t-testinden yararlanmıştır. Sonuç olarak faiz bankalarının katılım bankalarına göre borç ödeme gücü, sermaye yeterliliği daha yüksek olduğu için risk faktörünün daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılım bankaları ve faiz bankalarının kârlılıkları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilememiştir.

Esmer ve Bağcı (2016) çalışmalarında katılım bankaları ile ilgili 2005-2014 yılları arasında rasyo ölçümleri ile finansal performans ölçümü yapmışlardır. Araştırmada Topsis metodu kullanılmış bu yöntem ile hangi bankanın hangi yılda daha yüksek performans gösterdiği tespit edilmiştir.

Arıçelik (2010) tez çalışmasında Türkiye’de faaliyet gösteren 13 ticari bankanın 2002-2009 yılları arasında CAMELS analizi yöntemi ile performans ölçümü yapmıştır. Bulunan sonuçlar yorumlamış ve öneriler sunmuştur. İncelemesi yapılan bankaların hepsinde sermaye yeterlilik oranlarının incelenen yıl içinde düştüğü gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeni olarak 2001 finansal krizin etkilerinin devam ettiği yıllarda bankaların düşürdükleri kredi arzlarını yeniden artırmaları olarak gösterilebilir. Aktif bileşenleri açısından incelendiğinde kamu bankalarının hepsinde olumlu performans gösterirken özel sermayeli bankaların sadece 2008 krizine bağlı olarak 2008-2009 yıllarında bir azalma görülse de genel anlamla olumlu bir seyir izlemiştir. İnceleme döneminde kazanç bileşenlerine bakıldığında incelenen dönemde yine kamu bankaları yüksek performans gösterirken özel bankalar yine

negatif sonuçlar vermiştir. Söz konusu dönemde en olumsuz performansı Yapı Kredi Bankası göstermiştir. Tüm bileşenlerin ağırlıklı ortalaması ile CAMELS puanı hesaplanmış ve analizin konusu olan yıllar itibariyle CAMELS puanlarında iyileşmeler gözlemlenmiştir.

Daver (2015) yapılan tez çalışmasında 2001 ve 2005 yıllarına ait çeyreklik veriler kullanılarak Dupont, CAMELS reyting ve Veri Zarflama analizleri ile performans ölçümü yapılmıştır. Türk bankacılık üzerinde yapılan analiz bankacılık sektörünün güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koymaktadır. Analizi yapılan bankalar arası performans farklılıkları 2001 krizinden sonra uygulanan politikalarla zaman içerisinde azalma göstermiştir. Sonuç olarak devlet sermayeli bankaların daha iyi performans gösterdikleri, fakat gösterebilecekleri en üst performans seviyesini ortaya çıkarmadıkları tespit edilmiştir. Bir diğer sonuç ise yabancı bankaların Türk bankalarına oranla varlık yönetiminde ve piyasa risklerine duyarlı olma konularında daha iyi performans sergilemişlerdir.

Öztorul (2011) bu çalışmada Türk banka sektöründeki 14 banka üç farklı gruba ayrılmıştır. Kamu bankaları, yerli özel bankalar, yabancı özel bankalar olmak üzere 2 farklı yöntem veri zarflama analizi ve CAMELS performans analizleri yapılmıştır. Analizde bir diğer ayırım uzun vade, kısa vade ve kamu ile kamu dışı ayrımları da gözetilerek yapılmıştır. Sonuç itibariyle kamu bankalarının yüksek performans değerleri kamu varlıkları ve borçları çıkarıldığında düşüş göstermiştir. CAMELS analizinde kamu ve yerli özel bankaların oranları yüksek iken yabancı özel bankaların düşük değerlerde kaldığı saptanmıştır.

Karaayhan (2008) yazdığı uygulamalı tez araştırmasında katılım bankalarının performanslarına yönelik bir analiz yapmıştır. Faiz bankaları ile katılım bankalarının karşılaştırılması yapılmıştır. 2002-2007 yılları arasında yapılan oran analizi sonuçlarında katılım bankalarının diğer faiz bankalarından daha hızlı büyüme gösterdiği ve ticari bankalara göre katılım bankalarının daha fazla fon kullandığı saptanmıştır. Ayrıca katılım bankalarının sermaye oranının daha küçük olduğu tespit edilmiştir. Likidite yeterliliği konusunda katılım bankaları bankacılık sektörünün altında bir seyir izlemiş bu durumda aktif kalitesi analizini olumsuz etkilemiştir.

Analiz sonucu elde edilen veriler dahilinde katılım bankacılığının bankacılık sektöründe dezavantajlı olduğu konular belirtilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Bağcı (2014) tez çalışmasında ülkemizde bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yerli ve yabancı bankalar üzerine grup bazlı performans analizi yapmış ve ek olarak performans sürekliliğini araştırma konusuna eklemiştir. Çalışma 2002-20012 yıllarına ait veri seti kullanılmış, performans oranlarında aktif kârlılık ve öz kaynak kârlılığı oranları kullanılmıştır. Analizde en küçük kareler yöntemi, granger nedensellik testi ve johansen eş bütünleşme testi ile analizler yapılmıştır. Sonuç olarak yerli sermayeli bankaların aktif kârlılık ve öz kaynak kârlılık oranlarında yalnızca yabancı sermayeli bankaların aktif kârlılık oranında uzun dönem için performans sergilediği ve kalkınma banka gruplarında yabancı sermayeli bankalar öz kaynak kârlılığı ve aktif kârlılığına göre daha uzun süre performans göstermişlerdir. Yerli kalkınma banka gruplarında kamu sermayeli bankalar aktif kârlılığına, özel sermayeli bankalar ise öz kaynak kârlılığına göre uzun dönem performans göstermişlerdir.

İskenderoğlu vd. (2012) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören 13 bankanın 2004-2009 yılları arasında üçer aylık verileri kullanılarak bu dönemde Türk bankacılık isteminde yer alan bankaların büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının kârlılığa etkisi ölçülmüştür. Analiz sonucu büyüklük ve büyümenin sermaye yapısına pozitif yönde etkili olduğu bunun yanı sıra banka kârlılarının kalıcı olduğu ve sermaye yapısı kararlarına ilişkin rasyoların bankaların kârlılıklarına olumsuz yönde bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Kandemir ve Arıcı Demirel (2013) Türkiye'de aktif faaliyet gösteren mevduat bankalarını mülkiyet yapılarına göre sınıflandırarak 2001-2010 yılları arasında performanslarını grup bazında karşılaştırılmalı analizi yapılmıştır. Amerika'da geliştirilen CAMELS performans analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında 2001 ekonomik krizi sonunda bankaların yüksek sermayelere sahip oldukları ve bunun yanında kriz dönemlerine karşı temkinli davrandıkları görülmüştür. Analizi yapılan dönemin sonucunda yabancı sermayeli bankaların aktif kalitesi ve yönetim kalitesi bakımından en iyi performans gösteren grup olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda

piyasa risklerine karşı diğer banka gruplarına oranla yabancı sermayeli bankaların daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir.

Ata (2009) bu çalışmada ülkemizde bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ticari banka olarak tanımlanan bankaların finansal performansını incelemek amacıyla çok değişkenli regresyon modeli kullanılarak analizi yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda yerli ticari bankaların yabancı ticari bankalara oranla daha yüksek performans ortaya koyduğu gözlemlenmektedir. Bu durum sonucunda yerli bankaların yabancı bankalara göre daha yüksek ortalama kârlılık ve ortalama maliyet etkisine sahiptir. Yabancı bankaların uluslararası piyasalardan daha kolay ve daha az maliyet ile fon sağlama imkanları olduğu için yerli bankalara kıyasla daha güçlü finansal yapıları ve daha az likidite riski ile faaliyetlerini sürdürdüklerini göstermektedir.

Çetin ve Bıtırak (2013) çalışmada özel ticari bankalar ile özel katılım bankalarının analitik hiyerarşi süreci modeli ile katsayıları belirlenip her banka için ayrı ayrı işlem yaptırılmış ve her banka için performans hesaplaması yapılmıştır. Sonuç olarak katılım bankalarında en yüksek performansı Bank Asya gösterirken, özel ticari bankaları içindeki en iyi performansı Akbank göstermiştir. Bu netice ile bankacılık yatırım kararlarında analitik hiyerarşi sürecinin etkili bir karar mekanizması olduğu öne sürülmüştür.

Koç vd. (2016) yapılan çalışmada 2002-2012 yılları arası aktif kârlılık ve özkaynak kârlılığı değişkenlerini yabancı kalkınma bankaları, yatırım bankaları grupları arasında uzun dönemli performans gösterdikleri saptanmıştır. Kamuya ait yatırım ve kalkınma bankaları aktif kârlılığa göre, özel sermayeli yatırım ve kalkınma bankaları sadece özkaynak kârlılık değişkeninde uzun dönemde performans göstergesi olduğu tespit edilmiştir.

Yalçinkaya vd. (2015) Türkiye’de yaşanan politik istikrarsızlığın çeşitli değişkenlerle Türk bankacılık sektörünün performansına olan etkileri araştırılmıştır. Analizde panel veri tekniğinden yararlanılmış ve bankacılık performans değişkeni olarak aktif kârlılığı baz alınmıştır. 2002-2015 yılları arasında çeyreklik dönemlerle hesaplama yapılmıştır. Analiz sonucunda politik istikrarsızlığın olduğu dönemlerde bankaların ölçek ekonomisinden uzaklaşmaları, döviz kurlarında ki artış ve gecelik borç verme faizlerinin yükselmesi bankaların performansını olumsuz yönde

etkilemektedir. Bankaların kredi kapasitelerini artırmaları, ölçeklerini büyütmeleleri performanslarına olumlu etki etmektedir. Bu durumların sonucunda bankaların kendi bilanço kalemlerini gözlemlemelerinin yanında diğer ülkelerde gerçekleşen ekonomik ve politik gelişmeleri de göz önüne almalılardır.

Koç vd. (2015) Yaptıkları araştırmada bankaların performans ölçümünde bağımlı değişkenler olarak aktif kârlılığı ve öz kaynak kârlılığı kullanılmıştır. Araştırma için kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının 2002-2012 yılları arasında ki yıllık olacak şekilde 12 yılın verilerden oluşmaktadır. Çalışmada Aktif kârlılık ve Öz kaynak kârlılık oranlarının kamu sermayeli ve özel sermayeli banka gruplarının uzun dönem performanslarında süreklilik gösterdiği saptanmıştır. Yabancı sermayeli banka gruplarının ise sadece Aktif kârlılığa ait uzun dönemli performans sergilediği gözlemlenmiştir.

Samırkaş vd. (2014) yaptıkları çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların kârlılığını etkileyen faktörleri bulmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda mevduat bankalarının Ocak 2003- Haziran 2012 arasında ki dönem incelenmiş ve çoklu regresyon modeli kullanılmıştır. Analiz sonucunda aktif kârlılık ve öz kaynak kârlılığının faiz dışı gelirlerin aktif toplamına oranından olumlu etkilendiği aynı zamanda özkaynak/ toplam aktif oranından da olumlu yönde etkilendiği saptanmıştır.

Literatür araştırmasında ülkemizde yapılan çalışmaların haricinde dünya genelinde de yapılan çok sayıda bankacılık performans analizi bulunmaktadır. Analizler tek bir ülke üzerinde veya çok sayıda ülke üzerinde yapılan bankacılık performans analizleri olarak literatürde yer almaktadır. Dünya genelinde yapılan araştırmalardan bazıları ise şöyledir;

Afanasieff vd. (2002) yapılan çalışma Brezilya ülkesinde faaliyet gösteren banklar üzerinde yapılmış ve panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Net faiz marjlarının bileşenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Mikro ve makro ekonomik unsurların performansa etkileri araştırılmıştır. Sonuç olarak makro ekonomik unsurların Brezilya bankalarının kârlılık ve performanslarını etkilediğini oraya koymuştur.

Lartey vd. (2013) çalışmada Gana Menkul Kıymetler Borsa’sında işlem gören 9 bankadan 7 tanesi incelenmiş, bankaların likidite ile kârlılıkları arasında ilişki

araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada panel veri analizi kullanılmış ve kârlılık, likidite ilişkisi için zaman seri analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak 2005-2010 yılları arasında 7 banka içinde likidite ve kârlılık oranlarının azaldığı görülmüştür. Genel olarak bu 7 bankanın likidite ve kârlılık ilişkisinin olumlu olduğu fakat çok zayıf bir ilişkinin bulunduğu belirtilmiştir.

Berger (1995) çalışmasında Amerika bankalarının 1983-1992 dönemine ait veriler kullanılarak öz kaynak getirileri ile sermayelerin aktiflere oranlarının arasındaki ilişki, yönü saptanmıştır. Bu noktadan hareketle öz kaynaklardan sağlanan gelir ile sermayenin toplam aktiflere oranı arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Neely ve Whelock (1997) Amerika'da ticari bankaların kârlılığını araştırdığı bir çalışma. Çalışma kapsamında 1980-1995 yıllarında tasarruf mevduat sigortası dahilinde ki Amerikan bankaları araştırılmıştır. Yapılan performans analizi sonucunda banka performanslarının daha çok faaliyet gösterdikleri piyasalardaki müşteri gruplarının yıllık kişi başına düşen gelirlerindeki değişimle pozitif yönlü ilişkili olduğu saptanmıştır.

Naceur ve Goaid (2001) yaptıkları çalışmada 1980-1995 yılları arasında 15 yıllık dönemde Tunus bankalarının performans belirleyicilerinin neler olduğunu saptamaya çalışmışlardır. Bir banka için performans belirleyicileri başlıca şu şekildedir; emek verimliliği, banka portföy kompozisyonu, sermaye verimliliği ve banka aktifleri olarak belirlenmiştir.

Angbazo (1997) bu çalışmada Amerika'da ticari bankaların net faiz marjının bileşenleri incelenmiştir. 1989-1993 yılları arasında ki dönem incelenmiştir. İnceleme sonucunda net faiz marjlarını; ödememe riski, faiz geliri olmayan fonların fırsat maliyetleri, kaldıraç oranları gibi değişkenlerin etkilediği saptanmıştır.

Heffernan ve Fu (2008) çalışmanın amacı 1999-2006 yılları arasında ki Çin bankalarının performans belirleyicilerini incelemek ve dört ölçüm tekniğinin hangisinin en iyi performans ölçümünü tanımladığını belirtmektir. Bağımsız değişkenlerde ki veriler standart oranları içerir. Bu araştırmaların yanı sıra bankaların türüne, yabancı sahiplik oranlarına, banka reformlarına ve makroekonomik değişkenlerine etkileri de incelenmiştir. Sonuç olarak ekonomik katma değer ve net

faiz marjının diğer kârlılık oranları aktif kârlılık ve öz kaynak kârlılık oranlarından daha iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan analizlerde makroekonomik değişkenler ve finansal oranların önemli olduğunu ayrıca banka türünün etkili faka banka büyüklüğünün önemli olmadığı saptanmıştır. Son olarak bankaların yabancı mülkiyet dereceleri banka performans yüzdelerinde belirli bir etkiye sahip değildir.

Guru vd. (2002) araştırmada 1986-1995 yıllarında Malezya’da 17 ticari banka üzerinde yapılan bir çalışma ele alınmıştır. Çalışma başarılı bankaların kârlılık performanslarını artıran kolay tedbirlerin neler olduğunu araştırmaktadır. Sonuç olarak iki gruba ayrılmıştır kârlılık unsurları bunlar; İçsel kârlılık ve dışsal kârlılık olarak adlandırılır. İçsel kârlılık kendi içinde; masraf yönetimi, likidite, sermaye yeterliliği. Dışsal kârlılık unsurları ise şu şekilde; makroekonomik koşullar, bankaların ortaklık yapısı ve bankaların büyüklüğü sıralanır. Sonuç kısmında etkin bir sermaye yönetiminin banka performansını belirleyen en önemli unsur olduğu ve faiz oranları ile enflasyonun banka performansını etkilediği tespit edilmiştir.

Athanasoglou vd. (2006) çalışma Güneydoğu Avrupa bölgesine ait kredi kurumlarının panel veri analizi ile kullanarak bankalara ait endüstriye bağlı ve makro ekonomik belirleyicilerin kârlılık davranışlarını incelemektedir. 1998-2002 dönemini kapsayan çalışmada likidite dışında bütün bankalara özgü diğer belirleyicilerin bankaların kârlılığını beklenen şekilde önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Makalede yapı-performans hipotezini destekleyen kanıtlarda içermektedir. Bunun yanı sıra yapılan bankacılık reformları ile kârlılık arasında bir pozitif yönlü ilişki tespit edilmemiştir.

Staikouras ve Wood (2004) Avrupa Birliği bankacılık sektörü üzerinde yapılan çalışmada bankacılığın iç belirleyicileri ve dış etkenlerinin 1994-1998 yılları arasında bankacılık sektörünün performansına nasıl katkıda bulunduğu ölçülmüştür. OLS modeli ve sabit etkiler modeli oluşturulmuş ve Avrupa Birliği bankacılık sektörünün performans analizi için yeni bir bakış açısı getirmiştir. Avrupa bankalarının kârlılığının sadece yönetim kararlarıyla değil aynı zamanda makro ekonomik faktörlerde etkilediği tespit edilmiştir. Avrupa bankacılığı için yapı performans ilişkisini inceleyen çalışmaların aksine pazar payı değişkeninin de banka kârlılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Molyneux ve Thornton (1992) çalışmalarında 18 adet Avrupa ülkesini araştırmalarına dahil ederek kapsamlı bir araştırma yapmışlardır. Her ülkenin faiz oranları, banka yoğunlaşmaları, devletin bankalarda ki hisseleri ve ortaklık düzeyleri, o ülkeye ait bankaların öz kaynak getirileri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Menicucci ve Paolucci (2016) yazdıkları makalelerinde iç faktörlerin yüksek kârlılığa ulaşma üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla Avrupa bankacılık sektöründe bankalara özgü karakteristikler ile kârlılık arasındaki ilişki araştırılmıştır. 2006-2015 yılları arasında 28 Avrupa bankası incelenmiş panel veri analizi ile regresyon analizi yapılmıştır. Regresyonun sonuçları sermaye oranının ve sermaye büyüklüğünün Avrupa'da banka kârlılığı üzerinde pozitif etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Başa bir sonuç mevduat oranının yüksek olduğu bankaların daha kârlı olma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. gelişmiş ülkelerde benzer çalışmalar yapılmış olsa dahi şimdiye kadar Avrupa bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerini ampirik olarak araştıran az ekonometrik çalışma yapılmıştır.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999) alanında yapılan en kapsamlı araştırmaların başında gelir iki araştırmacı 80 ülkenin 1988-1995 yılları arasında faiz marjlarının ve banka kârlılıklarının arasında ki ilişki incelemişlerdir. Çalışmalarında kullandıkları değişkenler; makroekonomik koşullar, açık ve kapalı banka vergileri, mevduat sigortası düzenlemeleri, finansal yapının temelini oluşturan yasalar ve düzenlemeler olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Banka aktiflerinin incelenen ülkenin milli gelirine oranı arttıkça ve piyasa yoğunlaşma oranı düştükçe bankaların faiz marjlarının ve kârlılıklarının düştüğünü gözlemlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankalar yerli bankalardan daha fazla marj ve kâra sahipken, sanayi ülkelerinde ise tersi görülmektedir.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2001) aynı araştırmacılar farklı olarak 1990-1997 yılları arasında finansal yapı ve gelişmelerin banka kârlılıklarına etkisini incelemişlerdir. Finansal gelişmelerin banka kârlılıklarına büyük bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bankacılık piyasasında gelişmeler ile birlikte banka sayısı artmakta ve aralarında ki rekabetin yükselmesi ile kâr marjları düştüğü saptanmıştır. Diğer taraftan, sermaye piyasalarındaki gelişmeler ile birlikte bankalarla hisse senedi

pazarları arasındaki ilişkileri güçlendirerek bankaların elde ettiği net faiz marjlarının ve kârlılıklarının artmasına pozitif yönde bir etkide bulunduğu saptanmıştır.

BÖLÜM 3

FAİZ VE FAİZ DIŞI GELİRLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PERFORMANSLARI ÜZERİNE ETKİLERİNİN PANEL VERİ YÖNTEMİYLE ANALİZİ (2005-2017)

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dünya genelinde kişiler, kuruluşlar ve ekonomik tüm faaliyetlerde fon sahipleri ve fon gereksinimi duyanlar arasındaki bağlantıyı kuran, fon alışverişlerinin doğru ve güvenilir bir ortamda gerçekleştiren en güvenli kuruluşların başında bankalar gelmektedir. Bankaların bu fonksiyonlarından hareketle piyasadaki reel sektör ile finans sektörü arasındaki fon alışverişini sağlayarak reel sektörün gelişimini ve reel sektöre yön veren özel bir konumda varlığını sürdüren kuruluşlardır. Bu durum bütün dünyada olduğu gibi ülkemiz içinde geçerlidir. Aynı zamanda bankalar üstlendikleri finansal aracılık fonksiyonu ile ülkedeki verimliliğin artmasına ekonomik gelişmeye ve bunlara bağlı olarak ülkenin refah düzeyinin artmasına vesile olacaktır.

İşletmelerin varlıklarını devam ettirebilmesi için en temel ölçüt rekabet gücünün varlığıdır. Bu durum banka işlemleri için de geçerlidir. Mevcut sistemde çok sayıda ve çok farklı türlerde banka bulunmaktadır. Banka sayısının çokluğu aralarındaki rekabetinde daha fazla yaşanmasına neden olur. Bankaların elde ettikleri gelirler performanslarına, performansları rekabet güçleri ile doğrudan ilişkilidir.

2000'li yıllar öncesinde faizler ve gecelik borçlanma oranları yüksek olduğundan bankalar devlete verdikleri borçlarla yüksek rakamlarda kâr elde etmekteydi. Sonrasında alınan önlemler ile bankaların elde ettikleri yüksek faiz kârları azaldı ve bankacılık sektörü bireysel bankacılık alanına yatırımlar yapmaya başladı. Bu türden gelişmeler sonrasında kişilere verilen bireysel kredilerin ve mevduatların yanında kullanımı yaygınlaşan kredi kartı, pos makineleri gibi faiz türevli ürünlerin pazarlanması bankalar arasında rekabeti artırdı. Faiz türevli

ürünlerin yanında bankalar daha fazla müşteri çekmek ve müşterilerini elde tutmak amacıyla faiz dışı ürünlerde bireysel banka kullanıcıları için yeni ürün ve hizmetler geliştirdiler. Geliştirilen ürünlerden alınan ücret, komisyon, kira, aidat gibi bedellerde bankalar için yeni bir gelir kaynağı oluşturdu.

Faiz dışı ürünler aracılığıyla oluşturulan bu yeni gelir kaynakları ve faiz gelirleri bankaların performanslarına ne derece etkili olduğu bu araştırmanın temel amacı olarak belirtilebilir. Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların 2005 Ocak ve 2017 Mart dönemleri boyunca faiz ve faiz dışı gelirlerinin performanslarına etkisi saptanacaktır.

Araştırmanın önemi ise; daha önce yapılan çalışmalarda analizlerin genel olarak katılım bankacılığı üzerinde yoğunlaşan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada farklı olarak katılım bankaları analize dahil edilmemiştir. Diğer bir grup yapılan araştırmada devlet bankaları ve özel bankalar gruplar halinde almış veya her bankanın kendi özelinde performans analizleri gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ve dünyada bankacılık sektörünün performansını analiz eden pek çok çalışma olmakla birlikte, bu çalışmanın kapsadığı yıllar ve seçilen bankalar ile literatüre katkıda sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bankaların direkt faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin performans analizi daha önce yapılan çalışmalar arasında bulunmamaktadır. Çalışmanın önemli sayılabilecek bir diğer özelliği de analize dahil edilen açıklayıcı değişkenlerin daha önce incelenen çalışmalarda bir arada aynı modelde kullanımına da rastlanılmamış olmasıdır. Analizde bankaların faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerini incelemek için performans oranlarından 4 ayrı model kurularak bağımsız değişkenlerin her, biri için oluşturulan modeller panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Kısıtları ve Verileri

Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların performanslarını belirlemeye yönelik yapılan bu analizde bir takım kısıtlar ve veriler belirlenmiştir.

Karşılaşılan kısıtlar ve elde edilen veriler aşağıdaki gibidir.

- Çalışmaya yalnızca Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamu, özel, yabancı sermayeli bankalar dahil edilmiştir. Merkez bankası ve katılım bankaları analize dahil edilmemiştir.

- Analiz dahil edilen bankalar Türkiye Bankalar Birliği'nin 2016 Eylül ayı itibariyle açıkladığı aktif büyüklüklerine göre sıralamada yer alan ilk 15 banka arasından seçilen 9 bankanın incelemesi yapılmıştır.. Alfabetik sıraya göre bankalar; Akbank, Deniz Bank, Finans Bank, Garanti Bankası, Halk Bankası, İş Bankası, Şeker Bank, Vakıf Bank, Yapı Kredi Bankası olarak sıralanmaktadır.
- Yabancı sermayeli bankaların sadece Türkiye'de şubesi bulunan bilançoları dahil edilmiştir.
- Araştırmaya konu olan ticari bankaların mali tablolarının tamamı konsolide bilançolardır.
- Analizin güvenilirliği açısından konsolide bilançolarda eksik olan veriler konsolide olmayan bilançolardan aktarılmıştır. Veri değerlerinin konsolide ve konsolide olmayan bilançolar incelendiğinde birbirine yakın değerler olduğu için birleştirme yapılmıştır.
- Analizde 2005 yılından 2017 yılının ilk çeyreğine verilerden oluşturulmuştur.
- Oluşturulan verilerin her yılı için 3'er aylık dönemlere ayrılarak 1 yıl içinde 4 çeyrek dönem şeklinde incelemeler yapılmıştır.
- Panel veri analizi yöntemi kullanılmış analizler Eviews 9 paket programı ve Stata 12 paket programları ile analiz gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Tez çalışmasında yapılacak analiz için belirlenmiş 4 adet performans analizi bulunmaktadır. Bağımlı değişken olarak: Aktif Kârlılığı, Hisse Başına Kâr, Net Faiz Marjı, Tobin's q oranları kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak tanımlanan faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler ikinci bölümde faiz türleri başlığı altında detaylı olarak açıklanmıştır. Bağımlı-Bağımsız değişkenlerimiz için ise; incelenen 9 bankanın her biri için hesaplama gerçekleştirilmiştir. Hesaplaması yapılan bağımlı-bağımsız, kontrol değişkenler ve bazı performans analiz oranları şu şekilde açıklanacaktır.

3.3.1. Aktif (Varlık) Kârlılığı (ROA –Return on Assets)

Aktif kârlılık oranı bir liralık varlıktan ne kadar net kâr elde edildiğini hesaplayan bir performans ölçüm yöntemidir. Aktif kârlılık oranının olabildiğince

yüksek seviyelerde olması beklenmektedir. Bankaların yöneticileri, ortakları ve yatırımcılar bankanın iyi yönetilip yönetilmediğini görebilmek adına banka kârlılığında önemli bir ölçüt olarak Aktif kârlılık oranını kullanırlar (Poyraz 2012: 44).

Aktif kârlılık oranı vergilerin ödemelerinin çıkarıldıktan sonra elde edilen net kârın toplam varlıklara bölünmesiyle bulunur. Aktif kârlılığı, aktif varlıkların her biriminden ne ölçüde kâr sağlandığını gösterir ve bu özellik sayesinde bankaların etkinliğini belirleyen ve işletme performansının karşılaştırılması mümkün olan göstergeler arasında yer almaktadır. Bir başka deyişle banka varlıklarının kazanca dönüşüm oranını göstermektedir (Petersen ve Schoeman 2008: 1).

Aktif Kârlılığı (ROA –Return on Assets)= Net Kâr / Toplam Aktifler

Aktif kârlılık oranı varlıktan kazanılan kârın yanı sıra bankanın yıl içindeki finansal ve gerçek yatırım kaynaklarını kullanarak kâr elde edebilmelerindeki yönetimsel becerilerini de yansıtır. Aktif kârlılık herhangi bir banka için bankanın uyguladığı politik kârarlar haricinde devletin ekonomik yaptırımları ve hükümetin düzenlemeleriyle ilişkili olarak bağımsız etkenlerle de bağlantılıdır (Hassan ve Bashir 2003: 11-12).

Bankaların Aktif kârlılık oranları diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere göre daha düşüktür. Bu oran bankaların büyüklüğüne göre de değişiklik göstermektedir. Bazı yıllarda küçük bankaların Aktif kârlılık oranı büyük bankaların oranını aşmakta, bazı yıllarda da bunun tersi bir duruma rastlanılmaktadır (Tunay ve Silpar 2006: 3-4).

3.3.2. Öz Sermaye Kârlılığı (ROE -Return on Equity)

Kârlılık oranı hesaplamalarının her birisi bankanın operasyonel başarısının farklı bir ölçütüdür. Öz sermaye kârlılığı banka hissedarlarının yatırdıkları her bir liralık sermayeye karşılık ne kadar getiri sağladıklarını göstermektedir (Tunay ve Silpar 2006: 8).

Öz sermaye Kârlılığı (ROE -Return on Equity) = Net Kâr / Özkaynaklar

Bu oran ile banka sahipleri servetlerinin finansal açıdan bugün ve gelecekteki kârlılıklarını, yatırdıkları sermaye karşılığında ne kadar kâr elde ettiklerini anlayabilirler. Aktif kârlılık oranında da ne kadar kâr elde edildiği gözlemlenebilir ancak hissedarlar banka kârlılığından ziyade kendi ortaya koydukları sermayenin kârlılığını görmek istediklerinde öz sermaye kârlılık oranı bu bilgiyi sunmaktadır. Bu özelliğinden ötürü temel kârlılık ölçütleri arasında yer alır (Koç vd. 2015: 232).

Öz sermaye oranı özellikle aynı sektörde faaliyet gösteren işletmeleri karşılaştırırken kullanılmaktadır. Öz sermaye değeri karşılaştırılan diğer bankaların Öz sermaye oranından yüksek ise bankanın iyi bir yatırım yaptığı ve işletme giderlerini iyi şekilde kontrol ettiği söylenebilir. Bu aşamada ki önemli nokta banka yönetiminin oranları hesaplarken sürekli olarak aynı hesaplama tekniklerden yararlanıyor olması gerekmektedir (Güneş 2014: 53). Bir diğer husus Öz sermaye kârlılık oranının enflasyondan etkilenme olasılığıdır. Oranı oluşturan pay ve payda enflasyondan aynı düzeyde etkilenmeyebilir. Pay yani net kâr enflasyondan doğrudan etkilenirken payda kısmındaki öz kaynaklar enflasyondan daha az etkilenir. Bu durumun nedeni ise öz sermaye içindeki sermayenin büyük oranda değişiklik göstermeden statik kalmasıdır. Sermaye artırımını yapıldığı takdirde öz sermaye kârlılığında düşüş görülebilmektedir (Çabuk ve Lozal 2000:207).

3.3.3. Hisse Başına Kâr Oranı (EPS -Earnings Per Share)

Hisse başına kâr oranı, belirli bir dönem içinde hisse sahipleri için firma tarafından oluşturulan kazançlarla ilgili bir performans ölçütüdür. İşletmenin gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda dönem sonundaki elde edilen kârın her bir hisse payı için elde edilen kârı göstermektedir. Oran özellikle firmaya yatırım yapacak yeni yatırımcılara ve firma ortaklarına yeterli gelir sağlanıp sağlanmadığı ile ilgili bilgi verir.

Hisse Başına Kazanç (EPS -Earnings Per Share) = Net Kâr / Hisse Senedi Sayısı

Hisse başına kâr oranı yaygın olarak kullanılan bir performans ölçütüdür ve hisse performansının en temel göstergesi olarak görülür. Oranın yıllar içindeki seyri firmalara yatırım yapacak yeni yatırımcılar için fikir verir. Oranın her dönemde yüksek olması beklenir Ancak bu oranın haricinde firmaların sermaye yapıları

dikkate alınmadığı takdirde hatalı yorumlamalara neden olmaktadır. Sermaye artırım dönemlerinde oranda küçülme meydana gelebilir. Ayrıca dönem net kârı enflasyon oranından doğrudan etkilendiği için, oranda azalmalar gözlemlenebilir. Hisse başına kâr oranının tek başına değerlendirilmesi doğru bir tespit olmayacaktır (Çetenak 2012: 16).

3.3.4. Piyasa Değeri / Defter Değeri

Firmaların rekabet ettikleri piyasadaki performanslarını ölçmek için kullanılan temel ölçütlerden birisidir. Firmanın piyasadaki mevcut hisse senetlerinin fiyatına göre belirlenen piyasa değerinin, firmanın muhasebe kayıtlarına göre bulunan firma değerine oranlanmasıyla bulunur. Piyasa değeri bir hisse senedinin piyasadaki arz ve talebine göre oluşan fiyatıdır. Etki çalışan piyasalarda hisse senedinin gerçek değeri ile piyasa değerinin birbirine eşit olması beklenmektedir (Çetenak 2012: 20). Defter değeri ise bir firmanın muhasebe kayıtlarına göre ortaya çıkan değeridir ve firmanın varlıklar ile borçları arasındaki farkın yani firmanın net değerinin eldeki hisse senedi sayısına bölünmesi ile bulunur. Bu iki değer oranlanması sonucunda çıkan değer 1'den küçükse hisse senedinin ucuz olduğunu, bu senedin alınmadığı takdirde normalin üzerinde bir gelir elde edileceği bilgisine varılır. Oran 1'den büyükse eldeki hisse senedinin pahalı olduğu ve hisse senedinin satılması önerilir (Şıklar 2004: 120).

3.3.5 Fiyat Kazanç Oranı

Firma değerinin tespiti için kullanılan bir ölçüttür. Hisse senedinin kâr payı ile hisse senedinin piyasada ki fiyatı arasında ki ilişkiyi ortaya koyar. Yatırım yapmış olanlar ile yeni yatırımcılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır.

$$\text{Fiyat / Kazanç Oranı} = \text{Hisse Senedi Piyasa Fiyatı} / \text{Hisse Başına Kazanç}$$

Oran yatırımcıların firma hisse senedinin 1 liralık kârına karşılık ne kadar fiyat ödemeye razı olduklarını gösterir (Çetenak 2012:21). Bir başka ifade ile yatırımcının elde ettiği kazanç karşılık ne kadar bedel ödeyeceğini göstermektedir. Elde edilen oran hisse senedi fiyatının, hisse başına düşen kârın kaç katı olduğunu gösterir. Fiyat kazanç oranının firma tespitinde kullanılma nedenleri; Hesaplamasının kolay olması, hesaplama sırasında gerçek verilen kullanılması, kâr eden tüm firmalarda uygulanabilir olması ve etkili bir piyasada gerçeğe yakın bir sonuç

vermesidir (Aktaş 2017: 28). Oranın yüksek çıkması hisse senedinin fazladan değer kazandığı anlamına gelir ve yatırımcıyı hisse senedinin satışına yönlendirir. Düşük çıkan oran ise yatırımcıların hisse senedi almasına yönelik işaret vermektedir (Çevik 2017: 46).

3.3.6. Net Faiz Marjı (NIM -Net İnterest Margin)

Bankaların en önemli faaliyet gelirlerinden birisi de faiz gelirleridir. Faiz oranları değiştiğinde bu değişim etkisi bankaların bilanço ve gelir tablosunu da etkileyecektir. Bankalar arasında bir karşılaştırma yapılmak istendiğinde, bankaların büyüklüklerinin farklılığı nedeniyle faiz geliri bizlere anlamlı sonuç vermeyecektir. Bu nedenle net faiz marjı ortaya çıkmıştır.

Net Faiz Marjı (NIM -Net İnterest Margin) = Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler

Bu formül ile her banka kendi aktif büyüklüğüne göre faiz geliri hesaplaması yapıldığı için banka büyüklüğü sorununu ortadan kaldırır. Bir bankanın net faiz marjındaki dalgalanma ne kadar büyükse faiz oranı riski de o kadar büyük olacaktır (Müstecapoğlu 1999: 33-34; Demirgüç-Kunt, Huizinga 1999:388). Net faiz marjının artıyor olması banka kâr marjlarının artması ve bankacılık sisteminin daha istikrarlı olduğunu gösterir. Bunun dışında yüksek faiz marjı bankaların riskli kredilerinin bir yansıması olarak da yorumlanabilir. Bu oranın dönemler itibariyle artışı bankacılık sisteminin verimsiz çalıştığı ve rekabetten uzak, verimli olmayan bir sektör göstergesi olarak da yorumlanabilir (Taşkın 2001: 293).

3.3.7. Tobin's Q Oranı

Tobin's Q oranı ilk orak 1969 yılında James Tobin tarafından hesaplanmıştır zaman içerisinde pek çok bilim adamı tarafından geliştirilmiş ve farklı modellerle kullanılmıştır. Pek çok çalışmada bu oran performans ölçütü olarak kullanıldığı gibi firmaların gerek büyüme gerekse kaynaklarının etkin kullanımının ve yönetimin etkinliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir. Değerin hesaplanması;

Tobin's Q Oranı = (Piyasa Değeri + Toplam Borçlar) / Toplam Varlıklar

Tobin's Q oranının 1'den büyük olması firmanın kıt kaynaklarını etkin kullandığını, yatırımcılara firmanın büyüme potansiyeli ve rekabet gücünün iyi durumda olduğu hakkında ip ucu vermektedir. Değerin 1'de küçük olması durumunda kaynaklardan etkin bir biçimde yararlanmadığı, yatırımın marjinal getirisinin sermaye maliyetinin altında olduğu ileri sürülebilir. Eğer bir firmanın yatırım maliyetleri sermaye getirisine eşit ise oranın 1'e eşit olması beklenir (Çetenak 2012: 22; Canbaş vd. 2004: 57-58; Şenol ve Karaca 2017: 10).

3.3.8. Çalışmanın Kontrol Değişkenleri

Performans analizinde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin haricinde belirlemiş olan kontrol değişkenler vardır. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanmıştır..

Büyüme ve Büyüklük: Kârlılık üzerine etkisi incelenen kavramlardan birisi de büyüklüktür. İşletmeler için çok çeşitli olarak ele alınan büyüklük genel hatlarıyla; çalışan sayısı, yıllık satış hacmi, üretim miktarı, net kâr, öz kaynaklar gibi unsurlardan oluşur. Büyüme kavramı ise; büyüklük kavramının farklı dönemler sonunda ki değişimini ifade etmektedir. Büyüme ve büyüklük kavramları kârlılık unsuruna etkisi pozitif yönlüdür (İskenderoğlu vd. 2012: 294).

Toplam krediler/Toplam Aktifler: Banka performans belirleyicilerinin içsel faktörlerinde yer alan bu oran verilen kredilerin toplam aktifler içindeki payını bulmaya yarar ve bankanın almış olduğu risk hakkında bilgi verir. Mevduatlar krediye dönüştürüldüğü sürece net faiz marjı ve kârlılık oranları yükselecektir. Banka, toplam krediler/toplam aktifler oranını arttırdığında çok fazla risk alıyorsa, bu bankanın kârlarının azalmasını etkilemektedir (Yalçınkaya vd. 2015: 170).

Mevduatlar /Toplam Pasifler: Banka tarafından toplanan mevduatların bankaların toplam pasifleri içindeki payını gösterir.

Sermaye Yeterlilik Oranı: (Öz kaynaklar/ Toplam Aktifler) bu oran bankanın yaşayabileceği krizlerin, şokların üstesinden gelebilmesi için yeterli miktarda ki öz kaynaklarını temsil eder. Oranın yüksekliği dış kaynaklara bağımlılığı en aza indirgeyeceği gibi yüksek kâr seviyelerine ulaşmasına mümkün kılacaktır (Taşkın 2011:294).

3.4 Panel Veri Analizi

Ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesinde ekonometrik analizlere ihtiyaç duyulur. Ekonometrik analizlerin doğru çıkarımlar verebilmesi için elde edilecek veriler önemlidir. Analizin konusu olan bağımlı yada bağımsız değişkenlerin oluşturduğu veri setlerinin yapısı, boyutu, güvenilirliği gibi bir çok faktör analiz tahminini doğrudan etkilemektedir. Ekonometrik analiz olarak tanımlanan analizde üç temel veri türünden bahsetmek mümkündür. Bu veriler zaman serisi, yatay kesit ve panel veri olmak üzere adlandırılır (Tatoğlu 2012: 1-2).

Zaman serisi verileri, herhangi bir değişkenin farklı dönemlerde aldığı değerlerin içerdiği veri setleridir. Zaman serisini oluşturan verilerin günlük, haftalık, aylık, üç haftalık, altı aylık, yıllık gibi düzenli zaman aralıkları ile oluşması şarttır. Örneğin bir ülkenin işsizlik oranlarının yıllar üzerindeki değişimini gösteren veri seti zaman serisi verileri olarak değerlendirilebilir (Stock ve Watson 2011: 10).

Yatay kesit verileri, bir veya birden çok değişkenler için belirlenmiş bir zaman aralığında farklı kurum yada birimlerden toplanan veri setlerinden oluşur. Birimler yada kurumlar; devletler, kişiler, şehirler, ülkeler, sektörler, firmalar olabilir. Örneğin şehirlerin belirlenen yıllarda nüfus artış verileri yatay kesit veri seti olarak değerlendirilebilir (Güriş ve Çağlayan 2013: 8).

Panel veri, zaman serisi ve yatay kesit verilerinin birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu özelliği ile çoğu analizin aynı veri seti üzerinde incelenmesine olanak tanımıştır. Yatay kesit veriler pek çok farklı kurum yada birimler için sadece belirli bir dönemlik bilgi içerirken; zaman serileri ise sadece bir kurum yada bir birim için farklı zaman dilimlerine veya dönemlere ait verileri bulundurmaktadır. Böylesi durumlarda hem birimlere ve kurumlara hem de onların dönemlerine ait veri setlerine ait bilgiler amaçlanıyorsa panel veri kullanılması gerekir (Yaman 2016: 62-63).

3.4.1. Panel Veri Avantajları

Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit veri setlerinin birlikte incelenmesini sağladığı için daha çok veriye ulaşma ve bu veri setiyle analiz yapmaya imkan sağlamaktadır. Bu şekilde gözlem sayısının fazla olması tanımlayıcı değişkenler arasında ki çoklu doğrusal bağlantının dereceleri azalmaktadır. Bu

durum ekonometrik analizlerin etkinliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır. Ayrıca Panel veri sadece zaman serisi veya sadece yatay veri seti ile açıklanmayacak olan verilerinde analizine olanak tanımaktadır. Yatay kesit verilerinden elde edilen birimler arası farklılıklardır ve zaman serileri verilerinde birim özellikleri verilir. Panel veri analizi ise bahsi geçen birim özellikleri ve birim farklılıklarını aynı anda analize dahil eder. (Tatoğlu 2012: 9-10).

Yatay kesit ve zaman serisi verileri heterojenliği kabul edemediği için sonuçlarında sapma olma ihtimali oldukça yüksektir. Panel veri analizi ise verilerin heterojenliğini kabul eder. Analize konu olabilecek; devletlerin, firmaların, sektörlerin zaman içinde incelendiğinde verilerinde heterojenlik olmaması kaçınılmaz bir durumdur. Panel veri analizi bu durumlarda da analizin yapılmasına olanak sağlamaktadır (Yaman 2016: 64; Öksüzkaya 2013: 7).

Panel veri analizi zaman boyutu da olduğu için dinamik bir modelin kurulmasına ve analizin yapılmasına imkan verir. İhmal edilen değişkenlerin oluşturduğu sorunlarla ve tahmin sapmalarının azaltılmasına olanak verir. Karmaşık davranışsal modellerin oluşturulmasına ve analiz edilmesine imkan vererek analize konu olan birimlere ait davranışların daha uygun şekilde tahmin edilmesine olanak sağlar (Demirhan 2009: 81).

3.4.2. Panel Veri Dezavantajları

Panel veri modelinde en sık karşılaşılan problem veri toplanması ve toplanan verilerin düzenlenmesi problemidir. Anket tekniği kullanılan analizlerde soruların anlaşılmasından dolayı yanlış yada eksik cevap verilemesi, gizleyici, yanıltıcı cevaplar verilmesi, ankete katılacak kişilere ulaşılamaması, anketi yapan kişinin ankete hakim olmaması veya hata yapması gibi sorunlarla karşılaşılmaktadır. Finansal konularda ki analizde ise analize konu olan dönemlere ve firmalara yada sektörlere ait verilere ulaşılamaması analiz sonuçlarını etkileyebilmektedir (Yaman 2016:65-66).

Zaman serisi veya yatay kesit verilerinden birinin veri setinin çok kısa olması tahminlerin sapmalı olmasına neden olur. Örneğin genellikle gelişmekte olan ülkelerde veri havuzları sistemli bir şekilde çalışmadığı için zaman boyutu kısa olan

verilerle karşılaşılmaktadır. Bu durum analiz sonuçları için zor problemler oluşturmaktadır (Tekin 2013: 34).

Zaman boyutu ile ilgili bir diğer sorun ise mikro panel veri setlerinin genel olarak yıllık verilerden oluşmasıdır. Zaman boyutunun ortadan kaldırılması içinde yüklü maliyet harcamaları gerekmektedir. Yatay kesite veri setlerinde makro panel veri setlerinde ise bir bölgenin veya ülkenin uzun süreli zaman boyutunu kapsayan panel veri setlerinin oluşturulması ile ilgili sorunlar yaşanmakta ve yanıltıcı sonuçlar oluşabilmektedir (Gülmez ve Yardımcıoğlu 2012:342).

3.4.3 Dengeli - Dengesiz Panel

Panel veri kullanılan araştırmalarda analize konu olan verilerin bir kısmına yada tamamına ulaşamama durumları olabilir. Bu durum ekonomik ve sosyal verilerde daha ön plana çıkmaktadır. Bütün veri setlerine ulaşamaması, verilerin belirli yıllarda ki kısımlarında boşluklar olması, ülkelerin yada firmaların verilerini açıklamamaları, değişkenleri için hesaplama yapılamaması gibi durumlar eksik veri kavramını ortaya çıkarmaktadır (Kızılarıslan 2016: 35).

Eksik veri kavramına bağlı olarak iki yeni kavram oluşur; Dengeli panel, Dengesiz panel şeklinde. Dengeli panel veri setlerinde her birim için aynı uzunlukta zaman serisi varken; Dengesiz panel veri setinde her birim için aynı uzunlukta zaman serisi verisinin olmama durumudur. Farklı bir anlatım ile her bir birim için istenilen zaman aralığında veriler mevcut ise dengeli panel; eğer en az bir değişken ve en az bir zaman değeri için eksik veri mevcut ise dengesiz panel olarak adlandırılır (Wooldridge 2002: 250; Ayriçay ve Türk :60; Bozgeyik 2014:69).

“ Faiz ve Faiz Dışı Gelirlerin Bankacılık Sektörünün Finansal Performansları Üzerine Etkilerinin Panel Veri Yöntemiyle Analizi (2005-2017)" isimli bu çalışmada eksik veriler şu şekilde listelenmiştir;

Halkbank: Piyasa Değeri/ Defter Değeri Oranı ve Fiyat Kazanç Oranı değişkenleri için; 2005, 2006 yıllarına ait tüm çeyreklik dönemler ile 2007 yılının ilk çeyreğine ait veriler bulunmamaktadır.

Vakıfbank: Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı ve Fiyat Kazanç Oranı değişkenleri için; 2005 yılının ilk üç çeyreğine ait veriler bulunmamaktadır.

Yapıkkredi: Fiyat Kazanç Oranı değişkeni için; 2005 yılının ilk iki çeyreği ve son çeyreği ile 2006 yılının ilk üç çeyreğine ait veriler bulunmamaktadır.

3.4.4 Uygulamada Kullanılan Testler

Değişen Varyans: Sabit varyans varsayımına göre ekonomik göstergeler serilerine bakıldığında trend etrafında inişli çıkışlı dalgalanmalar görülmektedir. Bu dalgalanma değişen varyans göstergesidir. Ekonomik göstergelerde ki zaman serilerinde oluşan varyans pek çok kez ortalama varyans değerinden uzak kalabilmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmaların yanlış olma ihtimali artmaktadır. Bu ihtimalin azaltılması için değişen varyans analizlerinde analize konu olan dışsal değişkenler kullanılabilir. Kullanılan dışsal değişkenler varyansta ki değişimi açıklamak amacıyla çok sayıda değişkenlere ihtiyaç duyulabilir. Buna rağmen her etki tespit edilecek kadar açıkça görülemeyebilir. Ekonomik göstergelerde oynaklığın nedenleri çok sayıda olabilmektedir. Bir zaman serisinin oynaklık göstermesi öngörülen varyans değerlerinin serisel olarak korelasyonlu olmalarına neden olmakla birlikte, bu seriler yüksek frekanslı ise otokorelasyon ve değişen varyans problemleri birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde analizlerde ki hataların zaman içinde sabit olduğu varsayımı reddedilmektedir (Özdemir 2014:33-34).

Otokorelasyon: Ekonometrik analizlerin temel varsayımlarından birisi hata terimleri arasında ilişki bulunmamasıdır. Eğer hata terimleri arasında ilişki tespit edilirse otokorelasyon sorunu ortaya çıkar. Otokorelasyon varlığında en küçük kareler tahmincileri sapmasız, tutarlı olup etkin değildir. Hata terimlerinin varyans tahminleri sapmalıdır. Bu nedenle analize konu olan parametrelerin varyans sonuçları da sapmalı olacaktır. Sapma negatif yönlü ise pozitif otokorelasyon mevcuttur. Bu durum varyansların olduğundan daha küçük bulunmasına sebep olur. Analizlerde otokorelasyonun olmasının nedenleri: analiz modeline açıklayıcı değişkenlerin alınmaması, matematiksel modelin yanlış seçilmesi, analize konu olan bağımlı değişkende ölçme hatasının bulunması olarak sıralanabilir (Yavuz 2009:126).

Birimler Arası Korelasyon: Panel veri analizlerinde incelenen her bir birim için hesaplanan hata terimleri arasında korelasyon olduğu belirtilmektedir. Yapılan panel veri analizlerinde dışlanan değişkenlerin etkileri yatay kesit değişkenlerine

birbirlerinden bağımsız dağıldığı varsayılmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler tesadüfi olarak çekilmişse bu yaklaşım doğru olabilmektedir. Bu durumlarda birimler arası korelasyon çok önemli olmamaktadır. Çalışma sırasında doğru modelin kullanılabilmesi için birimler arası korelasyonun olup olmadığı analiz edilmeli ve birimler arası korelasyon tespit edilirse tahmin aşamasında bu duruma göre tedbirler alınmalıdır (Tatoğlu 2012: 9).

3.5 Uygulama

Çalışma kapsamında kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler uygulamada kullanılan formüller ve kısaltmaları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1 : Uygulamada Kullanılan Değişkenler ve Formülleri

	Uygulamada ki Değişkenler	Kısaltması	Formülü
Bağımlı Değişkenler	Aktif Kârlılık Oranı	AKO	Aktif Kârlılığı= Net Kâr / Toplam Aktifler
	Net Faiz Marjı	NFM	Net Faiz Marjı = Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler
	Tobin's Q	TBNQ	Tobin's Q = (Piyasa Değeri + Toplam Borçlar) / Toplam Varlıklar
	Hisse Başına Kâr	HBK	Hisse Başına Kâr = Net Kâr / Hisse Senedi Sayısı
Bağımsız Değişken	Faiz Gelirleri	FAİZGL	Banka Gelir Tablosu Faiz Gelirleri Kalemi
	Faiz Dışı Gelir	FDİŞİGL	(Net Ücret ve Komisyon Gelirleri)+(Temettü Gelirleri)+(Net Ticari Kâr/Zarar)+(Diğer Faaliyet Gelirleri)+(Yatırım Amaçlı Menkul Kıymetlerden Kâr/Zarar)

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait: gözlem sayısı, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri içeren özet istatistik tabloları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
AKO	441	1.081803	1.073963	-12.554	3.502
HBK	441	0.4348481	0.4546496	-3.983	2.282
NFM	441	0.0271995	0.0144687	0.007	0.093
TBNQ	441	1.051451	0.0800367	0.877	1.293

LOGFAİZGL	441	2.10e+09	1.40e+09	1.07e+08	7.02e+09
LOGFDİŞİGL	441	1.37e+09	1.38e+09	1.80e+07	8.76e+09

Çalışmada kullanılan değişkenlerin arasında ki korelasyon Tablo 3’de belirtilmiştir. Bu sonuca göre analiz modelinin kurulmasında olumsuz etki edecek herhangi bir durum tespit edilmemiştir.

Tablo 3: Korelasyon Katsayıları

	AKO	HBK	NFM	TBNQ	FAİZGL	FDİŞİGL
AKO	1					
HBK	0,748** (0,00)	1				
NFM	0,372** (0,00)	0,193** (0,00)	1			
TBNQ	0,238** (0,00)	0,010 (0,829)	0,255** (0,00)	1		
FAİZGL	-0,010 (0,829)	0,289** (0,00)	-0,329** (0,00)	-0,347** (0,00)	1	
FDİŞİGL	0,183** (0,00)	0,348** (0,00)	0,058 (0,227)	-0,183** (0,00)	0,678** (0,00)	1

** Sembolü %1 anlamlılık düzeyini gösterir. * Sembolü % 5 anlamlılık düzeyini gösterir.

Tez çalışmasında yapılan analiz süresince kurulan 4 modele ait birim kök testleri Tablo 4’de gösterilmiştir.

Modellerde görülen yatay kesit bağımlılığından dolayı II nesil birim kök testlerinin yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 4: Modellerin Birim Kök Testleri

PESERAN CADF PANEL BİRİM KÖK TESTLERİ (II. NESİL)		
Değişkenler	Seviye	I. Fark
AKO	6.254	-6.748***
HBK	7.378	-4.793***
NFM	6.132	-7.139***
TBNQ	-1.406*	
LOGFAİZGL	-1.663**	
LOGFDİŞİGL	-8.335***	

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesini göstermektedir. Uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir.

3.5.1 Model 1

Araştırma kapsamında birinci model için kurulan hipotezler şu şekildedir;

H_0 = Faiz Gelirleri ve Faiz Dışı Gelirlerinin Aktif Kârlılık Oranı Üzerine Etkileri Yoktur.

H_1 = Faiz Gelirleri ve Faiz Dışı Gelirlerinin Aktif Kârlılık Oranı Üzerine Etkileri Vardır.

Çalışmadaki ilk model, bağımsız değişkenlerin Aktif Kârlılık Oranı'na etkisi üzerine kurulmuştur. Buna göre;

$$dAKO_{it} = \beta_0 + \beta_1 LOGFAİZGL_{it} + \beta_2 LOGFDİŞİGL_{it} + \mu_{it}$$

Bağımlı Değişken = Aktif Kârlılık Oranı

t = 2005q1-2017q1 zaman aralığı (Çeyrek dönem verileri kullanılmıştır.)

i = 9 adet bankanın sayısıdır.

Tablo 5: LR ve Hausman Testleri

Model	LR Testi		Hausman Testi
	Test	İstatistik	Ki Kare
dAKO	Birim	25.606***	0.6472
	Zaman	25.579***	
	Birim ve Zaman	24.949***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Panel veri analizinde modeller; klasik model, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli şeklinde ayrılmaktadır. Klasik modelin reddi veya kabulü için olabilirlik (LR) test uygulanmaktadır. Uygulanan LR test sonucu birim ve zaman etkilerinin var olduğu bu nedenle klasik modelin reddedildiği anlaşılmaktadır (Tatoğlu 2012: 169).

Panel veri analizinde ki sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasında karar verebilmek için en çok tercih edilen test Hausman Testi'dir (Gürüş 2015:70; Tatoğlu 2012: 185). Analiz sonucunda çıkan değer $p>0,05$ den büyük olduğu için rassal birim etkileri yani tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Tablo 6: Varsayım Testi

Model	Varsayım	Test	İstatistik	Uygun Tahminci
dAKO	Değişen Varyans	Levene, Brown ve Forsythe	2.3002830***	Arelano, Froot ve Rogers
	Otokorelasyon	Durbin-Watson	1.2805818***	
	Birimler Arası Korelasyon	Peseran's Test	8.110***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Tablo 6’da belirtilen sonuçlar dahilinde değişen varyans ve otokorelasyonun var olduğu görülmektedir. Kullanılan modelde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan en az birinin var olması halinde t ve F istatistiklerinin R²geçerliliği ile güven aralıklarının geçerliliğini etkilemektedir. Bu durumda parametre tahminlerine dokunulmadan standart hatalar dirençli standart hatalar olarak elde edilmelidir (Tatoğlu 2012: 241-242).

Tesadüfi etkiler modeli için dirençli standart hatalar; Arellano, Froot ve Rogers Rassel Etkiler Tahmincisi Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Faiz Gelirleri ve Faiz dışı Gelirlerin Aktif Kârlılık Oranına Etkisi

Arellano, Froot ve Rogers Rassel Etkiler Tahmincisi				
Değişkenler	dAKO			
	Katsayılar	Dirençli Standart Hatalar	Z	P
LOGFAİZGL	0.4317041	0.1469597	2.94	0.003
LOGFDIŞIGL	-0.1874678	0.0923025	-2.03	0.042

Yapılan panel veri analizi sonucunda bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin p değerlerinin % 5’den küçük değerler aldığı için anlamlı bir etki olarak, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan Aktif kârlılık oranına etkisinin var olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri değişkeninin katsayısının pozitif işaretli olduğu için olumlu etkisi olduğunu, ancak faiz dışı gelirlerin katsayı değeri negatif olduğu için etkisinin olumsuz yönlü olduğu söylenebilir. Özetle faiz gelirlerinde ki artış aktif karlılık oranını artırırken faiz dışı

gelirlerindeki artış aktif karlılığı azaltmaktadır. Bu durumda modele konu olan H_0 hipotezinin reddedilip H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.2 Model 2

İkinci model için kurulan hipotezler şu şekildedir;

H_0 = Faiz Gelirlerinin ve Faiz Dışı Gelirlerinin Tobins's Q Oranı Üzerine Etkisi Yoktur.

H_1 = Faiz Gelirlerinin ve Faiz Dışı Gelirlerinin Tobins's Q Oranı Üzerine Etkisi Vardır.

Çalışmada kurulan ikinci model faiz ve faiz dışı gelirlerin "Tobin's Q" oranına etkileri üzerine kurulmuştur.

Buna göre;

$$TBNQ_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{LOGFAİZGL}_{it} + \beta_2 \text{LOGFDİŞİGL}_{it} + \mu_{it}$$

Bağımlı Değişken = Tobin's Q Oranı

t = 2005q1-2017q1 zaman aralığı (Çeyrek dönem verileri kullanılmıştır.)

i = 9 adet bankanın sayısıdır.

Tablo 8: LR ve Hausman Testleri

Model	LR Testi		Hausman Testi
	Test	İstatistik	Ki Kare
TBNQ	Birim	215.237***	-205.37
	Zaman	57.757***	
	Birim ve Zaman	63.863***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Panel veri analizinde modeller; klasik model, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli şeklinde ayrılmaktadır. Klasik modelin reddi veya kabulü için olabilirlik (LR) test uygulanmaktadır. Uygulanan LR test sonucu birim ve zaman

etkilerinin var olduğu bu nedenle klasik modelin reddedildiği anlaşılmaktadır (Tatoğlu 2012: 169).

Panel veri analizinde ki sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasında karar verebilmek için en çok tercih edilen test Hausman Testi'dir (Güriş 2015:70; Tatoğlu 2012: 185). Hausman istatistiğinin yüksek olması halinde sabit etkiler modeli tercih edilirken, istatistiğin düşük olması halinde ise rassal etki modeli tercih edilir (Karaaslan ve Yıldız 2011:10).

Tablo 9: Varsayım Testi

Model	Varsayım	Test	İstatistik	Uygun Tahminci
TBNQ	Değişen Varyans	Levene, Brown ve Forsythe	7.0892335***	Arelano, Froot ve Rogers
	Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.48949494	
	Birimler Arası Korelasyon	Peseran's Test	16.887***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Tablo 9'da belirtilen sonuçlar dahilinde değişen varyans ve otokorelasyonun var olduğu görülmektedir. Kullanılan modelde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan en az birinin var olması halinde t ve F istatistiklerinin R^2 geçerliliği ile güven aralıklarının geçerliliğini etkilemektedir. Bu durumda parametre tahminlerine dokunulmadan standart hatalar dirençli standart hatalar olarak elde edilmelidir (Tatoğlu 2012: 241-242).

Tesadüfi etkiler modeli için dirençli standart hatalar; Arellano, Froor ve Rogers Rassal Etkiler Tahmincisi Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Faiz Gelirleri ve Faiz Dışı Gelirlerin Tobin's Q Oranına Etkisi

Arellano, Froot ve Rogers Rassal Etkiler Tahmincisi				
Değişkenler	TBNQ			
	Katsayılar	Standart Hatalar	Z	P
LOGFAİZGL	0.050665	.0467225	1.08	0.278
LOGFDİŞİGL	0.0221704	.0082916	2.67	0.007

Yapılan panel veri analizi sonucunda bağımsız değişkenlerinden faiz dışı gelirlerinin p değerinin % 5'den küçük değer aldığı için anlamlı bir etki olarak, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan Tobin's Q Oranı'na etkisinin var olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri değişkeninin ise p değerinin %5 den büyük olması sebebiyle Tobin's Q Oranı'na etkisi saptanamamıştır. Faiz dışı gelirlerin katsayısının pozitif işaretli olduğu için olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Özetle faiz gelirlerindeki artışın veya azalışın Tobin's Q oranına bir etkisi yokken, faiz dışı gelirlerinde ki artış Tobin's Q Oranı'nı da artırmaktadır.

3.5.3. Model 3

Üçüncü kurulan model için geliştirilen hipotezler şu şekildedir;

H_0 = Faiz Gelirleri ve Faiz Dışı Gelirlerinin Net Faiz Marjı Üzerinde Etkisi Yoktur.

H_1 = Faiz Gelirleri ve Faiz Dışı Gelirlerinin Net Faiz Marjı Üzerinde Etkisi Vardır.

Tez çalışmasında geliştirilen üçüncü model faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin Net faiz marjına etkileri üzerine kurulmuştur. Buna göre;

$$dNFM_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{LOGFAİZGL}_{it} + \beta_2 \text{LOGFDİŞİGL}_{it} + \mu_{it}$$

Bağımlı Değişken = Net Faiz Marjı

t = 2005q1-2017q1 zaman aralığı (Çeyrek dönem verileri kullanılmıştır.)

i = 9 adet bankanın sayısıdır.

Tablo 11: LR ve Hausman Testleri

Model	LR Testi		Hausman Testi
	Test	İstatistik	Ki Kare
dNFM	Birim	626.722***	0.0907
	Zaman	761.343***	
	Birim ve Zaman	560.423***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Panel veri analizinde modeller; klasik model, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli şeklinde ayrılmaktadır. Klasik modelin reddi veya kabulü için olabilirlik (LR) test uygulanmaktadır. Uygulanan LR test sonucu birim ve zaman etkilerinin var olduğu bu nedenle klasik modelin reddedildiği anlaşılmaktadır (Tatoğlu 2012: 169).

Panel veri analizinde ki diğer sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasında karar verebilmek için en çok tercih edilen test Hausman Testi'dir (Gürüş 2015:70; Tatoğlu 2012: 185). Analiz sonucunda çıkan değer $p > 0,05$ den büyük olduğu için rassal birim etkileri yani tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Tablo 12: Varsayım Testi

Model	Varsayım	Test	İstatistik	Uygun Tahminci
dNFM	Değişen Varyans	Levene, Brown ve Forsythe	3.7334268***	Arelano, Froot ve Rogers
	Otokorelasyon	Durbin-Watson	1.0539162***	
	Birimler Arası Korelasyon	Peseran's Test	10.176***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Tablo 12’de belirtilen sonuçlar dahilinde değişen varyans ve otokorelasyonun var olduğu görülmektedir. Kullanılan modelde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan en az birinin var olması halinde t ve F istatistiklerinin R^2 geçerliliği ile güven aralıklarının geçerliliğini etkilemektedir. Bu durumda parametre tahminlerine dokunulmadan standart hatalar dirençli standart hatalar olarak elde edilmelidir (Tatoğlu 2012: 241-242).

Tesadüfi etkiler modeli için dirençli standart hatalar; Arellano, Froot ve Rogers Rassel Etkiler Tahmincisi Tablo 13’de belirtilmiştir.

Tablo 13: Faiz Gelirleri ve Faiz dışı Gelirlerin Net Faiz Marjı Oranına Etkisi

Arellano, Froot ve Rogers Rassel Etkiler Tahmincisi				
Değişkenler	dNFM			
	Katsayılar	Standart Hatalar	Z	P
LOGFAİZGL	0.0068865	0.0016715	4.12	0.000
LOGFDIŞIGL	-0.0013409	0.0003817	-3.51	0.000

Model 3 için yapılan panel veri analizi sonucunda bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin p değerlerinin % 5’den küçük değerler aldığı için anlamlı bir etki olarak, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan Net Faiz Marjı Oranı’na etkisinin var olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri değişkeninin katsayısının pozitif işaretli olduğu için olumlu etkisi olduğunu, ancak faiz dışı gelirlerin katsayı değeri negatif olduğu için etkisinin olumsuz yönlü olduğu söylenebilir. Özetle faiz gelirlerinde ki artış net faiz marjını artırırken faiz dışı gelirlerindeki artış net faiz marjını azaltmaktadır. Bu durumda modele konu olan H_0 hipotezinin reddedilip H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.4. Model 4

Dördüncü ve son model için hipotezler şu şekildedir;

H_0 = Faiz Geliri ve Faiz Dışı Gelirlerin Hisse Başına Kâr Oranına Etkisi Yoktur.

H_1 = Faiz Geliri ve Faiz Dışı Gelirlerin Hisse Başına Kâr Oranına Etkisi Vardır.

Çalışmadaki son kullanılan model ise faiz geliri ve faiz dışı gelirlerin Hisse Başına Kâr'a etkileri üzerine kurulmuştur.

Buna göre;

$$dHBK_{it} = \beta_0 + \beta_1 LOGFAİZGL_{it} + \beta_2 LOGFDIŞIGL_{it} + \mu_{it}$$

Bağımlı Değişken = Hisse Başına Kâr

t = 2005q1-2017q1 zaman aralığı (Çeyrek dönem verileri kullanılmıştır.)

i = 9 adet bankanın sayısıdır.

Tablo 14: LR ve Hausman Testleri

Model	LR Testi		Hausman Testi
	Test	İstatistik	Ki Kare
dHBK	Birim	0.160881	0.5887
	Zaman	3.592980***	
	Birim ve Zaman	3.739607***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Panel veri analizinde modeller; klasik model, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli şeklinde ayrılmaktadır. Klasik modelin reddi veya kabulü için olabilirlik (LR) test uygulanmaktadır. Uygulanan LR test sonucu birim ve zaman etkilerinin var olduğu bu nedenle klasik modelin reddedildiği anlaşılmaktadır (Tatoğlu 2012: 169).

Panel veri analizinde ki diğer sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasında karar verebilmek için en çok tercih edilen test Hausman Testi'dir (Güriş 2015:70; Tatoğlu 2012: 185). Analiz sonucunda çıkan değer $p > 0,05$ den büyük olduğu için rassal birim etkileri yani tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır.

Tablo 15: Varsayım Testi

Model	Varsayım	Test	İstatistik	Uygun Tahminci
dHBK	Değişen Varyans	Levene, Brown ve Forsythe	1.6140158***	Arelano, Froot ve Rogers
	Otokorelasyon	Durbin-Watson	1.5213097***	
	Birimler Arası Korelasyon	Peseran's Test	3.054***	

*** Simgesi istatistik sonuçlarının %1 önem seviyesinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Tablo 15’de belirtilen sonuçlar dahilinde değişen varyans ve otokorelasyonun var olduğu görülmektedir. Kullanılan modelde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan en az birinin var olması halinde t ve F istatistiklerinin R^2 geçerliliği ile güven aralıklarının geçerliliğini etkilemektedir. Bu durumda parametre tahminlerine dokunulmadan standart hatalar dirençli standart hatalar olarak elde edilmelidir (Tatoğlu 2012: 241-242).

Tesadüfi etkiler modeli için dirençli standart hatalar; Arellano, Froot ve Rogers Rassal Etkiler Tahmincisi Tablo 16’da belirtilmiştir.

Tablo 16: Faiz Gelirleri ve Faiz dışı Gelirlerin Hisse Başına Kâr Oranına Etkisi

Arellano, Froot ve Rogers Rassal Etkiler Tahmincisi				
Değişkenler	HBK			
	Katsayılar	Standart Hatalar	Z	P
LOGFAİZGL	0.0034674	0.0749954	0.05	0.963
LOGFDİŞİGL	-0.0143248	0.0487334	-0.29	0.769

Model 4 için yapılan panel veri analizi sonucunda bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin p değerlerinin % 5'den büyük değerler aldığı için anlamlı bir etki olarak, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan Hisse Başına Kâr oranına etkisinin olmadığı görülmektedir. Özetle faiz gelirlerinde ve faiz dışı gelirlerinde ki artış veya azalışlar hisse başına kar oranının artıp azalmasına bir etkisi yoktur. Bu durumda modele konu olan H_0 hipotezinin kabul edilip H_1 hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ

Bankacılık sektörü fon fazlası bulunan ve fon ihtiyacı bulunanlara yönelik yapmış olduğu aracılık hizmetiyle ekonomik büyümenin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu fonksiyonuna bağlı olarak bankacılık sektörünün finansal istikrarı ekonomi içerisinde gerek üretim gerekse hizmet birimleri açısından oldukça önem teşkil etmektedir. Bankacılık sektörünün performansı hem iç unsurlarından hem de içinde bulunduğu ekonomik ortamdan etkilenmektedir. Bu etkileniş olumlu yada olumsuz yönde olabilmektedir. Bu çalışmayla amaçlanan bankaların diğer işletmelerdeki gibi esas amacı kâr elde etmek olduğundan bankacılık siteminin en önemli gelir kalemlerinden faiz geliri ve faiz dışı gelirlerinin performansları üzerindeki etkilere dikkat çekmektir. Belirlenen 4 farklı performans oranlarının faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlere etkileri incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu çalışmada 2005 ilk çeyrek ve 2017 ilk çeyrek verilerine kadar olan tüm çeyreklik konsolide bilançoları ve gelir tabloları incelenmiş ve veriler oluşturulmuştur. Seçilen 9 adet ticari bankanın 12 yıllık verisi kullanılmış ve 441 çeyrek dönem verisine ulaşılmıştır. Analize konu olan banka bilgileri Finnet Mali Analiz programı kullanılarak oluşturulmuş analiz yöntemi olarak panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Performans ölçütleri olarak **aktif kârlılık oranı, hisse başına kâr, net faiz marjı ve tobin's q** oranları kullanılmıştır.

Bankacılık sektöründeki performans değerlendirmesinin etkin şekilde analizi için bankaların bilançolarından elde edilen verilerin ileri istatistiksel analizlerle yorumlanması daha güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Panel veri analiz yöntemi, yatay kesit verileri ile zaman serisi verilerinin bütünleşmesi ile ortaya çıkan bir analiz olduğu için diğer veri türlerine göre daha geniş bir veri setine sahiptir. Tahminlerde çok sayıda verinin bir bütün olarak incelenmesi serbestlik derecesini ve bu duruma bağlı olarak da tahminlerin etkinliğini artırmaktadır. Aynı zamanda, panel veri analizinde birimlere ya da zamana bağlı değişkenler modele eklenebildiğinden heterojenlik kontrol edilebilmekte ve tahminlerin sonuçlarının tutarlı olmasına katkı sunmaktadır. Diğer ekonometrik modellere göre sağladığı bu yararlarından ötürü panel veri analizi bu tez çalışmasında tercih edilmiştir (Tatoğlu 2012: 3-8).

Yapılan çalışmadaki analiz sonuçlarına bakıldığında, genel olarak faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin performans göstergelerine olumlu etki göstermesi beklenirken, faiz dışı gelirlerinin bazı performans göstergelerine olumsuz etki gösterdiği (aktif kârlılık, net faiz marjı) tespit edilmiştir.

Tablo:17: Genel Değerlendirme Tablosu

Bağımsız Değişkenler	Faiz Gelirleri	Faiz dışı Gelir
Bağımlı Değişkenler		
Aktif Kârlılık	+ Pozitif anlamlı etkisi var	- Negatif anlamlı etkisi var
Tobin's Q	X Etkisi yok	+ Pozitif anlamlı etkisi var
Net Faiz Marjı	+ Pozitif anlamlı etkisi var	- Negatif anlamlı etkisi var
Hisse Başına Kâr	X Etkisi yok	X Etkisi yok

Model 1'de oluşturulan ilk analiz sonucuna göre bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan *Aktif Kârlılık Oranı' na %1 önem düzeyinde anlamlı bir etkisinin olduğu* görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri değişkeninin katsayısının pozitif işaretli olduğu için olumlu etkisi olduğunu, ancak faiz dışı gelirlerin katsayı değeri negatif olduğu için etkisinin olumsuz yönlü olduğu söylenebilir. Özetle faiz gelirlerinde ki artış aktif karlılık oranını artırırken faiz dışı gelirlerindeki artış aktif karlılığı azaltmaktadır. Samırkaş vd.(2014) tarafından yapılan çalışmada ele alınan faiz dışı gelirlerinin aktif toplamına oranı, aktif kârlılığı pozitif yönlü

etkileyen en önemli faktör olduğu tespit edilmiştir. Saldanlı ve Aydın (2016) yaptıkları çalışmada faiz dışı gelirlerinin toplam aktiflere oranının, aktif kârlılığa %99 güven aralığında etki gösterdiği tespit etmişlerdir. Daha önce yapılan çalışmalar ile bizim geliştirdiğimiz Model-1'den elde ettiğimiz sonuçlar arasında farklılıkların olduğu görülmektedir.

Model 2'de yapılan analiz sonucunda bağımsız değişkenlerinden faiz dışı gelirlerinin, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan *Tobin's Q Oranı'na %1 önem düzeyinde anlamlı bir etkisinin olduğu* görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden olan *faiz gelirleri değişkeninin ise Tobin's Q Oranı'na herhangi bir pozitif yada negatif etkisi saptanamamıştır*. Faiz dışı gelirlerin katsayısının pozitif işaretli olduğu için olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Özetle faiz gelirlerindeki artışın veya azalışın Tobin's Q oranına bir etkisi yokken, faiz dışı gelirlerinde ki artış Tobin's Q Oranı'nı da artırmaktadır. Daha önceki çalışmaların literatür taramasına bakıldığında bankaların performans göstergelerinden olan Tobin's Q Oranı'nın faiz geliri ve faiz dışı gelirlere etkisini ölçen bir çalışmaya rastlanılmadığından kıyaslamaya gidilememiştir.

Model 3 için yapılan analiz sonucunda bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan *Net Faiz Marjı Oranı'na %1 önem seviyesinde anlamlı etkisinin var olduğu* görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri değişkeninin katsayısının pozitif işaretli olduğu için olumlu etkisi olduğunu, ancak faiz dışı gelirlerin katsayı değeri negatif olduğu için etkisinin olumsuz yönlü olduğu söylenebilir. Özetle faiz gelirlerinde ki artış net faiz marjını artırırken faiz dışı gelirlerindeki artış net faiz marjını azaltmaktadır. Taşkın (2011) çalışmasında da artan net faiz marjının bankaların faiz gelirlerini de artırdığını ve aynı zamanda bankacılık sektörünün de daha istikrarlı olduğunu ileri sürmüştür. Yine aynı çalışmada yüksek faiz marjı bankaların riskli kredilerinin bir yansıması olarak da yorumlanmıştır. Riskli kredi yüksek faiz oranı, yüksek faiz oranı da daha fazla faiz geliri anlamına gelebilmektedir. Tunay ve Silpar (2006) yaptıkları çalışmada faiz dışı gelir/toplam aktiflere oranının banka karlılıklarını etkileyen unsurlar içerisinde olduğunu öne sürmüşlerdir.

Model 4 için yapılan analiz sonucunda bağımsız değişkenlerden faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerinin, bankacılık performans analizi değişkenlerinden olan ***Hisse Başına Kâr oranına %1 önem düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı*** görülmektedir. Özetle çalışmada dikkate alınan bankaların, faiz gelirlerinde ve faiz dışı gelirlerinde ki artış veya azalışlar hisse başına kar oranına herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Daha önceki çalışmaların literatür taramasına bakıldığında bankaların performans göstergelerinden olan Hisse Başına Kâr Oranı için faiz geliri ve faiz dışı gelirlere etkisini ölçen bir çalışmaya rastlanılmadığından kıyaslamaya gidilememiştir.

Geliştirilen dört modele göre faiz gelirleri ile faiz dışı gelirlerinin performans göstergelerine etkilerinde değişik sonuçlar göstermiştir. Faiz gelirlerinin pozitif etki gösterdiği; aktif kârlılık oranı ve net faiz marjında diğer değişken olan faiz dışı gelirlerinin negatif yönlü etkisinin olduğu saptanmıştır. Faiz dışı gelirlerin pozitif yönde etkisinin olduğu tek oran Tobin's Q Oranı'dır. Tobin's q oranında faiz gelirlerinin anlamlı herhangi bir etkisi saptanmamıştır. Genel olarak bakıldığında faiz gelirlerinin performans göstergelerine etkisinin pozitif olduğu görülmüştür.

Bundan sonraki çalışmalar için; belirlenen banka tercihleri , yıllar, bilanço dönemleri değiştirilerek farklı bağımlı-bağımsız değişkenler ile yeni bir analiz söz konusu olabilir. Seçilecek banka grupları kamu, özel sermayeli bankalar ayrımı yapılarak hangi banka grubunun faiz gelirinin veya faiz dışı gelirlerinin daha fazla performansa katkı sağladığı araştırma konusu olabilir. Diğer taraftan başka performans göstergeleri olan öz kaynak kârlılığı, piyasa değeri/defter değeri, fiyat kazanç oranı gibi farklı bağımlı değişkenler ile büyüklük, büyüme, sermaye yeterliliği, krediler/toplam varlıklar, mevduat/ toplam pasifler gibi bağımsız değişkenler eklenerek yeni bir analiz konusu oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Adanur, Seyfettin (2012). Türk Bankacılık Sisteminde 2001 Krizi ve 2008 Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- Afanasieff Tarsila Segalla, Lhacer Priscilla Maria Villa and Nakane Marcio (2002). The Determinants of Bank İntrest Spread in Brazil. The Central Bank of Brasil Working Papers. No:46.
- Afşar, Muharrem (2006). Finansal Sistem ve İşleyişi. Eskişehir: Gülen Ofset.
- Akgüç, Öztin (1992). 100 Soruda Tükiye’de Bankacılık. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Aktaş, Fatih (2017). Finansal Performans Analizi: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Firmalarda Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Allen, F. ve Santomero A.M. (2001), “ What do financial intermediaries do?”, *Journal of Banking & Finance*, 25, 271-294.
- Altan, Mikail (2001). Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık. İstanbul: Beta.
- Angbazo, Lazarus (1997). Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest Rate Risk and OffBalance Sheet Banking. *Journal of Banking and Finance*. Vol. 21. No:1, (January), ss. 55-87.
- Arıçelik, Gülçin (2010). Ticari Bankalarda Performans Ölçümü: CAMELS Analizine Dayalı Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Artun, Tuncay (1980). İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Aslanoğlu, İnci (1980). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı. Ankara: İTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.
- Ata, H.Ali (2009). Banka Yabancılaşmasının Türkiye’deki Yerli ve Yabancı Bankalar Açısından Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt:23. Sayı :4. s:109-124.
- Athanasoglou Panayiotis P, Delis Matthaios D and Staikouras Christos K (2006). Determinants of Bank Profitabilty in the Sout Eastern European Region. *Bank of Greece* No:47 September.

- Avery, Robert and Ailen N.Berger (1991). Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform. *Journal of Banking and Finance*. p.15.
- Aydemir, Namık (2005). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*. Ankara: Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası.
- Aydın, Nuray (Ed.) (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğan, Kürşat (1993). Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler ve Yurt Dışı Uygulamaları. *İşletme ve Finans*. Sayı:84.
- Ayrıçay, Yücel ve Türk Veysel Eren (2014). Finansal Oranlar ve Firma Değer İlişkisi: BİST’de Bir Uygulama. *Muhasebe Finansman Dergisi*. Ekim 2014 Sayfa:53-70.
- Aysa, Mustafa (2004). *Atatürk’ün Ekonomi Politikası*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Bağcı, Aziz (2014). *Türkiye’deki Yerli ve Yabancı Bankaların Grup Bazında Finansal Performansları ve Performans Sürekliliğinin Analizi (2002-2012)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Berger, Allen.N (1995). The Relationship between Capital and Earnings in Banking. *Journal of Money, Credit and Banking*. Vol:27. No:2. s:432-456.
- Bozgeyik, Yusuf (2014). *Türkiye ve Diğer OECD Ülkelerinde Mali Kuralların Etkinliği: 1994-2010 Dönemi*. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:2 Sayı:1 Sayfa:67-74.
- Büyüksalvarcı, Ahmet (2007). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2005)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Canbaş Serpil, Doğanlı Hatice ve Düzakın Hatice (2004). Tobin Q Oranı ve Günümüzde İşletme Kararları Açısından Önemi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:13. Sayı:2.Sayfa:57-74
- Canikli, Kerim (2010). *4857 Sayılı İş Kanunu’na Göre Faiz*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Celasun, Merih (2001). *2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme*. Ankara: ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi, 11-14 Eylül 2002.

- ÇABUK, Adem ve LOZAL, İbrahim (2000). Mali Tablolar Analizi. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:154. Vipaş A.Ş. Yayın Sıra No:30. Bursa 2000.
- Çayır, Öykü. (2015). Türkiye'deki Banka Kredilerinin Gelişimi ve Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Çerçi, Gözde. (2011). Bankalarda Kârlılık Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinde Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Çetenak, Emin Hüseyin (2012). İşletme Grubu İlişkisinin Firma Performansına Etkisi: İMKB'de Bir Uygulama. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Çetin, Ali Cüneyt ve Bıtırak Anıl (2013). Banka Kârlılık Performansının Analitik Hiyerarşi Süreci ile Değerlendirilmesi: Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarında Bir Uygulama. Alanya İşletme Fakülte Dergisi. Sayı:2 s:75-92.
- Çevik, Mustafa (2017). Türkiye'de Faaliyette Bulunan Sigorta Şirketlerinin Finansal Performans Analizi: 2006-2015. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Daver, Gizay (2015). Turkish Banking Sector Performance Analyses After the 2001 Crisis. Doktora Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Demir, Duygu. (2010). Birleşik Faiz. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Demirel Engin, Atakişi Engin ve Abacıoğlu Seda (2013). Bankacılık Faaliyet Oranlarının Panel Veri Analizi: Türkiye'deki Kamu, Özel ve Yabancı Sermayeli Bankaların Durumu. Muhasebe ve Finansman Dergisi Temmuz 2013. Sayı:59 Sayfa:101-121.
- Demirgüç Kunt Aslı ve Huizinga Harry (1999). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence. World Bank Economic Review. Vol.13. No:2.June. S. 379-408. Demirgüç Kunt Aslı ve HUuizinga Harry. (2001). Financial Structure of Bank Profitability. Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets and Development. Cambridge MA: MIT Press, ss. 243-262.

- Demirhan, Ayşe (2009). Bankaların Sektörel Paylarındaki Değişimin Nitel Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modeliyle Analizi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakülte Dergisi. Yıl:20. Sayı:64. Ekim. Sy:78-97. İstanbul.
- Desaim. (1988). Macroeconomics and Monetary. Oxford Üniversty: Oxford Üniv. Press.
- Dilley, Deborah K. (2008). Essentials of Banking. Canada:John Wiley and Sons.
- Dinçer, Ahmet. (2006). Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2697.
- Doğan, Mesut (2013). Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının karşılaştırılması: Türkiye Örneği. Muhasebe ve Finansman Nisan 2013. Sayı:58 Sayfa:175-188.
- Duruer, Salih. (1988). Türkiye’de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği. Yapı Kredi Bankacılık Araştırma Dizisi No:8. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2011). Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.
- Eğilmez, Mahfi (2012). Kendime Yazılar: Merkez Banaksı ve Para Politikası. Erişim Tarihi: 17 Ocak 2017. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/08/merkez-bankas-ve-para-politikas.html>.
- Eğilmez, Mahfi (2013). Kendime yazılar: Güncellenmiş Faiz Dersi. Erişim Tarihi: 07mart 2017. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/07/guncellenmis-faiz-dersi.html>.
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu Ercan (2004). Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eldem, Edhem. (1999). Osmanlı Bankası Tarihi. (Çev: Ayşe Berktaş). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Er, Selami. (2009). Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Sektörel Yayınlar, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Erolat, Osman S. (Ed.) (1997). Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü: Sümerbank. İstanbul: Sümerbank Yayınları.

- Ertuğrul, Ahmet ve Azim Osman (1996). Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz. Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları.
- Esmer, Yusuf ve Bağcı, Haşim (2016). Katılım Bankalarında Finansal Performans Analizi: Türkiye Örneği. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:6 Sayı:15 Haziran 2016 Sy:17-30.
- Forst, M. Stephen. (2004). The Bank Analyst's Handbook, England: John Wiley and Sons.
- Guru Balachandler K, Staunton J and Shanmugan B (2000). Determinants of Commercial Bank Profitability in Malaysia. Asian Academy of Management Journal. Vol: 5. No:2, (July), ss. 1-22.
- Gülen, Merve (2015). Bankacılık Sektöründe Kamu ve Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Çorum:Hitit Üniversitesi.
- Gülmez Ahmet ve Yardımcıoğlu Fatih (2012). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi : Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi (1990-2010). Maliye Dergisi. Sayı:163. Temmuz-Aralık.Sayfa:335-353.
- Güneş, Nizamülmülk (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri Üzerine Bir İnceleme (1990-2012). Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Güney, Alptekin (2009). Banka İşlemleri. İstanbul: Beta Basım.
- Güriş Selahattin ve Çağlayan, Ebru (2013). Ekonometri Temel Kavramlar. 4. Basım. İstanbul:
- Güriş, Selahattin (2015). Stara ile Panel Veri Modelleri. İstanbul: Der Yayınları.
- Hassan, M. Kabir and Abdel-Hameed M. Bashir (2003). Determinants of Islamic Banking Profitability. Presented at The Economic Research Forum (ERF) 10th Annual Conference, Marrakesh. Morocco. December 16-18. pp.1-31.
- Heffernan Shelag, Fu Maggie (2008). "The Determinants of Bank Performance in China" Erişim Tarihi: 5 Haziran 2017. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1247713.
- İbiş, Emre (2013). 2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi.

- İnan, Afet (1930). Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları. Ankara.
- İskenderoğlu Ömer, Karadeniz Erdiñç ve Atiođlu Eyüp (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Kârlılığa Etkisinin Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. Nisan 2012. Cilt7. Sayı:1. s:291-311.
- Kandemir Tuđrul ve Arıcı Demirel Nuray (2013). Mevduat Bankalarında CAMELS Performans Deđerleme Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma (2001-2010). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi. Cilt:18. Sayı:1. s:61-87.
- Kara, Hakan (2012). Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri ile Faiz Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Karaaslan Ahmet ve Yıldız Fazlı (2011). Telekomünikasyon Sektöründe Regülasyon ve Özelleştirmenin Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Yönetim ve Ekonomi. Cilt:18. Sayı:2.
- Karaayhan, İsmail (2008). Bankalarda Performans Değerlendirme ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları Üzerinde Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Karaayhan, İsmail (2008). Türkiye'de Faaliyet gösteren Katılım Bankaları Üzerinde Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Karataş, Yasemin (2015). Ticari Bankaların Kârlılığını Belirleyen Faktörler: Türk Ticari Bankacılık Sektörü Üzerinde Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Kaya, Feridun (2012). Bankacılık Giriş ve İlkeleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kaya, Gamze Ayça (2015). Türkiye Muhasebe Finansal Raporlama Standartları'na Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:25 Sayı:1 Sayfa:105-121.
- Kepek Yakup ve Yentürk Nurhan (2005). Türkiye Ekonomisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kızıllarslan, Şaban (2016). Eğitimin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisinin Analizi: Eksik Veri ve Dengesiz Panel Veri Modelleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Koç Selahattin, Bağcı Aziz ve Işık Kasım Can (2016). Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012). Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi. Cilt:6. Sayı:1 Sayfa:227-256.
- Koç Selahattin, Bağcı Aziz ve Sözdemir Ali (2015). Ticari Bankaların Yerli ve Yabancı Bankalar Açısından Performansları ve Performans Sürekliliklerinin Analizi: Türkiye Ölçeği (2002-2012). Sakarya İktisat Dergisi. 2015 Cilt:2. Sayfa: 46-80
- Korukçu, Ünal (1998). Bankacılığın Tarihsel Gelişimi,40. yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.
- Köne, Aylin Çiğdem (2003). Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği. İstanbul: Doğu Üniversitesi Dergisi 4 (2) 233-246.
- Lartey Victor Curtis, Antwi Samuel and Boadi Eric Kofi (2013). The Relationship Between Liquidity and Profitability of Listed Banks in Ghana. International Journal of Business and Social Science. Vol.4. No.3. 48-56.
- Menicucci Elisa ve Paolucci Guido (2016). Factors Affecting Bank Profitability in Europe: An Empirical Investigation. African Journal of Business Management Volume:10. No:17. S:410-420. September.
- Mishkin, S. F. (2004). The Economics Of Money, Banking and Financial Markets. İstanbul: Çağlayan.
- Molyneux Philip ve Thornton John (1992). Determinants of European Bank Profitability: A Note. Journal of Banking and Finance. Vol:16. No:6. September. ss. 1173-1178.
- Müstecapoğlu, Y. Müh. Engin (1999). Bankalarda Faiz Riski Yönetimi. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Nacuer Samy Ben, Mohamed Goaid (2001).The Determinants of the Tunisian Deposit Banks Performance. Applied Financial Economics, Vol. 11, No:3, (June), ss. 317-319.
- Neely Michelle Clark, Weelock David C. (1997). Why Does Bank Performance Vary Across States?. Federal Reserve Bank of St. Louis Review. Vol. 79. No: 2. (March/April). ss. 27-40.

- Orman, Sabri (1987). Para Faiz ve İslam. İstanbul: İsav Yayınları.
- Öçal Tezer ve Çolak Ö. Faruk (1999). Finansal Sistem ve Bankalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öksüzkaya, Mehmet (2013). Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Gelir-Tüketim İlişkisi: Panel Veri Yaklaşımı. Yüksek Lisans Tezi. Adana:Çukurova Üniversitesi.
- Özbek, Murat (2003). Karşılaştırmalı Rasyo Analizi Yöntemiyle Ekonomik Krizlerin Banka Bilançolarına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Özçelik, Nazmi (1995). Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılı 1923-1950: Ekonomik Politikalar ve Uygulamalar ile Bankacılık Faaliyetleri Arasındaki İlişkileri. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özdemir, Ozan (2015). Bankaların Ücret ve Komisyon Gelirlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Göstergelere Etkisi. Muhasebe Finansman Dergisi Temmuz 2015 Sy:55-69.
- Öztorul, Güliz (2011). Performance Evaluation of Banks and Banking Groups: Turkey Case. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Öztürk, Levent (2004). 2000-2001-2002 Yıllarında Türkiye’de Uygulanan Faiz Politikaları ve Ekonomiye Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Özdemir, Ozan Mehmet (2014). Döviz Kuru Oynaklığı Ve Ardışık Koşullu Değişen Varyans Modelleri İle Türkiye’de Döviz Kuru Oynaklığının Modellenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
- Parasız, M. İlker (1991). Para Banka ve Finansal Piyasalar. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, M. İlker (2009). Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi: Küresel Kriz. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Petersen, Mark.A.ve Schoeman,Ilse. (2008). Modeling ofBanking Profit Via Return-on-Assets and Return-on-Equity. Proceedings of the World Congress on Engineering. London UK. WCE. 2(4): 1-6.
- Poyraz, Erkan. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Optimal Kredi Düzeyinin Belirlenmesi. Business and Economics Research Journal. Volume: 3 Number: 2. 2012. s.41-49.

- Saldanlı Arif ve Aydın Mücahit (2016). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi:Türkiye Örneği. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Dergisi. Sayı:24. Sayfa:1-9.
- Sezal, Levent (2006). Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Ticari Bir Bankanın Uygulamaları Üzerine İncelemeler. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Staikouras Christos ve Wood Geoffrey E. (2004). The Determinants of European Bank Profitability. International Business and Economics Research Journal. Volume: 3 No: 6 s:57-68 January.
- Stock H. James ve Watson Mark W. (2011). Introduction to Econometrics. 3. Edit. Boston:
- Samırkaş Can Mustafa, Evcı Samet ve Ergün Bahadır (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakülte Dergisi. Cilt:5. Sayı:8. Sayfa:118-134.
- Şahin, Hüseyin (2009). Türkiye Ekonomisi, Tarihsel gelişimi ve Bugünkü Durumu. Bursa: Ezgi.
- Şakar, Birgül (2006). Banka ve Krediler Yönetimi. İstanbul: Beta Yayım.
- Şenol, Zekai ve Karaca, Süleyman Serdar (2017). Finansal Risklerin Firma Değeri Üzerinde Etkisi: BİST Örneği. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi. Cilt:3. Sayı:1. Sayfa:1-18.
- Şıklar, İlyas (2004). Finansal Ekonomi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Takan, Mehmet (2001). Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim. Ankara: Nobel Dağıtım.
- Takım, Abdullah (2011). “Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları”. Maliye Dergisi 160: 154-176.
- Tarlan, Selim (1986). Tarihte Bankacılık. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Taşkın, F.Dilvin (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. Ege Akademik Bakış Dergisi. Cilt:11. Sayı:2.Sayfa:289-298.
- Tatoğlu, Ferda Yerdelen (2012). Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamaları. İstanbul: Beta Yayınevi.

- Tekin, İlnur (2013). Türkiye'deki Kamu Bankaları ve Özel Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tokgöz, Erdinç (2007). Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Topaloğlu Beşir ve Fidan Mehmet Maşuk (2010). Banka ve Finans Matematiği. İstanbul: Beta Basım.
- Tunay, K. Batu ve A. Murat Silpar (2006). Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi-1. TBB Araştırma Tebliğleri Serisi.
- Türkiye Bankalar Birliği (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007" Yayın No:262. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği (2012). Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi Yayın No :280. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği (2014). Bankalarımız 2013 Yayın no:304. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği (2015). Bankalarımız 2014 Yayın no:311. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği (2016). Bankalarımız 2015 Yayın no :314. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği (2016). Türkiye'de Bankacılık Sistemi Üç Aylık Dönemler İtibariyle Banka ve Grup Bilgileri. Mart 2016. Yayın kodu: DT08. Haziran 2016.
- Türkiye Bankalar Birliği (2017). Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Ekim 2017. Rapor Kodu:DT13.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2007). Bankalararası Para Piyasası Uygulama Talimatı. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Para Piyasaları Müdürlüğü.
- Vurucu Mehmet ve Arı Mustafa Ufuk (2014). A'dan Z'ye Bankacılık Yasal Mevzuat - Ürün Hizmetler - Uygulamalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yalçınkaya Ayşe Elif, Şanlısoy Selim ve Aydın Üzeyir (2015). Bankacılık Endüstrisinde Performansın Belirleyenleri ve Politik İstikrarsızlık İlişkisi. Sosyoekonomi Dergisi. Cilt:24. Sayı:27. Sy:161-182.
- Yaman, Serdar (2016). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Gıda Firmalarının Hisse Senedi Getirilerine Etki Eden Finansal Oranların Panel Veri Analiz Yöntemi İle Tespiti. Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi.
- Yavan, Nuri (2006). Türkiye'de Yatırım İklimi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar. İstanbul: Yased Altıncı İnceleme Yarışması.
- Yavuz, Selahattin (2009). Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:23. Sayı:3. Sy:123-140.
- Yazıcı, Mehmet (2013). Bankacılığa Giriş. İstanbul: Beta Yayıncılık
- Yetiz, Filiz (2016). Bankacılığın Doğusu ve Türk Bankacılık Sistemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), 107-117
- Yıldırım, Mesut. (2008). Banka Muhasebesi. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 258.
- Yılmaz, Naci (2007). 1930-1946 Döneminde Türk Bankacılık Tarihi. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yiğit, Serkan. (2002). TC Merkez Bankası Bankalararası Para Piyasası. Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:6. Ankara: TCMB Yayınları.
- Yurttadur, Mustafa (2012). Merkez Bankası. Bankacılık Giriş ve İlkeleri. (Ed. Kaya Ferudun). İstanbul: Beta Basım. 89-104.
- Zeytinoğlu, Emin. (2005). Para Borçlarında Temerrüt Halinde Munzam Zarar. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Yıl:4 Sayı:8Güz/2. 253-263.
- Williams B. ve Rajaguru G., (2012), " The Chicken or the Egg? The Trade-off Between Bank Fee Income and Net Interest Margins , Australian Journal of Management 38(1) 99– 123.
- Wooldridge, Jeffery. M. (2003), Econometric Analysis Of Cross Section And Panel Data. The MIT Press. Cambridge, 735s.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Kerim Gökay DENİZLİ**
Uyruğu : **T.C.**
Doğum Tarihi ve Yeri : **1989/ Sivas**
e-posta : **kerimgokay_@hotmail.com**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Anadolu Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2017

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2010	Garanti Bankası	Müşteri Temsilcisi
2014	Arslanlar Müh.	Büro İşleri

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı   KPDS ( )   ÜDS ( )   TOEFL ( )   IELTS ( )